

Laura Laakso
Maiju Vääntinen

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde

Katsaus toimintaterapian kirjallisuuteen ja tutkimukseen

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Toimintaterapeutti AMK
Toimintaterapian koulutusohjelma
Opinnäytetyö
30.4.2014

Tekijä(t) Otsikko Sivumäärä Aika	Laura Laakso Maiju Vänntinen Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen toimintaterapiassa 74 sivua + 4 liitettä 21.4.2014
Tutkinto	Toimintaterapeutti AMK
Koulutusohjelma	Toimintaterapian koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Toimintaterapia
Ohjaaja(t)	Merja Suoperä, tuntiopettaja Anne Talvenheimo-Pesu, lehtori
<p>Tämän opinnäytetyön tarkoitus on selvittää, miten toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksissa kuvaillaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta edistäviä ja estäviä tekijöitä, sekä minkälaisia toimintaterapeuttien keinoja vuorovaikutussuhteen tukemiseksi kirjallisuudessa ja tutkimuksissa esitellään. Tarve aiheen selvittämiseksi nousi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriin (HUS) lastenpsykiatrian parissa työskenteleviltä toimintaterapeuteilta. He kohtaavat työssään perheitä, joilla esiintyy haasteita lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa.</p> <p>Opinnäytetyön viitekehyksenä käytetään sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä, jonka on kehittänyt Laurette Joan Olson (2010). Opinnäytetyön teoriaosuus rakentuu viitekehyksestä, varhaisen vuorovaikutuksen teorioista ja kiintymyssuhdeteorioista. Teoriaosuudessa on tarkasteltu opinnäytetyölle merkityksellisiä aiheita toimintaterapian kirjallisuuden näkökulmasta, lisäksi opinnäytetyö sisältää neljän tutkimusartikkelin analyysin, jonka avulla löytyi vuorovaikutussuhdetta edistäviä ja estäviä tekijöitä sekä toimintaterapeuttien keinoja sen tukemiseen.</p> <p>Toimintaterapeuteille on optimaaliset mahdollisuudet toimia lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukijoina. Tämä opinnäytetyö pyrkii tarjoamaan katsauksen siihen, miten toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa aihetta on käsitelty. Työelämässä toimivat toimintaterapeutit voivat saada tämän opinnäytetyön kautta työkaluja näyttöön perustuvauteen, alan opiskelijoille tämä opinnäytetyö tarjoaa tietoa aiheesta, jota on käsitelty toimintaterapian kirjallisuudessa vain marginaalisesti.</p>	
Avainsanat	Toimintaterapia, vuorovaikutus, kiintymyssuhde, lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutus, vanhemmuus, kirjallisuuskatsaus

Author(s) Title Number of Pages Date	Laura Laakso Maiju Vanttinen Supporting parent-child interaction in occupational therapy - A literature review 74 pages + 4 appendices 21 April 2014
Degree	Bachelor of Health Care
Degree Programme	Occupational therapy
Specialisation option	Occupational therapy
Instructor(s)	Merja Suoperä, Lecturer Anne Talvenheimo-Pesu, Senior Lecturer
<p>The aim of this thesis was to find out how the interaction between child and parent is described in the literature and study of occupational therapy. The main purpose was to find out what factors promote and prevent the interaction between child and parent, and to find out what are the ways and means that occupational therapists use to promote that interaction. The subject for this thesis came from occupational therapists, who work at child psychiatric clinic in HUS - The Hospital District of Helsinki and Uusimaa.</p> <p>The theoretical background of this thesis is based on Laurette Joan Olson's frame of reference to enhance social participation, early interaction theories and attachment theories. Theoretical background is presented in the first part of thesis, and the second part includes analysis of four research articles. Based on the analysis of this material, some factors which promote and prevent the interaction between child and parent was found. Ways and means that occupational therapists use to promote that interaction was also found.</p> <p>Occupational therapists have optimal opportunities to promote the interaction between child and parent. The subject of this thesis is marginally presented in the literature of occupational therapy. This thesis offers a review in the literature and study of occupational therapy. It gives occupational therapists and students information that they can use to increase evidence-based practice.</p>	
Keywords	Occupational therapy, interaction, attachment, interaction between child and parent, parenthood, literature review

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön tausta ja työelämän yhteistyökumppani	3
3	Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat	4
3.1	Opinnäytetyön keskeiset käsitteet	5
3.2	Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys	6
3.3	Vuorovaikutus ja kiintymyssuhde	10
3.3.1	Vuorovaikutus	10
3.3.2	Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde	11
3.3.3	Varhaisen vuorovaikutuksen häiriintyminen	16
3.3.4	Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus	19
3.4	Lapsen liittyvät tekijät	22
3.4.1	Lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys	23
3.4.2	Itsesäätely	24
3.4.3	Temperamentti	27
3.5	Opinnäytetyön keskeiset aiheet toimintaterapian näkökulmasta	29
3.5.1	Perhe	30
3.5.2	Vanhemmuus	32
3.5.3	Ympäristö ja sen mahdollisuudet	34
3.5.4	Toimintaterapia lastenpsykiatriassa	36
3.5.5	Yhteistyö vanhemman ja terapeutin välillä	39
4	Kirjallisuuskatsauksen toteutus	41
4.1	Integroiva kirjallisuuskatsaus	41
4.2	Aineiston hankinta	43
4.3	Aineiston arviointi ja sisällönanalyysi	45
4.4	Analyysin tulokset	47
4.4.1	Edistäviä ja estäviä tekijöitä	50
4.4.2	Toimintaterapeuttien keinoja	52
4.4.3	Tulosten peilaaminen muihin tutkimuksiin ja teoriaan	54
4.4.4	Tulokset ja sosiaalisen osallistumisen viitekehys	57
5	Johtopäätökset	60
6	Pohdinta	61
	Lähteet	67
	Liitteet	
	Liite 1. Mukaanotto- ja poissulkukriteerit.	

Liite 2. Analyysiin valikoituneet artikkelit.

Liite 3. Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta estävät ja edistävät tekijät.

Liite 4. Toimintaterapeutin keinot lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen.

1 Johdanto

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on ollut esillä viime aikoina mediassa ja julkisessa keskustelussa. Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lapsemme-lehden 1/2014 pääkirjoituksessa käsitellään sitä, kuinka tärkeitä lapsen ja vanhemman väliset yhteiset ilon hetket ovat. Lapsi tarvitsee vanhemman läsnäoloa tunnetasolla, jotta voi oppia yhdessä vanhemman kanssa vuorovaikutuksen kultaisia sääntöjä. Yhteisistä hetkistä kasvaa yhteinen kiintymys ja luottamus tulevaan. Pääkirjoituksessa todetaan kauniisti, että "Suomi ei tarvitse lisää kriisitietoutta, vaan Suomi tarvitsee lisää iloa ja leikkiä". (Kalland 2014: 5.)

Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukemiseen on alettu kiinnittää huomiota useiden ammattiryhmien toimesta. Neuvolan terveydenhoitajien työhön kuuluu lapsen kasvun ja kehityksen seurannan lisäksi myös lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen havainnointi (Borg – Kaukonen n.d.). Kolmannella sektorilla toteutetaan vanhemmuutta ja vuorovaikutusta tukevia hankkeita, kuten esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton Vahvuutta vanhemmuuteen-hanke 2010-2014 (MLL:n Uudenmaan piiri 2014).

Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukeminen voi olla parhaimmillaan ennaltaehkäisevää työtä. Perheiden kanssa työskentelevillä toimintaterapeuteilla on erinomainen mahdollisuus päästä näkemään läheltä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Lastenpsykiatrisen toimintaterapian asiakasperheillä on usein ongelmia vuorovaikutussuhteissa. On tärkeää ymmärtää, mitä lapsen haasteellisen käytöksen taustalla voi olla, jotta ymmärrys lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta kasvaa. Toimintaterapeuteilla, jotka ovat toiminnan asiantuntijoita, on hyvät mahdollisuudet tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta toiminnalla. Oikein valitut ja räätälöidyt toiminnot voivat syventää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta ja vahvistaa vanhemmuutta.

Tällä opinnäytetyöllä halutaan tarjota työelämässä oleville toimintaterapeuteille perusteita lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen arvioimiseen ja vanhemman tukemiseen. Opinnäytetyö on myös hyvä tietopaketti lastenpsykiatrisella osastolla harjoitteleville toimintaterapiaopiskelijoille. Toimintaterapiassa on paljon mahdollisuuksia, ja toimintaterapeuteilla jo olemassa olevia keinoja lapsen ja

vanhemman välisen suhteen edistämiseen. Toimintaterapeutit kuitenkin etsivät jatkuvasti keinoja kehittääkseen työtään ja tämän opinnäytetyön yhteistyökumppaneina toimivat toimintaterapeutit olivat huomanneet, että asiakasperheet tarvitsisivat konkreettisia neuvoja ja ideoita viedäkseen vuorovaikutusta tukevaa leikkiä terapiatilanteiden lisäksi kotiympäristöön. Työelämän yhteistyökumppanin ensimmäinen toive oli saada kokoelma asiakasperheille kotiin vietäviä ohjeita lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta edistäviin leikkeihin.

Opinnäytetyöprosessin aikana työn aihe kuitenkin muokkautui. Opinnäytetyön tekijöille kävi ilmi, että laadukkaan ja toimintaterapian lähtökohdista tuotetun leikkikokoelman teoriapohjan luominen vaatisi runsaasti työtä. Ainoastaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutukseen kohdistuvaa ja tukevaa mallia tai viitekehystä ei löytynyt toimintaterapian teoriasta, vaan opinnäytetyön teoriaosuus vaatisi useasta eri lähteestä räätälöimistä tai poikkitieteelliseen teoriapohjaan nojautumista. Opinnäytetyön tekijät päätyivät lopulta ratkaisemaan ongelman keskittymällä tässä työssä kirjallisuuskatsaukseen, jonka avulla voidaan tarkastella kuinka toimintaterapian teoriassa ja tutkimuksissa käsitellään lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta ja sen tukemista.

Opinnäytetyön keskeisiksi kysymyksiksi muodostuivat seuraavat kysymykset:

Miten toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa kuvaillaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta edistäviä ja estäviä tekijöitä?

Minkälaisia keinoja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen edistämiseksi kuvaillaan toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa?

Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa esitellään keskeiset käsitteet, viitekehys, opinnäytetyölle keskeiset aiheet toimintaterapian näkökulmaa peilaten, sekä poikkitieteellisestä näkökulmasta joitain varhaiseen vuorovaikutukseen, kiintymyssuhteeseen ja lapsen kehitykseen liittyviä teorioita. Toteutusta kuvailevassa osuudessa esitellään integroivana katsauksena toteutettu pienimuotoinen kirjallisuuskatsaus, joka keskittyy toimintaterapian tutkimukseen. Kirjallisuuskatsaus on metodi, jonka avulla voidaan tarkastella tehtyä tutkimusta ja koota tutkimusten tuloksia, joiden perusteella voidaan tehdä uusia tutkimuksia (Salminen 2011: 1). Tässä opinnäytetyössä katsauksella pyritään löytämään vastauksia siihen, minkälaisia lapsen

ja vanhemman välistä vuorovaikutusta tukevia tekijöitä aineistosta löytyy, sekä tarkastelemaan sitä minkälaisia toimintaterapeuttien keinoja kuvaillaan lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukemiseen.

2 Opinnäytetyön tausta ja työelämän yhteistyökumppani

Työelämän yhteistyökumppanina on Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin lastenpsykiatrian poliklinikoilla työskentelevät toimintaterapeutit. Lastenpsykiatrian poliklinikat tarjoavat lastenpsykiatrian erikoissairaanhoidon palveluja, tutkimuksia ja hoitoa, joita toteutetaan yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa. Opinnäytetyön alustava idea, vanhemmuuden tukeminen, tuli esille kun toinen opinnäytetyön tekijöistä etsi aiheita keväällä 2013 ja otti yhteyttä lastenpsykiatrian poliklinikalla työskentelevään toimintaterapeuttiin.

Palavereissa työelämän yhteistyökumppanin kanssa aiheita pohdittiin, rajattiin ja muokattiin syksyn 2013 ja kevään 2014 aikana. Vanhemmuuden tukeminen vuorovaikutuksen kautta oli lastenpsykiatrian parissa työskenteleville toimintaterapeuteille tärkeä aihe, sillä he ovat jo pitkään kiinnittäneet huomiota lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen edistämiseen. Toinen opinnäytetyön tekijöistä teki työharjoittelunsa pienten lasten psykiatrisella päiväosastolla ja kentällä esiintyvät ilmiöt vahvistivat opinnäytetyön aiheen merkityksellisyyttä.

Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa tehdyn pienimuotoisen kirjallisuuskatsauksen myötä kävi ilmi, että psyykkisesti oireilevien lasten ja heidän vanhempiansa välisen vuorovaikutussuhteen tukeminen on tärkeää. Heidän välistään vuorovaikutussuhdetta kuvaillaan tutkimuksissa ja kirjallisuudessa ilottomana ja vuorovaikutuksesta saatava mielihyvä näyttäytyy puutteellisena. Ilmiö on nähtävissä myös kentällä lastenpsykiatriassa.

Opinnäytetyön lopullinen aihe- ja muoto-rajaus muotoutui yhteistyössä työelämän, oppilaitoksen ja opinnäytetyön tekijöiden kanssa. Lastenpsykiatrian kentällä työskentelevät toimintaterapeutit olivat alun perin toivoneet konkreettisia, kotiin vietäviä ohjeita lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta edistäviin leikkeihin, sillä he olivat huomanneet, että asiakasperheet tarvitsisivat konkreettisia neuvoja ja ideoita leikkiäkseen myös kotiympäristössä.

Yhdessä työelämäkumppanin kanssa opinnäytetyön tekijät tulivat siihen lopputulokseen, että olisi tärkeää tehdä yhteenveto niistä tekijöistä, jotka edistävät ja estävät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Jotta työ voitiin toteuttaa laadukkaasti toimintaterapian näkökulmaan keskittyen, päädyttiin lopullisessa rajauksessa tekemään kirjallisuuskatsaus jättäen konkreettisen leikkivihon kokoaminen seuraavan opinnäytetyön aiheeksi. Tämän opinnäytetyön myötä lastenpsykiatrian toimintaterapeutit saavat käyttöönsä toimintaterapian tutkimustietoa sekä tietopaketin siitä, miten toimintaterapian kirjallisuudessa on käsitelty aihetta.

Leikkiä ei sisällytetty tähän opinnäytetyöhön, sillä se olisi jättänyt rajauksen liian laajaksi, mikä olisi heikentänyt työn laatua. Pohdinnassa esitellään ajatuksia leikin käytöstä ja konkreettisen leikkivihkon rakentamisesta. Tästä työstä on rajattu pois myös HUS:n lastenpsykiatrian toiminnan tarkempi esittely. Toimintaterapiaa lastenpsykiatriassa ja sen keinoja käsitellään tässä työssä siten kuin niitä toimintaterapian kirjallisuudessa kuvaillaan. Opinnäytetyöhön valikoituneet keskeiset aiheet ovat kuitenkin nousseet työelämän yhteistyökumppanin kanssa käydyistä keskusteluista.

3 Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat

Toimintaterapian kirjallisuudesta löytyy paljon poikkitieteellistä tietoa lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta ja sen edistämisestä, sillä toimintaterapian tutkittua tietoa ja alan itse tuottamaa tietoa aiheesta on melko niukasti. Tämän opinnäytetyön teoriapohja on koottu sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä, joka on toimintaterapian oma viitekehys, sekä psykologian ja kasvatustieteiden vuorovaikutus- ja kiintymyssuhdeteorioista. Näiden lisäksi tässä opinnäytetyön teoriaosuudessa on tarkasteltu opinnäytetyölle keskeisiä aiheita toimintaterapian kirjallisuuden näkökulmasta, peilaten niitä tarvittaessa poikkitieteelliseen tietoon.

Tässä työssä halutaan toimintaterapian näkökulman näkyvän selkeästi, vaikka toimintaterapian kirjallisuudesta ja tutkimuksista löytyvää tietoa on jouduttu täydentämään muilta aloilta lainatulla tiedolla. Toimintaterapian kirjallisuuden sisällä on runsaasti lainauksia muun muassa psykologiasta. Tässä työssä on sen takia käytetty

joitain toisen käden lähteitä, joiden käyttö on tuotu aina esiin tekstissä viittausteknisillä tavoilla. Toisen käden lähteet on myös tarkistettu ja lisätty mukaan lähdeluetteloon.

Koska aihe on toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa marginaalinen, halutaan tällä kirjallisuuskatsauksella tuoda esiin toimintaterapian omaa näkökulmaa lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen. Aiheen lähestyminen toimintaterapian näkökulmasta tarjoaa vuorovaikutussuhteen parissa työskenteleville toimintaterapeuteille mahdollisuuden peilata omaa työtään toimintaterapian tutkimukseen ja lisätä työnsä näyttöön perustuvuutta.

3.1 Opinnäytetyön keskeiset käsitteet

Opinnäytetyön otsikot ja termit ovat muotoutuneet toimintaterapian kirjallisuudesta nousseista aiheista sekä työelämän yhteistyökumppanin kanssa käydyistä keskusteluista. Toimintaterapian kirjallisuudessa sekä lastenpsykiatrisessa käytännön työssä tärkeinä nähdään lapsen tyypillinen kehitys. Koska tässä työssä käsitellään pääasiassa lapsen psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä, mukaan on otettu lapseen liittyvinä tekijöinä muun muassa lapsen emotionaalinen kehitys ja temperamentti. Tärkeinä tekijöinä lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa painottuu vuorovaikutus, varhainen vuorovaikutus sekä kiintymyssuhdeteoriat, jotka nousevat toimintaterapian kirjallisuudesta, käytännön työstä sekä poikkitieteellisestä kirjallisuudesta. Viitekehikseksi olemme valinneet Olsonin Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehiksen, jonka avulla peilataan muuta teoriaa sekä tutkimustuloksia.

Opinnäytetyössä määritellään tässä kappaleessa osa keskeisistä käsitteistä. Muut opinnäytetyön kannalta olennaiset termit, joita ei tässä tule ilmi, määritellään sitä koskevassa kappaleessa, jolla pyritään välttämään turhaa toistoa sekä tekemään työstä helpommin luettavan. Tässä käsiteltyjen käsitteiden määrittelyllä pyritään selkeyttämään opinnäytetyön sisältöä sekä kuvaamaan tarkastelun alla olevaan aiheeseen eli lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen ilmiöön liittyviä termejä.

Tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan lapsella 0–8-vuotiasta lasta, ellei sitä ole muutoin mainittu esimerkiksi kehityksen vaiheiden kuvauksessa. Tämän määrittelee lapsen varhaisen vuorovaikutuksen alkaminen ensimmäisestä kiintymyssuhteesta lähtien ja esimerkiksi lapsen emotionaalisen kehityksen vaiheet, jotka olemme kuvanneet kappaleessa Lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys.

Perheelle on vaikeaa tehdä yhtä ainoaa määritelmää ja toimintaterapian ammattilaisten keskuudessa käydään tällä hetkellä keskustelua, mitä käsitteellä tarkoitetaan. Myöhemmässä kappaleessa Perhe määritellään muun muassa perhettä yksilöllisenä vuorovaikutuksellisenä järjestelmänä, jota voidaan kuvailla sen jäsenten, organisoinnin ja käytöksen kautta. Perheillä on rutiineja ja traditioita, jotka auttavat heitä säilyttämään tasapainon tai vallitsevan tilan. Perhe kulkee yhdessä läpi "elämän syklin", kun taas yksilöt käyvät läpi omia kehitysvaiheitaan. (Fazio - Parham 1997: 69) Kun puhutaan nykypäivän perheistä, on vaikea sanoa lyhyesti, minkälainen nykyperheen muoto oikeastaan on. Tässä opinnäytetyössä perheellä tarkoitetaan lasta ja tämän lähipiiriin kuuluvia ihmisiä, joita voivat olla lapsen vanhemmat ja sisarukset.

Vanhemmalla tässä työssä tarkoitetaan aikuista, joka kuuluu lapsen lähiympäristöön ja kiintymyssuhteiden piiriin. Vanhempi voi tällöin olla lasten biologisten vanhempien lisäksi lapsen huoltaja, adoptiovanhempi tai etävanhempi johon lapsella on kiintymyssuhde. Tässä opinnäytetyössä käytetään nimitystä vanhempi läpi opinnäytetyön selkeyden vuoksi, lukuun ottamatta tutkimusartikkelien viittauksia, joista joissain käytetään määritelmää äiti.

Vuorovaikutuksella tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan eri ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä ja ensisijaisesti lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Käsitteeseen on tässä työssä sisällytetty sanallinen ja sanaton viestintä, jotka pitävät sisällään muun muassa ilmeet, eleet, keskustelu, leikkisyys, kosketus. (Kauppila 2006:19-20; Hughes 2011:124.)

Sosiaalinen osallistuminen on määritelty Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksessä käyttäytymiseksi, joka on kontekstiin tyypillistä, sopivaa ja odotettua (Kramer – Hinojosa 2010:306). Tässä työssä sosiaalisella osallistumisella tarkoitetaan sitä, miten lapsi osallistuu perheensä ja lähiympäristönsä sosiaalisiin tilanteisiin ja rutiineihin.

3.2 Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys

Viitekehystenä tässä opinnäytetyössä käytetään sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehystä, jonka on kehittänyt Laurette Joan Olson (2010). Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys perustuu käyttäytymisteorioihin, jotka

havainnollistavat kuinka lapsi oppii osallistumaan tehokkaasti sosiaalisiin tilanteisiin ja kuinka voidaan tukea sosiaaliseen osallistumiseen tarvittavien taitojen kehitystä. Viitekehysten ensisijainen huoli on lapsissa, jotka eivät osallistu tehokkaasti päivittäiseen elämään sosiaalisissa konteksteissa. Tämä viitekehys kuvailee myös sitä, kuinka tehtävät tai sosiaalisen osallistumisen mahdollistavat kontekstit tarvitsevat mukauttamista, jotta niiden avulla voidaan tukea lapsen sosiaalisen osallistumisen kehittymistä. (Olson 2010: 306.)

Tässä opinnäytetyössä käytetään sosiaalisen osallistumisen viitekehystä keskittyen lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen, perheen tapoihin ja rutiineihin sekä lapsen temperamenttiin. Ympäristöä sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksessä käsitellään pääasiassa fyysisenä tai kouluympäristönä, kun tämän opinnäytetyön aihe koskee sosiaalista, psyykkistä ja vuorovaikutuksellista ympäristöä. Siksi tässä työssä ei käsitellä ympäristöä sosiaalisen osallistumisen viitekehysten kautta. Myös viitekehysten kouluympäristöä sekä kavereiden kanssa toimimista kuvaavat osuudet on rajattu pois, sillä ne eivät ole opinnäytetyön aiheen kannalta olennaisia.

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehys on suunnattu toimintaterapeuteille ja kehitetty tukemaan sosiaalista osallistumista lapsilla, joilla voi olla erilaisia fyysisiä ja psyykkisiä vaikeuksia. Viitekehysten avulla voidaan auttaa lapsia joilla on paljon haasteita, edistäen sosiaalista osallistumista ja suoriutumista perheessä, akateemisissa yhteyksissä kuten koulussa sekä yhteiskunnan vaatimissa toiminnoissa. (Olson 2010: 306.) Toimintaterapeuteilla ja muilla ammattilaisilla on optimaalinen vaikutus lapsiin silloin kun he työskentelevät yhteistyössä niiden ihmisten kanssa, joilla on vaikutusvaltaisimmat suhteet lapsiin. Tällainen suhde lapseen on yleensä vanhemmilla tai muilla ensisijaisilla hoivanantajilla. Vanhemmat päättävät minkälaisen esineiden ja muiden ihmisten pariin lapsella on mahdollisuus päästä ja joko mahdollistavat tai rajoittavat toimintoihin osallistumista. He myös muotoilevat lapsen sosiaalista ympäristöä luomalla tapoja ja rutiineja. Tapojen ja rutiinien esiintyminen perheen päivittäisessä arjessa edistää pätevyyttä niin vanhemmilla kuin lapsillakin. (Olson 2010: 307.)

Lapset oppivat varhaislapsuudessa ensisijaisen hoivasuhteensa kautta keinoja saadakseen muiden ihmisten huomion taatakseen fyysisen selviytymisensä ja turvallisuutensa sekä luodakseen kumppanuussuhteita. Vanhemman tyyntyttäessä lapsen tunteita ja vastatessa tämän viesteihin tyydyttävällä tavalla, lapsi oppii että

hänen stressiään voidaan lievittää vanhemman avulla. Lapsi omaksuu näitä keinoja itsesäätelykeinoiksi, jotka auttavat häntä myöhemmin vähentämään stressiä omatoimisesti. Lapsi oppii vuorovaikutuksen kautta myös vastaamaan muiden viesteihin ja vaikuttamaan toisten ihmisten tunteisiin. Onnistunut tunteiden säätely ja tunneilmaisun kontrolli tekevät myös ongelmanratkaisun sosiaalisissa tilanteissa mahdolliseksi. Tyypillisesti kehittyneellä lapsella on tehokas tunneilmaisun kontrolli, joka antaa lapselle mahdollisuuden keskittää huomionsa haluamaansa asiaan ja ottaa vastaan eri lähteistä informaatiota. Tehokkaan tunneilmaisun kontrollin avulla lapsi voi myös käyttää ja oppia aktiivisesti strategioita, joiden avulla hän voi kontrolloida omaa käytöstään ja tunteitaan. Lapsilla, joilla on vaikeuksia kehityksessä tai muita rajoitteita, tunneilmaisun kontrollin kehittyminen on usein hitaampaa kuin normaalisti kehittyvillä ikätovereilla. (Olson 2010: 307-309.)

Lapsen täytyy oppia tapoja ja sosiaalisen vuorovaikutuksen rutiineja saadakseen muilta hyväksyntää ja voidakseen osallistua onnistuneesti yhteiskuntaan. Tapoja ja rutiineja lapset oppivat imitoimalla vanhempiensa käytöstä ja tällaisesta käytöksestä tulee nopeasti tapa, jota lapsi käyttää myös vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Kontekstiin sopivat kulttuuriset tavat ja rutiinit helpottavat sosiaalista osallistumista kaikkialla, niin kotona, koulussa kuin yhteiskunnallisissa toiminnoissa. Arjessa rutiinit helpottavat päivittäistä hoitoa ja hoivaamista, luoden mahdollisuuden lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen lisäämiselle ja siteen vahvistamiselle. (Olson 2010: 310.) Rutiinit voivat myös tukea lapsen suoriutumista, jolloin rutiinin katkeaminen voi heikentää lapsen suoriutumista toiminnoistaan (Olson 2010: 312). Lapselle, jolla on kehitysvaikeuksia tai muita rajoitteita, rutiinien oppiminen ja omaksuminen voi kuitenkin olla vaikeaa, kuin myös lapselle, jonka temperamentissa on haastavia piirteitä. (Olson 2010: 311.)

Temperamentti nähdään sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehityksessä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavana tekijänä. Lapsen temperamenttiin liittyvät haastavat piirteet voivat tehdä lapsen fyysisestä ja sosiaalisesta maailmasta lapselle hyvin stressaavan. Myös vanhemmat voivat kokea vuorovaikutuksen tällaisen lapsen kanssa stressaavaksi. (Olson 2010: 308.) Lapsi, joka ei ole oppinut sopeuttamaan temperamentistaan johtuvia reaktiota ja jolle ei ole kehittynyt riittävää tunneilmaisun kontrollia, saattaa vastata epäsopivalla tavalla hoivaamiseen ja ohjaamiseen (Olson 2010: 318).

Olson kuvaa sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksessä erityisen tärkeäksi vanhempien sitouttamisen. Terapeutin on tärkeää ymmärtää vanhempien arvoja, uskomuksia, tapoja ja rutiineja sekä halua muutokseen, sillä vanhemmat muodostavat lapsensa ensisijaisen sosiaalisen ympäristön. (Olson 2010: 323.) Toimintaterapeutilla voi olla merkittävä rooli lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen edistämiseksi, sillä hänellä on mahdollisuus tarjota lapselle ja vanhemmalle tilaisuuksia tuloksekkaisiin ja nautintoa tuottaviin leikkeihin ja toimintoihin. (Olson 2010: 331.)

Sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksessä kuvaillaan olettamuksia, joiden avulla toimintaterapiassa voidaan saada aikaan muutoksia. Kolme väittämää koskee keinoja, joiden avulla terapeutti voi auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsensa temperamenttia ja luomaan toimivia rutiineja:

- Jos terapeutti auttaa vanhempia ymmärtämään epämukavuutta, jota vaikean temperamentin omaava lapsi kokee sekä auttaa heitä ymmärtämään kuinka sitä voidaan käsitellä lapsen ja perheen parhaaksi kokemalla tavalla, vanhemmat ja lapsi saavat positiivisempia vuorovaikutuksen kokemuksia.
- Jos terapeutti tukee lapsen vanhempia vakiinnuttamaan rutiineja toimintoihin, jotka ovat lapselle vaikeita tai järjestäytymättömiä, lapsesta tulee rauhallisempi, yhteistyökykyisempi ja järjestelmällisempi kyseisten toimintojen äärellä.
- Jos terapeutti tukee lapsen vanhempia kehittämään strategioita, joilla he voivat opettaa lapsille sosiaalisen vuorovaikutuksen tapoja jotka tukevat lapsen osallistumista perheen päivittäisiin rutiineihin, lapsi oppii helpommin osallistumaan perheen päivittäisiin rutiineihin omalla kehityksellisellä ja toiminnallisella tasollaan.

Neljä väittämää koskee keinoja, joilla voidaan rakentaa positiivista suhdetta lapsen ja tämän vanhempien välille:

- Jos terapeutti tarjoaa strukturoidun ja tukeaa antavan ympäristön, jossa vanhempi ja lapsi voivat nauttia vastavuoroisesta leikistä, se tukee vanhemman ja lapsen välistä positiivista sitoutumista.
- Jos terapeutti näyttää vanhemmille keinoja, joilla voidaan helpottaa lapsen positiivista sitoutumista ja toimimista, sekä tarjoaa aktiviteetteja joissa näitä voidaan harjoitella, on todennäköisempää että vanhemmat tukevat lapsen samanlaista käytöstä myös tulevaisuudessa.

- Jos terapeutti auttaa vanhempaa määrittelemään mikä tekee vuorovaikutuksesta positiivista ja onnistunutta terapiatilanteessa, sekä tukee vanhempaa luomaan positiivisen ympäristön, vanhempi todennäköisemmin yrittää luoda samankaltaisia positiivisia vuorovaikutustilanteita lapsen kanssa myös terapiatilanteen ulkopuolella.
- Jos terapeutti tukee vanhempaa määrittelemään ja sisällyttämään positiivisia ja nautintoa tuottavia toimintoja hänen ja lapsen päivittäiseen ja viikoittaiseen aikatauluun, vanhempi ja lapsi tulevat muodostamaan rituaaleja jotka vahvistavat heidän suhdettaan.

(Olson 2010: 326-328.)

Näitä väittämiä käytetään tässä opinnäytetyössä, kun vertaillaan tutkimusten analyysin tuloksia muihin tutkimuksiin ja teoriaan kappaleessa 4.4 Analyysin tulokset.

3.3 Vuorovaikutus ja kiintymyssuhde

Toimintaterapian kirjallisuudessa on käsitelty psykologiasta ja kasvatustieteistä lainaten useita lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyviä aiheita, kuten varhaista vuorovaikutusta ja lapsen sosioemotionaalista kehitystä. Niin sanottua toimintaterapian omaa teoriatietoa näistä aiheista ei ole, vaan psykologian perusteorioiden ja -ilmiöiden toistuvat toimintaterapian kirjallisuudessa. Tässä luvussa pyrkimyksenä on kuvailla lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta ja sen muodostumista käsitteleviä psykologian ja kasvatustieteiden peruselementtejä ja -teorioita.

3.3.1 Vuorovaikutus

Vuorovaikutuksella tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan eri ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä ja ensisijaisesti lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksen oppimisessa ovat kuitenkin yhtä tärkeillä sijoilla perhe, koulu ja ystävät ja lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus kehittyy luonnollisesti lapsen kehityksen mukana. (Kauppila 2006:19-20; Hughes 2011:124.) Sosiaaliset taidot taas käsittävät hyvin laajasti tiettyjä vuorovaikutuksen muotoja. Ne ovat niin sanotusti yhteistoimintataitoja, jotka liittyvät sosiaalisten tilanteiden hallintaan. (Kauppila 2006: 19-20.)

Vuorovaikutuksen käsitteeseen on tässä työssä sisällytetty sanallinen ja sanaton viestintä, jotka pitävät sisällään tuloksista ja kirjallisuudesta nousseet vuorovaikutuksen elementit, joita ovat muun muassa ilmeet, eleet, keskustelu, leikkisyys, kosketus. Sanallinen viestintä on keskustelua ja esittämistä sosiaalisessa tilanteessa (Kauppila 2006: 19-20). Sanattomaan viestintään kuuluvat muun muassa ilmeet ja eleet, jotka saattavat joskus vaikuttaa enemmän kuin sanat (Kauppila 2006: 19-20). Jotta vuorovaikutus onnistuu, edellyttää se toisten odotusten ymmärtämistä. (Kauppila 2006: 20). Tämä on haaste lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa, sillä vanhempien tulee osata lukea lastensa vihjeitä, kuten ilmeitä ja eleitä, jotta vuorovaikutus onnistuisi. Keskeisiä vuorovaikutustaitoja tässä opinnäytetyössä ovat keskustelutaidot, neuvottelutaidot, yhteistyö- ja yhteistoimintataidot, sanallisen ja sanattoman vuorovaikutuksen taidot sekä empatiataidot (Kauppila 2006: 24).

Sanallisen vuorovaikutuksen alueella voidaan todeta, että puheella ja keskustelulla on keskeinen merkitys. Sen avulla ihminen on voinut olla ratkoa ongelmia ja siirtää tietotaitoaan seuraaville sukupolville. Ihmisten välinen keskustelu ja kanssakäyminen on mahdollistanut myös sääntöjen ja normien kehittymisen. Sanallinen vuorovaikutus on moniulotteista sosiaalista toimintaa, jonka avulla voidaan ymmärtää toista paremmin. Sanaton vuorovaikutus on puolestaan hyvin laaja käsite. Ihmisen väitetään viestittävän sanattomasti enemmän kuin sanallisesti. Usein juuri ilmeet ja eleet paljastavat toisesta enemmän kuin hänen sanansa. Ilmeet ja eleet ovat hyvin moninaisia ja niitä on laaja kirjo, sanattomaan vuorovaikutukseen liittyy myös asento ja olemus. Ihminen oppii tunnistamaan ilmeitä ja eleitä jo varhain. Lapsella ilmestyy ensimmäinen tietoinen hymy jo muutaman kuukauden ikäisenä. Käsien liikkeet tulevat myös mukaan ja niillä on oma merkityksensä. Sanattomaan viestintään kuuluu myös kosketus, jolla voi välittää muun muassa pitämistä, rakastamista, turvallisuuden tunnetta ja ymmärrystä. Lasten vuorovaikutus perustuu paljon kosketukselle. (Kauppila 2006: 33-34.)

3.3.2 Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde

Yksi tärkeimmistä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavista tekijöistä on varhainen vuorovaikutussuhde eli kiintymyssuhde, joka on yksi tärkeimmistä lapsen kehitykseen ja psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttavista tekijöistä. Tärkein tekijä lasten mielenterveystyössä on heidän saamansa hoidon ja kasvatuksen luonne (Lougher 2001:5). Vuorovaikutuksen tukeminen huomioidaankin

enenevässä määrin monella alalla, kuten lastenpsykiatriassa (Mäkelä - Salo 2007: 7.) Kiintymyssuhde on suhde, joka lapsella on vanhempaansa. Turvallinen kiintymyssuhde tukee lasta monella eri tapaa. Fyysisesti ja emotionaalisesti se tukee lapsen itseluottamusta, lannistumattomuutta, sosiaalisia taitoja suhteessa ikätovereihin, empatiaan toisia ihmisiä kohtaan, symbolista leikkiä, ongelmanratkaisukykyä, älyllistä kehitystä, vuorovaikutustaitoja sekä minuuden ja omanarvontunnon kehittymistä. (Hughes 2011: 20.) Sensitiiviset vanhemmat, jotka vastaavat lastensa tarpeisiin ja ovat vastavuoroisesti kontaktissa lapseen, edistävät lastensa psyykkistä hyvinvointia (Lougher 2001: 5).

Siegel (1999) esittää, että lapsen toiminnallisen kehityksen kannalta tärkeimpiä tekijöitä ovat ensimmäiset vuodet ja niiden aikana aivoista valikoituvat toiminnalliset rakenteet, joita on vahvistettu. Kehittyminen aivoissa on siis käytöstä ja kasvuympäristöstä riippuvaista, mutta sopeutuminen erilaisiin konteksteihin ympäristössä on myös mahdollista. Vauvan kehitys on silloin riippuvaista häntä ensimmäisten elinvuosien aikana hoitavasta henkilöstä ja sitä säätelee kokemusperäinen oppiminen ihmissuhteista. Lapsi suuntaa tarkkaavuutensa häntä hoitavaan henkilöön ja suuntautuu tällöin oppimaan häntä hoitavasta vanhemmasta. Lapsen ensimmäisiä kokemuksia oppimisesta onkin se kuinka saa vanhemman huomion kiinnitettyä itseensä esimerkiksi hymyilemällä tai pitämällä ääntä. (Mäkelä - Salo 2007: 7.)

Varhaista vuorovaikutusta ja kiintymyssuhdetta käsitellään toimintaterapian kirjallisuudessa niukasti. Kirjassa *Social Participation in Occupational Contexts in Schools, Clinics, and Communities* esitellään lyhyesti Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria kappaleessa, joka käsittelee lapsen sosiaalista kehitystä varhaislapsuudessa. Tässä opinnäytetyössä esitellään kiintymyssuhdeteoriat lyhyesti ja paneudutaan hieman syvällisemmin niihin, jotka ovat opinnäytetyön kannalta oleelliset.

Airi Hautamäki (2012) esittelee kirjassa *Varhaislapsuuden tunnesiteet* kiintymyssuhdetutkimuksia, jotka jaotellaan niin sanotusti neljään aaltoon. John Bowlby synnytti kiintymyssuhdeteoria-ajattelun, Mary Ainsworth tutki pienten lasten kiintymyssuhteita ja niiden eroja, Mary Main aikuisten kiintymyssuhdetta ja Patricia Crittenden ulotti kiintymyssuhdeteorian epätavallisissa oloissa eläviin perheisiin, joissa lasten kehitys mahdollisesti vaarantui. (Hautamäki 2012: 29.)

Bowlby (1969, 1973, 1980) loi kiintymyssuhdeteorioiden pohjan. Hänen Attachment and Loss-trilogiassaan oli punaisena lankana ajatus, että lapsen kokema äidinriisto ja äidin rakkauden menetys voisi uhata lapsen kehitystä ja elinympäristö on merkityksellinen lapsen kehityksessä. Bowlby painottaa vanhemman ja lapsen asymmetristä suhdetta eli sitä, että lapsi ei selviä ilman aikuista, mutta aikuinen pärjää ilman lasta. Eloonjäämisen edellytyksenä on aikuisen jatkuva hoiva. Pieni lapsi yrittää automaattisesti kiinnittyä vanhempaansa. Lapsi pyrkii fyysiseen ja psyykkiseen läheisyyteen sekä yrittää pitää yhteyttä vanhempaansa erityisesti uhkaavissa tilanteissa. Vuorovaikutuskeinoja ovat imeminen, katsekontakti, hymy, tarttuminen, kiinni tarraaminen, itkeminen, jäljittely, ääntely, jokeltelu, seuraaminen sekä syliin haluaminen. Bowlby (1969) tarkastelee lapsen kiinnittymistä vanhempaansa tilanteen mukaan, jonka mukaan lapsi säätelee etäisyyttä vanhempaansa; kuinka paljon hän sitä sietää. (Hautamäki 2012: 29-32; Suhonen 2009: 22.)

Myöhemmin lapsi kokeilee turvallisuuden tunteen kokemuksia suhteessa etäisyyteen ja vanhempaansa. Lapsen näkökulmasta turvallisuuden tunteen kannattelemisen kannalta on tärkeää kysymys: "Voinko luottaa siihen, että annat minua mielessäsi ja olen sinulle tärkeä?". Turvallisuuden tunteen kokeminen johdattaa lapsen tutkimaan ympäristöä, sillä hänelle kehittyy tunteen kokemisen avulla sisäinen järjestelmä, josta Bowlby puhuu sisäisenä työmallina. Lapsi muodostaa myös työmallin aikuisen mallin johdattamana ja kokemusten pohjalta, jonka avulla hän havainnoi tapahtumia, ennustaa tulevaa, muodostaa suunnitelmansa ja tulkitsee palautetta. Tämän kaltaisesta kiintymyssuhdeteoriasta on edetty tutkimuksen avulla suuntaan, jossa korostetaan, miten myös vauva itse ulkonäkönsä, temperamenttinsa ja kehittyvien toimintavalmiuksien kautta virittää vuorovaikutusta, hänen ja vanhempansa temperamenttien yhteensopivuutta ja molempien vanhempien ja lapsen välisen vuorovaikutuksen vahvistavaa luonnetta. (Hautamäki 2012: 29-32.)

Ainsworth, Blehar, Waters ja Wall (1978) kehittivät kokeellisen asetelman; vierastilanteen, jonka avulla pystyttiin tutkimaan pienten lasten kiintymyssuhdetta ja niiden yksilöllisiä eroja. Se oli laboratoriossa toteutettava, videoituja episodeja sisältävä 12-20 kuukauden ikäisille suunnattu tutkimusmenetelmä, jossa stressiä lisätään asteittain. Menetelmällä havainnoitiin, kuinka lapsi käytti äitiään turvanaan. Tarkoituksena oli tutkia, miten leikki-ikäinen pyrkii pitämään ja turvaamaan vanhempansa fyysistä ja psyykkistä läsnäoloa. Yksivuotiaana lapsi rekisteröi, säilöo ja palauttaa tietoa proseduraalisen muistin avulla, joka sisältää motoristen taitojen

oppimiseen liittyvät muistot. Kun kyseiset taidot on kerran opittu, ne ovat tallentuneet ja siirtyneet lihasmuistiin. (Lehtovuori 2010: 20-37.) Odotukset kiintymyksen kohteena olevasta henkilöstä ilmenevät käyttäytymisessä suhteessa äitiin, jonka pohjalta lapsen ja äidin vuorovaikutus luokitellaan stressin kärjistyessä. Lapsen käyttäytymisen pohjalta luokitellaan kolme tapaa käsitellä kiintymyssuhdetta koskevaa tietoa. Perusluokat ovat turvallisesti kiintyneet, välttelevästi kiintyneet ja ristiriitaisen-vastustavasti kiintyneet. (Hautamäki 2012: 34-35.)

Turvallisesti kiintyneet lapset viestivät tunteistaan avoimesti sekä selkeästi ja odottivat äidin reagoivan heidän vihjeisiinsä ja hoivan tarpeeseen tilanteen vaatimalla tavalla. He oppivat ensimmäisten elinvuotiansa aikana luottamaan äitiinsä ja käyttämään tätä turvana. He hakivat läheisyyttä sekä ottivat suoran katsekontaktin ja muun muassa pyrkivät syliin.

Välttelevästi kiintyneillä lapsilla oli vaikeuksia osoittaa kielteisiä tunteitaan, joiden muotoja olivat kiukku, pelko tai lohdun tarve. Tämä ilmeni vähäisenä kontaktiin hakeutumisenä ja jopa välttämiskäyttäytymisenä suurimman stressin aikana, lapsi ei ottanut aktiivisesti kontaktia äitiinsä eikä lapsi pyrkinyt edes syliin. Välttelevien lasten äidit olivat johdonmukaisesti epäsensitiivisiä lastensa viesteihin.

Ristiriitaisen-vastustavan kiintymyssuhteen omaava lapsi tuntui ambivalentilta eli hän samanaikaisesti haki sekä vastusti kontaktia. Jos lapsi pääsi äidin syliin, hän ei kuitenkaan saanut tarpeitansa tyydytettyä tai tynnytettyä itseään. Näiden lasten äidit olivat reagoineet epäjohdonmukaisemmin kuin muilla tavoin kiintyneiden ryhmien äidit. He vahvistivat epäjohdonmukaisesti kielteisen tunteiden ilmaisua ja esimerkiksi naureskelivat, kun lapsi kiukutteli tai jättivät sen välillä kokonaan huomiotta ja joskus taas suuttuivat kiukuttelevalle lapselle. Ainsworthin ym.(1978) tutkimus osoitti, että kiintymyssuhdemalleissa on eroja ja äitien sensitiivisyys vaikutti erojen muodostumiseen.

Hesse (1999) esittelee teoksessaan Mary Mainin ja Ruth Goldwynin kehittämän Adult Attachment Interviewin, joka mahdollisti aikuisen kiintymyssuhteen tutkimisen sekä lasten ja aikuisten kiintymyssuhdeoletusmallien vertailun (Hautamäki 2012: 38). Kun Ainsworth ym. (1978) olivat luoneet vierastilanteen ja Mary Main (Hesse 1999) kehittänyt aikuiselle tarkoitetun kiintymyssuhdemallin kartoittamisen haastattelun, tuli mahdolliseksi tutkia, miten yksilön oletukset ja vanhemmilta opitut työmallit kulkivat

sukupolvesta toiseen. Mietittiin, välittykö äidin kiintymyssuhdemalli lapselle ja vaikuttivatko omat lapsuuden kiintymyssuhteet lapsen kasvatukseen? Ja jos välittyivät, niin miten? Esimerkiksi Van IJzendoornin (1995) tutkimukset ovat osoittaneet 75 prosentin vastaavuuden äidin kiintymyssuhteen ja hänen lapsensa vierastilanteessa osoittaman käyttäytymisen välillä. Voidaan siis olettaa, että hoivaava aikuinen luo työmallinsa läheisistä ihmissuhteistaan ja vuorovaikutuksesta lapsensa kanssa. Tämä näyttää tapahtuvan etenkin siinä tilanteessa, jos hoiva- ja kasvatusympäristö säilyvät samoina sukupolvesta toiseen. (Hautamäki 2012: 55-56.) Vanhemman oma kiintymyshistoria vaikuttaa moneen asiaan, mutta tärkeimpiä tekijöitä ovat vanhemman omat tunteet. Vanhemman on työstettävä omat tunteensa ja pelkonsa, jonka jälkeen hän voi auttaa lasta täysipainoisesti hallitsemaan pelkojaan. Jos lapsi kokee, että vanhempi pelkää haasteellisessa tai vaikeassa tilanteessa, silloin vanhemman läsnäolo ei tuo lapselle turvaa. (Hughes: 73.)

Patricia Crittendenin (1992, 2008) työ ja tutkimus kiintymyssuhdeteoriasta ulottuu epätavalliseen väestöön; ihmisiin, jotka laiminlyövät ja kaltoinkohtelevat lastaan perheessä. Crittenden lähti liikkeelle kehittämällä opinnäytetyönään CARE-Index-menetelmän ja tutki ahdingossa elävien äitien vuorovaikutustyyliä ja sensitiivisyyttä sekä lasten reaktioita äiteihinsä. Crittendenin kiintymyssuhdestrategioiden luokittelu menee kognition (älylliset ja psykologiset toiminnot) ja affektin (emootiot, tunne) mukaan. Crittenden (1992, 2008) koskettaa kokemusten koskevan kognition kautta syntyvää oppimista, jolle on tyypillistä aikajärjestys. Esimerkiksi äidin suuttuminen johtaa johonkin pahaan: -”Jos teen jotain pahaa, niin äiti tai isä suuttuu”. Toinen ulottuvuus affektin osalta koskettaa tunnetiloja koskevaa informaatiota. Tunne voi liittyä lohdun tarpeeseen, joka johtaa haluun lähestyä vanhempaa. Kiukku tai viha puolestaan voi johtaa tappelemiseen. Tunnetiloista johtuvat hermojärjestelmän muutokset tuottavat aisteista tulevaa informaatiota. Esimerkiksi hermostuminen voi johtaa hengityksen kiihtymiseen ja muihin fyysisiin oireisiin kehossa, jopa paniikkiin. Psykologisella tasolla voidaan todeta, että vireystason tällaiset muutokset tuottavat ihmiselle erilaisia tunteita erilaisissa tilanteissa. (Hautamäki 2012: 38-41.)

Crittendenin (1994) kehittämän Preschool Assessment of Attachment (PAA) -menetelmän avulla voidaan arvioida lapsen monimutkaisia ja psykologisia toimintatapoja. Menetelmän mukaan pystytään myös luokittelemaan kiintymyssuhdetyömalleja. Tunteiltaan suojautuvia A-tyypin (pakonomaisesti hoivaavat ja alistuvat) lapsia oli rankaistu kielteisten ja lohdun tarpeen tunteidensa vuoksi.

Vanhemmat eivät olleet läsnä ja saatavilla, joten lapset olivat oppineet strategioita läheisyyden fyysiseen ylläpitämiseen, mutta eivät osanneet luoda juurikaan psykologista läheisyyttä. He eivät osanneet ilmaista itseään ja pidättelivät tunteitaan, jotta vuorovaikutus vanhempaan pysyisi yllä. Turvallisille B-tyyppin lapsille oli ominaista, että he ilmaisivat tunteitaan ja ajatuksiaan avoimesti sanallisin ja sanattomin keinoin. He luottivat vanhempiinsa ja kykenivät neuvottelemaan ja sopimaan asioista. Pakottavat C-tyyppin (uhkaava, avuton) lapset liioittelivat kielteisiä tunteitaan, jotta saisivat satunnaisesti läsnäolevien vanhempiensa huomion. Heidän tunteensa ailahtelivat kiukun ja aseistariisuvan avuttomuuden välillä ja yrittivät sillä varastaa vanhempansa jatkuvan huomion. Crittendenin menetelmän avulla kyettiin tutkimaan vaikeista oloista tulevia lapsia ja heidän kiintymyssuhteitaan ja oli aikansa merkittävä edelläkävijä. (Hautamäki 2012: 42-44.)

Edellä esitellyt kiintymyssuhdeteoriat ovat osa lapsen ja vanhemman välisen suhteen ymmärtämistä. Kun kiintymyssuhde on turvallinen, yhteys lapsen ja vanhemman välillä on selvä. Varhaisen vuorovaikutuksen avulla syntyvä toimimisen malli on psyykinen rakenne, jonka varaan tunteiden säätely, sosiaalinen toiminta ja oppiminen näistä sekä ympäristöstä rakentuu. Vuorovaikutuksen häiriintymismallien tunnistaminen myös myöhemmissä ikävaiheissa voi auttaa tunnistamaan ja ymmärtämään vaikeuksien taustaa. Lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen liittyen lapsella voi olla vaikeuksia esimerkiksi ahdistuksen ja aggressiivisuuden säätelyssä, ryhmässä toimimisessa ja tarkkaavaisuuteen liittyvissä kehityshaasteissa. (Mäkelä - Salo 2007:8.)

3.3.3 Varhaisen vuorovaikutuksen häiriintyminen

Lapsen elämä ja vuorovaikutussuhteet ovat erilaisia kuin ennen. Lapset viettävät enemmän aikaa päivähoitossa kuin kotona, jos molemmat vanhemmat käyvät työssä (Darlington - Rodger 2006: 24-25). Tosin joskus lapsia hoitavat heidän isovanhempansa, jolloin lapsi voi luoda kiintymyssuhteen myös isovanhempiinsa. Lasten elämä myös vaikuttaa kiireisemmältä. Lapsia viedään monesti harrastuksista toiseen, jolloin yhteinen aika vanhempien kanssa jää vähälle. Lapsen on sopeuduttava monenlaisiin muutoksiin perheen kasvun, muutoksen ja kehityksen myötä. (Darlington - Rodger 2006: 24-25.) Erilaiset muutokset lisääntyvät jatkuvasti, esimerkkinä tästä on vuorovaikutussuhteiden katkeaminen lapsen ja vanhemman välillä sekä vanhemman tukiverkoston puuttuminen tai sen vähyys. Kun lapsen ja vanhemman välisissä vuorovaikutussuhteissa alkaa näkyä haasteita, vanhemmat usein kiinnittävät enemmän

huomiota lapsen käyttäytymiseen kuin heidän suhteensa tärkeään merkitykseen. Kun vastaamme kysymyksiin, miksi lapsi tarvitsee ainutlaatuista pysyvää suhdetta vanhempiinsa tai miksi suhteen tulisi johtaa turvallisuuden tunteeseen, alamme ymmärtämään lasta, lapsen kehitystä ja sitä, millainen suhde hänellä on tai tulisi olla vanhempiinsa. (Hughes 2011: 20.)

Bowlbyn (1973) kiintymyssuhdeteorian perusteella lapset kehittävät aikuisten mallin ja omien kokemusten pohjalta erilaisia työmalleja. Eri muistijärjestelmistä (proseduraalinen, semanttinen, episodinen) tuleva informaatio voi kuitenkin olla ristiriitaista. Proseduraalinen eli toiminnallinen muisti sisältää motoristen taitojen oppimiseen liittyvät muistot, esimerkiksi kävelemiseen, uimiseen ja pyörimiseen tarvittavat taidot. Kun kyseiset taidot on kerran opittu, ne ovat tallentuneet ja siirtyneet lihasmuistiin. Tietoisuuden ei tarvitse kantaa niistä tällöin huolta. (Lehtovuori 2010: 20-37.) Semanttinen muisti eli tietomuisti liittyy muun muassa lapsen ensimmäisiin kuvauksiin itsestään. Semanttinen muisti sisältää tietomme asioista. (Peltomaa 2002.) Episodisella muistilla eli tapahtumamuistilla tarkoitetaan kykyä tallentaa ja palauttaa mieleen omaan elämään liittyviä tapahtumia (Kalska 2006: 16). Vanhemman hylkivä kohtelu lasta kohtaan voi kaventaa esimerkiksi tarkkaavaisuuden liikkumista eri informaatiolajien välillä. Lapsi yrittää suojata hylkivää vanhempaansa kohtaan tuntemaa rakkautta, ihannoimalla tätä semanttisella tasolla muistamatta niitä tapahtumia, jolloin vanhempi oli lasta kohtaan väheksyvä. Syntyy ristiriita itseä ja vanhempaa koskevissa malleissa ja yksilön kyky havainnoida ja tulkita itseä sekä muita koskevaa informaatiota vääristyy. (Lehtovuori 201: 20-37.)

Ainsworth ym. (1978) tutkimuksen perusteella on todettu, että kun lapsi on kiinnittynyt vanhempaan luottavaisesti, hänen toiminnalliseen muistiinsa on tallentunut tieto siitä, että hän saa apua tarvittaessa. Viestit tunteista ovat loogisia ja esimerkiksi uuden erityisen jännittävän lelun äärellä lapsi uskaltaa kääntyä avoimesti vanhempansa puoleen ja hakea apua. Välttelevässä kiintymyssuhteessa lapsi on oppinut, että tarpeisiin on vastattu niukasti tai liian myöhään. Kehityksen kannalta ongelmallista on, että kun lapsi kokee sisäisesti hätää ja avuntarvetta, on hän oppinut olemaan näyttämättä näitä tunteitaan. Vanhemmilta jää lapsen hätä huomaamatta ja stressitila pitkittyy. (Mäkelä - Salo 2007:8.) Tunteiden patoaminen on haitallista terveydelle ja se vaikuttaa esimerkiksi elimistön kognitiivisiin ja fyysisiin toimintoihin monialaisesti, kuten muistin väliaikaiseen heikkenemiseen sekä sosiaaliseen kanssakäymiseen, kun tunteitaan ei voida tai ei osata ilmaista (Nummenmaa 2010: 104).

Ristiriitaisen-vastustavan kiintymyssuhdetyypin vuorovaikutussuhteessa lapsen tunneviesteihin on vastattu epäjohdonmukaisesti. Tässä ongelmallista on, että lapsi varmistelee koko ajan aikuisen läsnäoloa ja muun ympäristön huomiointi jää vähäiseksi. Todelliset viestit ympäristön uhkatilanteista jäävät huomaamatta ja lapsen sisäinen tunnemaailma on jatkuvan pelon ja uhatuksi tulemisen tilassa. Vaikein tilanne on, kun vanhempi on pelon ja kivun aiheuttaja. Lapselle syntyy silloin kaksoissidos, jolloin juuri se aikuinen jota hän tarvitsisi rauhoittuakseen, aiheuttaa uhan. Tällöin lapsen vuorovaikutusmallit syntyvät hyvin hajanaisiksi ja huomio suuntautuu usein pakonomaisesti häntä hoitavan vanhemman tarkkailuun. (Mäkelä - Salo 2007:8.)

Crittendenin (1994, 2008) kehittämä Preschool Assessment of Attachment (PAA) -menetelmä ja kiintymyssuhdetyömallit esiteltiin edellisessä kappaleessa Varhainen vuorovaikutus ja kiintymyssuhde. Häiriintyneet kiintymyssuhteet johtavat erilaisiin lasten itsensä kehittämiin selviytymisstrategioihin. Lapset, jotka ovat kohdanneet vanhemman ennustettavaa uhkaavaa käytöstä ja lasten muun muassa tottelemattomuudella hallittavissa olevaa vaaraa, kehittävät häiriintyneitä strategioita. Pakonomaisesti hoivaavat lapset voivat olla vaikeisiin tilanteisiin nähden liiallisen pirteitä ja iloisia ja hoivaavat vanhempansa. He pyrkivät pitämään yllä suhteellisen olematonta vuorovaikutusta vanhempansa. Heillä voi olla masentunut vanhempi, joka vetäytyy vielä enemmän, kun lapsi yrittää olla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan.

Pakonomaisesti alistuvien lasten toiminta on estynyttä ja he ovat valppaita sekä pelokkaita vuorovaikutuksessaan vanhempansa. He kokevat tämän uhkaavaksi ja pelottavaksi. Tämä liittyy usein pahoinpitelyn riskiin. Lapset, jotka ovat kohdanneet vaikeasti ennakoitavissa olevia vaaratilanteita kehittävät myös häiriintyneitä strategioita. Aggressiiviset lapset liioittelevat kiukkuansa. Kiukunpurkauksilla ja aikuisten provosoinnilla, he yrittävät saada vanhemman täyden huomion. Näennäisen avuttomat lapset taas liioittelevat avuttomuuttaan ja yrittävät provosoida tällöin vanhempansa niin sanotusti pelastamaan heidät. Pienellä lapsella strategiat ovat vielä kehittymättömiä ja he jäävät silloin ilman minkäänlaista suojaa, lapsi kykenee vasta toisen ikävuoden lopulla kehittämään tällaisia häiriintyneitä strategioita. (Hautamäki 2012: 38-50.)

Jos kiintymyssuhde on häiriintynyt, vaikeuttaa se koko perheen elämää ja luo pahimmillaan negatiivisen vuorovaikutuksen kehän. Vanhempi väsyy lapsen

kiukutteluun ja haasteelliseen käyttäytymiseen ja lapsi reagoi negatiivisesti takaisin. Vanhemman on tällöin pysähdyttävä vanhemmuuden äärelle ja pohdittava, mikä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen vaikuttaa, miten sitä voisi parantaa sekä mitkä tekijät vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen.

3.3.4 Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus

Kun lapsi on noin kaksivuotias, lapsen ja vanhemman välinen suhde muuttuu. Lapsen rooli muuttuu vauvasta taaperoikäiseksi. Suhde on tähän asti perustunut vanhemman kykyyn tarjota lapselle hoivaa, tunteiden säätelyä sekä kutsumista emotionaaliseen yhteyteen itsensä kanssa. Vuorovaikutussuhde on toiminut perustana lapsen kehitykselle sekä tyypillisesti kehittyessään mahdollistaa lapsen itsenäisen tutustumisen ympäristöön. Tämän kaiken pohjalta kehittyä lapsen oma, sisäistynyt kokemusten hallinta ja vanhemman merkitys on lapsen fyysis-emotionaalisten kokemusten jakamisessa ja myötäelämisessä. Kahden ikävuoden jälkeen korostuu hoivan lisäksi vanhemman kyky säädellä, jäsentää ja haastaa lasta toimimaan maailmassa. (Mäkelä - Salo 2007:11.)

Trevarthen (2011) käsittelee lapsen ja vanhemman välistä suhdetta myös virittäytyneen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Siinä on tärkeää lapsen tarve keskustella "iloisesti ja toverillisesti" vanhempansa kanssa. (Trevarthen 2011: 100). Lapsen ja vanhemman välillä on vuorovaikutusta, jossa he jakavat kokemuksiaan, heidän suhteensa syvenee hiljalleen ja se järjestyy lapsen eheäksi minuudeksi, omaksi itseksi. Alussa viestintä on lähinnä sanatonta, mutta vuorovaikutus muuttuu lapsen kasvaessa. (Hughes 2011: 22.) Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus perustuu sanalliseen vuorovaikutukseen sekä ei-sanallisiin vuorovaikutuksen elementteihin, kuten katseeseen, eleisiin ja äänenpainoon. Vanhemman mukautuminen vauvan ajankohtaisiin kehityshaasteisiin sekä herkkyys aistia lapsen tarpeet on hyvän vuorovaikutuksen perusta. On tärkeää, että vanhempi pystyy aistimaan vauvan käyttäytymisen liittyvät tunnetilat ja intentiot sekä keskittyy lapseensa olemalla läsnä. Lisäksi vanhemman tulee suojella lasta, jotta lapsi voi luottaa vanhempansa. (Sinkkonen 2012: 269.) Vuorovaikutus on vastavuoroista ja vanhempi vaikuttaa lapseensa parhaiten, kun myös lapsi voi vaikuttaa aikuiseen (Hughes 2011: 23).

Ladd- Lesier - Profilet (1993) esittävät, että lapsen ollessa 2,5 vuoden iässä, vanhemman vuorovaikutus lasta ohjaavista suorista toimintaohjeista muuttuu

enemmän ohjaavampaan rooliin lapsen pyytäessä apua (Mäkelä - Salo 2007:14). Toisen ikävuoden jälkeen korostuu verbaalisen vuorovaikutuksen ja dialogin tärkeys. Sanavarasto kasvaa, lapselle muodostuu merkitysyhteyksiä ja tunnekieli. Vuorovaikutuksen kehitys nivoutuu arjen tilanteisiin ja kanssakäymiseen lapsen ja vanhemman kesken. Vanhemmat, jotka huomioivat tilannesidonnaisuuden vuorovaikutuksessa, edistävät lapsen sanavaraston laajenemista (Dunham - Dunham - Curwin 1993: 159-188). Esimerkiksi kirjanlukutilanteet ovat oivia hetkiä tukemaan lapsen vuorovaikutusta ja kielellistä kehitystä. Kirjoja luettaessa niiden vanhempien lapset, jotka saavat mahdollisuuden nimetä asioita ja keskustella kuviin liittyvistä aidoista tilanteista, ovat usein kielellisesti taitavampia myöhemmissä ikävaiheissa (Laakso - Poikkeus - Eklund - Lyytinen 1999: 541-556). Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on hyvin usein yksipuolista ja vanhempi on enemmän äänessä oleva osapuoli. Vanhemman rooliin kuuluu neuvoa, opastaa ja korjata ja lapsen tulee kuunnella ohjeita ja noudattaa niitä. Kommunikaatio on tehokkainta silloin, kun molemmat osapuolet osallistuvat ja keskustelevat. Kumpikin esittää omat ajatuksensa ja toiveensa ja molemmat tulevat kuulluiksi. Samalla he vaikuttavat toistensa sisäisiin maailmoihin. Keskustelun vastavuoroisuus estää monesti erilaiset ristiriitatilanteet ja parantaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. (Hughes 2011:130.)

Leikki yhteisenä toimintana on kehityksellisesti tärkeää, koska sen kautta lapsi testaa taitojaan, rajoituksiaan ja kykyään kontrolloida vuorovaikutusta. Vanhempi voi kuitenkin kokea leikin toimintana haastavaksi, jos hänen on vaikeaa tulkita lapsen vuorovaikutuksellisia vihjeitä (Esdaile - Olson 2004: 99.) Leikkisyys on tärkeä vuorovaikutuksen elementti, jonka avulla vanhempi jakaa ilon tunteita ja sen kautta voi löytää yllätykselliset momentit, jotka kehittävät lapsella useita tärkeitä osa-alueita. Vanhempi voi leikkisyyden avulla tarjota kokemuksen yhteenkuuluvuudesta ja se kehittää lapsen kykyä hallita tunnekirjoja, kuten ilon pirskahduksia. Vaikka leikkisyys kuuluu vanhemmuuteen oleellisesti, on sen tutkittu olevan merkityksellistä varsinkin isien ja lasten välisessä suhteessa. (Mäkelä - Salo 2007: 16.) Grossmann ym. (2002) osoittivat pitkässä tutkimuksessaan isien tavan olla stimuloivasti ja haasteellisesti vuorovaikutuksessa lapseen leikki-iässä. Tämä oli tekijä, joka ennusti lapselle turvallisia mielensisäisiä kiintymysmalleja nuoruusiässä. (Grossmann ym. 2002). Isien kontakti lapsiin onkin joskus riehakkaampi ja hulluttelevampi. Usein vauvan kanssa vanhempi heittäytyy leikkisäksi (Hughes: 89).

Vauva on hiljainen ja viestii sanattomasti halua vuorovaikutukseen. Vauva odottaa vuorovaikutukselta rytmiä, liikettä ja naurua, liioiteltuja ilmeitä, äänen ja sävyn vaihtelua, rauhoittavaa ja jatkuvaa läsnäoloa. Vauva haluaa tästä kaikesta myös toistoa ja lisäksi yllättäviä eleitä. Leikkisyys on osa lapsen ja vanhemman välistä tunneviritäytymistä ja suuri osa vuorovaikutuksesta ilmeneekin leikkisyytenä varhaisessa ikävaiheessa. Tähän liittyvät lorut, kurkistus-, piilo- ja kiinniottoleikit, jotka synnyttävät kutkuttavaa jännitystä ja naurua. Sen kautta lapsi ja vanhempi välittävät toiveitaan ja odotuksiaan toisesta. Myöhemmin leikkisyys jää ehkä hieman vähemmälle, kun sanallinen kommunikaatio kehittyy, mutta se voi olla myös avain toisten ymmärtämiseen. Se edesauttaa ehkä löytämään samoja mielenkiinnon kohteita. Leikkisyys ja nauru ovat erittäin hyviä apuja häpeälle ja pelolle ja leikin avulla voi käsitellä suuriakin tunteita turvallisesti. Kun lapsi ja vanhempi nauravat yhdessä, he kokevat suhteensa hyvin erityiseksi. Nauraminen, kiusoittelu ja tarinoiden kertominen ovat osa leikkisyyttä, mutta eivät välttämättömiä yhdessäololle. Lapsen kasvaessa leikkisyyden luonne muuttuu tai se vähenee eikä ole käsikirjaa, joka kertoisi, mitä minkäkin ikäisen kanssa tehtäisiin. Isomman lapsen kanssa voi esimerkiksi viettää aikaa yhdessä ja keskustella harrastuksista tai käydä kävelyllä ja puuhata jotain mielekästä. Koko toiminta tähtää vain siihen, että lapsi ja vanhempi voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. (Hughes 2011: 89-92.)

Läsnäolon taito ja hetkeen asettuminen on lasten kanssa oleellisen tärkeää. Vanhemman kyky olla emotionaalisesti läsnä mahdollistaa positiivisten tunteiden aidon ilmaisun ja vanhempi kykenee paremmin tulkitsemaan oman lapsensa tunteita ja reagoimaan niihin myönteisesti (Mäkelä 2005). Lapsi otetaan tällöin huomioon myös silloin, kun lapsi toimii itsenäisesti tutkiessaan ympäristöä tai leikkiessään. Vanhemman tulee olla läsnä hetkessä paikalla ollessaan, jotta pystyy vastaamaan lapsensa tarpeisiin mahdollisimman pian. Hän tuo lapselleen tällä tavalla turvallisuuden tunnetta, jota myös vuorovaikutuksen elementtien (kosketus, äänet, ilmeet, eleet) ja hoivan kautta voidaan viestittää. (Mäkelä 2005: 43-49.)

On monia tutkimuksia siitä, että kosketuksen määrä vaikuttaa keskushermostoon positiivisesti. Tutkimusta vuorovaikutuksesta on tehty muun muassa masentuneiden äitien ja heidän vauvojensa kanssa. Tutkimuksessa Pelaez-Nogueras - Field - Hossain - Pickens (1996) kosketus paransi asettumista vuorovaikutukseen yhdessä äidin kanssa ja kosketuksen kautta voitiin poistaa lapsen tutkimushetkellä kokema stressi äidin poissaolevasta olemuksesta kokonaan, lisäämällä äidin suuntautumista vauvaan.

(Mäkelä 2005: 43-49.) Pienemmällä otannalla tehdyissä tutkimuksissa, esimerkiksi Field - Quintino - Hernandez-Reif - Koslovsky (1998) todettiin, että hieronnasta on hyötyä monen psykiatristen ja neuropsykiatristen oireyhtymien hoidossa. Päivittäisestä viidentoista minuutin hieronnasta kahden viikon ajan, kymmenen kertaa, oli selkeä apu tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriöstä kärsiville lapsille. He pystyivät hieronnan avulla keskittymään merkittävästi pidemmän aikaa tehtäviinsä ja häiritsevä käyttäytyminen väheni. (Field - Quintino - Hernandez-Reif - Koslovsky 1998.) Isommassa tutkimuksessa Field ym. (1992) todettiin, että lastenpsykiatrisella osastolla menetelmänä selkähieronta viiden päivän ajan ja kolmekymmentä minuuttia kerrallaan, vaikutti merkittävästi hoidettaviin lapsiin, niin masentuneisiin kuin käytöshäiriöisiinkin, vähentämällä masennusta ja ahdistusta. (Mäkelä 2005: 43-49.)

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus nähdään siis koko heidän suhteensa perustana. Kun vanhempi kommunikoi lapsensa kanssa sanallisesti tai sanattomasti, hän avaa oman mielensä ja sydämensä lapselleen. Hän jakaa omat ajatuksensa, tunteensa, toiveensa ja muistonsa. Vanhemman oma luottamus omaan käyttäytymiseen kohdistuvaan vihaan lapsen taholta, tuottaa lapselle turvallisuuden tunteen ja lapsi luottaa siihen, että hetkeksi tapahtunut katkos suhteessa ei kohdistu hänen sisäiseen itseensä. Vanhempi tukee tällöin lapsen taitoja ja valmiuksia pohtia omaa sisäistä maailmaa ja sen jakamista vanhemman kanssa sekä kykenee silloin myös hän jakamaan mielensä ja sydämensä vanhemmalleen, kun se on hyväksyttyä. Vanhemman ollessa tällä tavalla sensitiivisesti läsnä, he voivat yhdessä löytää asioita itsestään ja toisistaan sekä lapsi voi paljastaa vanhemmalleen asioita, joita on ehkä salannut. Kun vanhempi on läsnä lapsen sisäisessä maailmassa, pystyy lapsi ilmaisemaan ja säätelemään vanhemman avulla ja myöhemmin yksin, omia voimakkaita tunnetilojaan. Lapsi voi tällöin alkaa ymmärtämään esimerkiksi tapahtumia, jotka ovat saaneet hänet tuntemaan pelkoa tai häpeää. (Hughes: 24-25.)

3.4 Lapsen liittyvät tekijät

Tässä luvussa käsitellään sosiaaliseen, psyykkiseen ja kognitiiviseen toimintakykyyn liittyviä tekijöitä. Lapsen toimintakyvystä huolehtiminen edellyttää sitä, että vanhemmalla on tietoutta lapsen liittyvistä tekijöistä ja lapsen kehityksestä. Esimerkiksi emotionaalisen kehityksen näkökulmasta vanhemman tulee auttaa ja ohjata lastaan tunnistamaan sekä ilmaisemaan tunteita. Lapsen itsesäätelyn tuntemisessa tärkeää on havainnoida lasta siinä, miten hän sopeutuu muutoksiin ja

esimerkiksi hillitsee itsensä. Temperamentin suhteen on tärkeää tiedostaa, että lapselle voivat tietyt asiat olla vaikeita, kuten esimerkiksi rutiinien oppiminen (Olson 2010: 311). Myös toimintaterapeutin tulee olla tietoinen näistä tekijöistä, sillä jos terapeutti esimerkiksi auttaa vanhempia ymmärtämään lastensa temperamenttia, tukee hän vanhempia kohti positiivista vuorovaikutusta lastensa kanssa (Olson 2010: 326-328).

3.4.1 Lapsen sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys

Leikki-ikäisen sosiaaliseen kehitykseen kuuluu läheisesti peiliminän vaihe, jossa lapsi jatkuvasti testaa omaa arvoaan muiden palautteen avulla. Kun lapsi pyrkii itsenäistymään ja oma tahto tehdä asioita kasvaa, ajautuu lapsi ristiriitatilanteisiin. Tärkeää on, miten lapsi ja vanhempi pystyvät yhdessä ratkaisemaan tilanteita. Lapsi ottaa mallia aikuisesta ja imitoi tämän toimintaa sekä tunnistaa toisen ihmisen tunnetiloja ja pystyy eläytymään aikuisen tunteisiin. Leikki-ikäisellä kehittyvät sosiaaliset emootiot, ylpeys, empatia, häpeä, mustasukkaisuus ja syyllisyys sekä minätietoisuus ja itsetunto vahvistuu. (Mäkelä – Salo 2007: 12.)

2-3 vuotias lapsi tarvitsee aikuisen ohjausta yhteisen tekemisen äärellä, siirtymätilanteet vaativat aikaa ja kärsivällisyyttä. Hän on oma-aloitteinen, tutkii ympäristöään ja on kiinnostunut tilanteista aikuisen ollessa läsnä häntä tukemassa. Vuorottelemisen ja odottamisen onnistuu aikuisen tuen avulla, mutta 2-3 vuotias käyttää paljon aikaa neuvottelutaitojen harjoitteluun. Tässä vaiheessa lapsi vielä kyllästyy nopeasti ja pettymykset ovat osa arkipäivää. 3-5 vuotiaalla alkaa olemaan jo hieman itsenäisemmät taidot. Lapsi pystyy asettumaan yhteiseen tekemiseen, mutta tarvitsee ajoittain aikuisen ohjausta. Tämän ikäinen lapsi pystyy olemaan oma-aloitteisempi leikin rakentamisessa sekä kykenee odottamaan vuoroaan. Hän osaa neuvotella ja keksiä omia ratkaisuja ongelmiin. Hän osaa ilmaista pettymystään, mutta tarvitsee ohjausta tunnereaktioissaan.

3-7 vuotiaalla lapsella kasvaa kyky omien tunnetilojen sopeuttamiseen tilannekohtaisesti, lapsi alkaa hahmottamaan muut itsenäisiksi olennoiksi. Hän ymmärtää, että muillakin on ajatuksia ja tunteita, joiden poikkeaminen eivät ole pois hänen omista tunteista ja ajatuksistaan. Lapsi oppii luottamaan omiin tunnetiloihinsa ja säätelee sen tiedon varassa omaa käyttäytymistään. 3-7 vuotias myös kykenee jo lukemaan muiden ilmeistä ja eleistä tunnetiloja ja voi ennakoida niiden pohjalta tilanteita. Sosiaaliset emootiot kehittyvät ja lapsi oppii tietoisemmin peittämään omat

todelliset tunteensa ja lapsi pystyy esittämään jotain muuta kuin on tunnetilaltaan. (Mäkelä – Salo 2007: 12.) 5-8 vuotias lapsi on jo valmis itsenäisemmin asettumaan yhteiseen tekemiseen, keskustelelee, vaihtaa mielipiteitä ja osallistuu toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Lapsi osaa neuvotella ja hakea itse aikuisen osallistumista ja tukea ja positiivista palautetta itselleen. (Mäkelä – Salo 2007: 17.)

Emotionaalisen tilan ilmaiseminen tulee näkyväksi kasvojen ilmeissä, äänessä (sävyssä, tempossa, vaihtelussa, korkeudessa, voimakkuudessa), eleissä sekä kehon asennossa. Emotion erottaminen lapsen käyttäytymisessä on hyvin tärkeää. Kun vanhempi vastaa lapsensa tunneilmaisuun samalla tavalla, vaikka ei koe sillä hetkellä tuota tunnetta, lapsi kokee vanhemman hyväksyvän hänet ja hänen tunteensa, vanhempi ymmärtää häntä ja suhtautuu häneen empaattisesti. Lapselle tulee tunne, että: -"Äiti tajuaa sen!" Toisekseen, kun vanhempi vastaa lapsensa tunteisiin järkevästi itse suuttumatta ja kohdistamatta vihaa lapseen, he voivat yhdessä säädellä näitä tunteita lapsen tilanteeseen sopivaksi. (Hughes 2011: 26.)

Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus ja vanhemman reaktiot tukevat lasta, kun hän alkaa rakentamaan minäkäsitystään. Kun vanhempi pyrkii ymmärtämään lastaan ja toimimaan se perusteella, lapsi tekee samalla tavalla ja yrittää tehdä omat aikomuksensa ymmärrettäviksi. Kun vanhemmat tekevät oletuksiaan lapsesta, tekee hän itselleen samoin. Ja kun esimerkiksi vanhemmat iloitsevat lapsestaan tai ovat kiinnostuneita hänestä, ajattelee hän samoin. Kommunikointi on jokaisen perheen kohdalla erilaista ja jokaisella perheellä on oma kaavansa siihen. Ensimmäisen elinvuoden aikana lapsi oppii päättelemään, mihin vanhempi sanattomalla vuorovaikutuksellaan ja toimillaan pyrkii. Kun vanhempi osoittaa lelua tai jotain muuta, lapsi ymmärtää, että vanhempi haluaa hänen katsovan sitä. Tässä vaiheessa lapsi oppii myös osoittamaan paremmin omia pyrkimyksiään. Lapsen käyttäytyminen heijastaa hänen toiveitaan ja kun vanhempi vastaa siihen, oppii lapsi kommunikoimaan. Lapsi ja vanhempi oppivat yhdessä ilmaisemaan toisilleen tunnetilojaan ja kaikki tapahtuu helposti ja nopeasti vanhemman ja lapsen omassa tahdissa. Kommunikaatio on tällöin vastavuoroista. (Hughes 2011: 49-50.) Tällainen vanhemmuus tukee lapsen itsesäätelytaitojen kehitystä, jota käsitellään seuraavassa luvussa 3.4.2 Itsesäätely.

3.4.2 Itsesäätely

On tärkeää, että vanhempi pystyy aistimaan ja virittäytymään lapsen kokemusmaailman tasolla. Vanhemman tulee tarvittaessa rauhoittaa lastaan, jos tämä ei siihen itse syystä tai toisesta kykene, esimerkiksi mielipahan tai kiihtymyksen tilassa ottamalla tämän syliin ja silittämällä. Tämä auttaa lasta jäsentämään kokemustaan ja hyvin tunnepitoisia tilanteita. Sama pätee sekä positiivisten että negatiivisten tunteiden kirjossa. Liika innostunut kiihtymys lapsella voi muuttua traumaattiseksi, jos sen intensiteetti kasvaa liian suureksi suhteessa lapsen itsesäätelytaitoihin. Hyvässä vuorovaikutussuhteessa siis vanhempi voimistaa positiivisella tavalla myönteisiä tunnereaktioita ja rauhoittaa kielteisiä (Mäkelä 2005; Mäkelä – Salo 2007: 16.)

Edellä on esimerkki siitä, mitä itsesäätelyn näkökulmasta vanhemmuus voi pitää sisällään. Itsesäätelyn määrittelemisen on vaikeaa sen moninaisuuden vuoksi ja sen koko elämänkaareen vaikuttavien tekijöiden vuoksi. Tässä opinnäytetyössämme puhutaan lähinnä lapsen itsesäätelytaidoista, sillä lasten toimintaterapiassa ei juurikaan käsitellä vanhemman itsesäätelyvaikeuksia. Toimintaterapiassa ohjataan vanhempi muulle taholle, jos hänellä on taipumusta suurempiin itsesäätelyn ongelmiin. Itsesäätelyssä on kyse ihmisten emootioiden, käyttäytymisen ja kognitiivisten toimintojen säätelystä (Aro 2011: 10).

Emootioiden säätelyllä tarkoitetaan lapsen kykyä ymmärtää ja hyväksyä tunnekokemuksensa sekä säädellä niihin liittyviä toimintoja. Sen myötä mahdollistuu lapselle erilaiset vuorovaikutussuhteet. Ympäristön vuorovaikutus lapsen kanssa mahdollistaa taitojen kehittymisen tunteiden säätelyssä. Haasteita tunnekokemusten säätelylle aiheuttaa voimakkaat tunnetilat, kuten viha, pelko, pettymys ja suru. Lapsen käyttäytyminen muuttuu sitä mukaa, kun lapsi kehittyy ja kasvaa. Puolen vuoden ikäinen lapsi pystyy esimerkiksi vaikuttamaan tahdonalaisesti vireystilaansa alkeellisten motoristen kykyjensä ja tarkkaavaisuuden suuntaamisen avulla ja kyky paranee iän myötä sekä lapsi oppii hiljalleen vanhemman avulla säätelämään tunnetilojaan. (Aro 2011: 11.) Kuten edellä on jo mainittu, odotukset kiintymyksen kohteena olevasta henkilöstä ilmenevät käyttäytymisessä suhteessa äitiin, jonka pohjalta lapsen ja äidin vuorovaikutus luokitellaan esimerkiksi stressin kärjistyessä (Hautamäki 2012: 34-35). Odotuksemme ja oletuksemme lapsen kyvystä taas määrittelevät sitä, miten toimimme lapsen kanssa (Aro 2011: 11).

Kognitiivisella toiminnan säätelyllä tarkoitetaan kykyä säädellä esimerkiksi tarkkaavaisuutta, muistia sekä tiedon jäsentämistä, sääntöjen luomista, strategioiden

kehittämistä ja kykyä suunnitella ja arvioida toimintaa. Kognitiivisen kontrollin kehitys on varhaislapsuudessa nopeaa, vaikkakin se jatkuu pitkälle toiselle vuosikymmenelle, kun aivojen etuosat kehittyvät. Lapsen kyky olla häiriintymättä ärsykkeistä ja kyky suunnitella toimintaa on hyvin erilaista neljävuotiaana kuin esikoululaisena. (Aro 2011: 12-13.)

Kuten aikaisemmissa kappaleissa on jo monesti todettu, ympäristön tarjoamat mahdollisuudet valintoihin ja tilaisuuksiin turvallisissa puitteissa ja asettamalla lapselle johdonmukaiset rajat, edistävät lapsen kehitystä oikeaan suuntaan. Toistuvat käyttäytymis- ja toimintamallit vanhemmilta tuovat pohjan lapsen oppimiselle. Erilaiset uudet kokemukset ja tunteet monipuolisesti tuotuna lapselle, kehittävät hänen itsenäisyyttään ja kokemusta erillisyydestä. Aikuinen voi tukea lapsen kognitiivista kehitystä nimeämällä ja kuvaamalla hänelle asioita sekä antamalla lapselle haasteita ongelmanratkaisun puitteissa. Parhaiten lapsen voimakkaiden tunteiden hallintaa edistää aikuisen rauhallinen malli ja empaattinen suhtautuminen lapseen. Silloin aikuinen viestii lapselle, että kaikesta selvittää yhdessä. Aikuinen toimii säätelyn tukena ja vähitellen lapsi sisäistää tämän kaiken osaksi itseään ja hänelle muodostuu kyky rauhoittaa itseään. Kokemukset lohdutetuksi tulemisesta ja vanhemman rauhoittavuudesta ovat oleellisia myöhemmälle tunteiden säätelylle. Lasta auttaa vaikeassa tilanteessa, kun vanhempi puhuu lapselle rauhallisesti, hän auttaa lasta löytämään nimet tunteille, muistuttaa lasta siitä, että tunne laantuu aikanaan sekä auttaa oivaltamaan tunteen mahdollisen syyn ja osoittaa, että ymmärtää lapsen tunteen ja hyväksyy sen. (Aro 2011: 21-27.)

Selkeät säännöt auttavat lasta säätämään toimintaansa. Isompi lapsi kykenee jo hieman paremmin säätämään toimintaansa, mutta tarvitsee sääntöjä elämäänsä, kun lähestytään esikouluikää. Lapsen kiinnostus vanhemmasta siirtyy muihin ikätovereihin ja hän hakee hyväksyntää näiltä tahoilta. Hän yrittää leikin avulla saada ystäviä ja käyttäytyy tavalla, jolla hän niitä saa ja tarvitseekin paljon aikaa päivittäiseen toimintaansa eli leikkimiseen. Lapsi harjoittelee elämäntaitoja vuorovaikutuksen oppimisesta leikin avulla ja aikuisen tulee olla tukemassa itsenäisemmästä asteesta huolimatta. Aikuisen tulee antaa lasten harjoitella tunteiden ilmaisemista ja ristiriitojen selvittämistä. Keskustelemalla pystyy jo tässä vaiheessa osoittamaan lapselle, miten tulee missäkin tilanteessa toimia ja tilanteita pohditaan yhdessä. (Aro 2011: 30.)

Kognitiivisten taitojen oppiminen mahdollistaa monisyisemmän itsesäätelyn. Kognitiivista kehitystä tukee muun muassa mielikuvitusleikit, jossa lapsi kuvittelee tilanteita ja ratkoo niitä parhaan kykynsä mukaan. Tämä auttaa kehittämään toiminnan suunnittelua ja ohjailua. Lapset voivat itsenäisesti muuttaa leikin sisältöä ja sen vaativuutta eikä aikuisen tulisi määrätä leikin kulkua. Kognitiivista kehitystä tapahtuu lasten ratkoessa ongelmia vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Vanhemman toimintamalli ja palaute muovaavat lapsen käsitystä ongelmien ratkomisesta. Lasta ohjaava keskustelu voi tuoda muutoksen siihen, miten lapsi toimii haasteellisissa tilanteissa itsenäisesti. (Määttä - Aro 2011: 56.)

Itsesäätelyn puutteet heijastuvat lapsen hyvinvointiin, sosiaalisiin taitoihin, leikkiin ja ryhmässä toimimiseen sekä lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde koostuu arjen kohtaamisista, joissa vaihdetaan kokemuksia. Pienen lapsen kanssa kohtaamiset painottuvat pääasiassa hoivatilanteisiin, mutta vuorovaikutussuhde muuttuu ja siinä korostuvat ohjaaminen, kasvattaminen ja opettaminen. Vanhempi tarjoaa virikkeitä, opettaa lapselle erilaisia valmiuksia ja ohjaa toimimaan muiden ihmisten kanssa. Vuorovaikutustilanteiden säätelyssä vanhemmalla on varhaisessa vaiheessa siis suuri rooli, mutta kehityksen myötä myös lapsi oppii vaikuttamaan vanhempaansa ja tämän käyttäytymiseen. Itsesäätelyn kehityksen kannalta lapseen liittyviä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen, ovat yksilöllinen temperamentti ja kognitiiviset toiminnot. (Laakso 2011: 60-61.)

3.4.3 Temperamentti

Lapset ovat temperamentiltaan erilaisia jo syntyessä ja reagoivat eri tavalla eri asioihin. Temperamentti vaikuttaa lapsella muun muassa kykyyn säädellä tunteita, motoriikkaa sekä tarkkaavaisuutta. Toiset reagoivat herkästi esimerkiksi stressiin ja ympäristön muutoksiin ja tarvitsevat enemmän huomiota ja säätelyapua tyyntyäkseen. Toisilla lapsilla taas on sisäinen ohjausjärjestelmä, joka helpottaa itsenäistä tyyntymistä. Vanhemmalle haasteita yleensä asettavat lapset, jotka reagoivat herkemmin eri syistä ympäristön muutoksiin. (Mäkelä - Salo 2007: 7; Olson 2010: 317; Davidson 2010.)

Temperamentti ei ole yksittäinen ominaisuus, vaan siihen liittyy erilaisia piirteitä, jotka muokkautuvat keskushermoston toiminnan pohjalta. Näitä piirteitä ovat muun muassa aktiivisuus, ärtyisyys, häiriöherkkyys ja arkuus. Temperamentti vaikuttaa esimerkiksi

lapsen tapaan suhtautua uusiin asioihin. Tutkimusta temperamentista on tehnyt Mary Rothbart (1981) ja hän määrittelee temperamentin reaktiotaipumuksiin ja itsesäätelyyn liittyviin toimintoihin. Reaktiotaipumukset ovat osa lapsen viriämistä tai suhtautumista tilanteeseen ja itsesäätelytoiminnot liittyvät prosesseihin, kuten tarkkaavaisuuteen, lähestymis- ja välttämistäipumukseen sekä toimintayllykkeiden ehkäisyyn. Varhaiskehityksessä synnynnäisiä reaktiotaipumuksia muokkaa lapsen ympäristö eli vanhemmat ja heidän hoivansa. Arkojen lasten kohdalla vanhempien vähäinen kontrolli edistää lapsen tottelevaisuutta, koska kasvatustyyli antaa tilaa lapsen sisäiselle tarpeelle välttää kaikkea uhkaavaa ja antaa lapselle mahdollisuuden rauhassa tutustua uusiin asioihin. Pelottomien lasten kohdalla taas vähäinen kontrolli ei toimi, koska lapset suuntautuvat luonnollisesti kaikkeen uuteen ja ehkä uhkaaviinkin tilanteisiin pelottomasti. Vanhempien suhtautuminen lapseen lämpimästi on todettu edistävän tottelevaisuutta, sillä se lisää lapsen myönteistä motivaatiota. Temperamenttiin liittyvät taipumukset toimia eri tavalla erilaisissa tilanteissa vaikuttavat siihen, minkälaista hoivaa he vanhemmiltaan tarvitsevat. (Laakso 2011: 61-63.)

Jotkut lapset ovat temperamentiltaan helposti miellytettäviä ja he sopeutuvat helposti vanhemman kasvatukseen ja ympäristöön. Ruokailu- ja unirytmit ovat säännöllisiä ja nämä lapset ovat erityisen tarkkaavaisia ympäristöön suuntaamisessa. He ovat kaiken kaikkiaan helppoja ja iloisia lapsia. Toiset lapset saattavat olla taas helposti miellytettäviä, mutta reagoivat vahvasti uusiin tilanteisiin tai muutoksiin. Lapset, jotka ovat haastavampia, ovat usein huonolla tuulella ja heillä saattaa olla epäsäännölliset ruokailu- ja unirytmit. Heillä saattaa olla ylivilkkautta, yliherkkyyttä, häiriöalttiutta, tunneheilahteluja ja tyytymättömyyttä. Lapsilla, joilla on aistisäätelyn pulmia, onkin usein haasteellinen temperamentti. Lapset voivat kokea asiat elämässään stressaavina ja vanhempi kokee usein myös vuorovaikutuksen yhtä lailla stressaavaksi. (Davidson 2010, 404; Olson 2010, 308).

Lapsi on vuorovaikutuksessaan ympäristönsä kanssa kehittyvä oma persoonansa eikä käyttäytymismalleja voi oppia, jos lapsella ei ole mallia, mistä oppia. Ympäristöä muokkaamalla ja kasvatuksella voidaan vaikuttaa temperamentin ilmenemiseen, mutta pohjalla säilyy kuitenkin lapsen oma synnynnäinen temperamentti. (Ayres 2008: 90; Davidson 2010: 405; Olson 1999: 324.) Temperamentti ei siis säily samanlaisena ihmisen koko elämän ajan ja myös ikäkausivaihtelu vaikuttaa temperamenttiin. Esimerkiksi lapsella ja vanhemmalla impulsiivisuus ilmenee eri tavoin. (Keltikangas-Järvinen 2004: 174.)

On tärkeää huomioida lapsen ja vanhemman temperamenttieroja lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa, kun mietitään lapsen psykososiaalista toimintakykyä (Olson 1999, 324; Davidson 2010, 405). Vanhempien on helppo ymmärtää oman lapsen ehkä haastavaa temperamenttia, kun hänen vanhemmillaan ovat samankaltaiset temperamentit. Jos taas lapsi ja vanhemmat ovat temperamenteiltaan hyvin erilaisia, heidän voi olla vaikea ymmärtää toisiaan ja se voi vaikuttaa heidän välisiinsä vuorovaikutussuhteisiinsa negatiivisesti. Vanhemman on ehkä vaikea asettua lapsen asemaan ja vuorovaikutussuhde saattaa olla kireä. Tästä voi muodostua tilanne, jossa vanhemmat välttelevät vuorovaikutustilanteita välttääkseen konflikteja lapsensa kanssa. (Olson 1999: 324.)

Vanhempien tulee tuntea oman lapsensa temperamentti ja sen tiedon perusteella he voivat muokata ja strukturoida ympäristöä lapselle sopivaksi (Olson 1999: 325). Jos vanhemmat tiedostavat tämän ja vuorovaikutus on sujuvaa, sitä vähäisempää temperamentin merkitys on vuorovaikutussuhteen ja lapsen kehityksen kannalta (Broberg 2005: 69). Toimintaterapeutti voi auttaa vanhempia ymmärtämään näitä tärkeitä tekijöitä sekä tunnistamaan, milloin toiminta ja vaatimukset eivät sovi yhteen lapsen temperamentin kanssa (Davidson 2010: 405).

3.5 Opinnäytetyön keskeiset aiheet toimintaterapian näkökulmasta

Tässä luvussa tarkastellaan, miten toimintaterapian kirjallisuus käsittelee opinnäytetyölle keskeisiä aiheita, sekä pohditaan tarvittaessa, miten se suhteutuu muista lähteistä saatavilla olevaan tietoon. Keskeisiksi aiheiksi on tässä luvussa nostettu perhe, vanhemmuus, ympäristö ja sen mahdollisuudet, toimintaterapia sekä yhteistyö toimintaterapeutin ja vanhemman välillä.

Edellisissä luvuissa on käsitelty opinnäytetyölle keskeisiä aiheita poikkitieteellisestä näkökulmasta ja esitelty vuorovaikutukseen ja kiintymyssuhteeseen vaikuttavia tekijöitä. Psykologian ja kasvatustieteiden näkökulma oli esitelty edellisissä luvuissa ja tästä eteenpäin tässä opinnäytetyössä käsitellään toimintaterapian näkökulmaa, täydentäen sitä tarvittaessa muiden alojen tuottamalla tiedolla.

3.5.1 Perhe

Toimintaterapiassa on kuluneiden vuosikymmenten aikana yleistynyt perhekeskeinen lähestymistapa, jossa perhe nähdään asiakkaana sen sijaan että arviointi ja terapia keskittyisivät vain yksilöön. Perhekeskeinen lähestymistapa edellyttää, että lapsi nähdään osana perheysikköä. Kirjassa *Play in Occupational Therapy for Children* Fazio ja Parham esittelevät Hanfitin ja kumppaneiden (1992) määritelmän siitä, minkälaisia tekijöitä perhe sisältää. Määritelmän mukaan jokainen perhe on yksilöllinen vuorovaikutuksellinen järjestelmä, jota voidaan kuvailla sen jäsenten, organisoinnin ja käytöksen kautta. Perheillä on rutiineja ja traditioita, jotka auttavat heitä säilyttämään tasapainon tai vallitsevan tilan. Perheillä on myös kuvitteellisia rajoja, jotka yhdessä perheen sääntöjen kanssa auttavat perheen jäseniä ymmärtämään, kuinka käyttäytyä tässä järjestelmässä. Perhe kulkee yhdessä läpi "elämän syklin", kun taas yksilöt käyvät läpi omia kehitysvaiheitaan. (Fazio – Parham 1997: 69)

Kun puhutaan nykypäivän perheistä, on vaikeaa määrittellä käsitettä lyhyesti. Kirjan *Social Participation in Occupational Contexts In Schools, Clinics, and Communities* mukaan lapsen perheeseen voidaan katsoa kuuluvan äiti, isä, sisarukset, isovanhemmat, tädit, sedät, serkut ja hoitajat (Cole – Donohue 2011: 99). Tämän kirjan julkaisupaikka on Yhdysvallat. Useat toimintaterapian kirjat on julkaistu muualla kuin Suomessa, jolloin perheen määritelmä eroaa usein suomalaisesta ajattelutavasta. Suomessa perhe nähdään huomattavasti pienempänä yksikkönä kuin monissa muissa maissa. Suomen Tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheen voivat muodostaa avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa sekä toinen vanhemmista lapsineen. Tilastokeskus määrittelee perheeksi myös avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. (Tilastokeskus n.d.) Tässä opinnäytetyössä perheellä tarkoitetaan kuitenkin lapsiperheitä.

Vuoden 2012 lopussa Suomessa oli lapsiperheitä 578 000. Yleisin lapsiperheiden muoto oli avioparin perhe, joita oli 61% lapsiperheistä. Avoparien osuus oli 19%, äidin ja lapsen muodostamia perheitä 18% sekä isän ja lapsen muodostamia perheitä alle 3%. Uusperheitä oli kaikista perheistä 5300 ja samaa sukupuolta olevien parisuhteensa rekisteröineiden vanhempien perheitä 400. (Tilastokeskus 2014.) Parisuhteensa rekisteröineet samaa sukupuolta olevien vanhempien muodostamat perheet ovat osa sateenkaariperheiden kirjoa. Sateenkaariperheillä tarkoitetaan monenlaisia

seksuaalivähemmistöihin, kuten homo- ja biseksuaaleihin, sekä sukupuolivähemmistöihin, kuten transsukupuolisiin, transgendereihin ja transvestiitteihin kuuluvien vanhempien perheitä. (Jämsä 2009: 138.) On arvioitu, että sateenkaariperheissä elää jo tuhansia lapsia, vaikka vakuuttavaa tutkimustietoa näiden perheiden lukumäärästä ei ole saatavilla. On luultavaa, että kymmenen vuoden kuluttua ammattilaiset, jotka työskentelevät lasten ja nuorten kanssa, tulevat kohtaamaan huomattavasti nykyistä enemmän sateenkaariperheitä. (Jämsä 2009: 142-143.) Toimintaterapian kirjallisuudessa aihetta on toistaiseksi käsitelty vasta niukasti, jos ollenkaan.

Darlington ja Rodger toteavat kirjassaan *Families and Children's Occupational Performance* että nykyään tullaan äidiksi myöhemmin kuin aikaisemmin. (Darlington - Rodger 2006: 23.) Samankaltaista pohdintaa esittävät Esdaile, Olson ja Farrell kirjassaan *Mothering Occupations*. Taloudellisen tilanteen turvaaminen, oman henkisen kasvun varmistaminen vanhemmuudelle riittäväksi, myöhentynyt avioliiton solmimisikä ja riittävän ajan takaaminen sekä uralle että vanhemmuudelle saavat naiset lykkäämään perheen perustamista. Myös opiskelu, matkustelu ja uusien kokemusten tavoittelu mainitaan myöhempään synnytysikään vaikuttavina tekijöinä. (Esdaile - Olson 2004: 6.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009 -julkaisun mukaan alle 30-vuotiaiden suomalaisten tärkeimmät syyt lastenhankinnan lykkäämiseen ovat opinnot. Lyhytkestoiset työsuhteet vaikuttavat myös perheen perustamiseen, on huomattu että erityisesti korkeasti koulutetut naiset lykkäävät lasten hankintaa tai rajoittavat lapsimäärää työhön liittyvien syiden vuoksi. (Lammi-Taskula - Salmi 2009: 75.)

Kirjassa *Occupational Therapy with Children* käsitellään työelämän vaikutusta lapsiperheiden arkeen. Sosiaaliset ja taloudelliset tekijät vaikuttavat osaltaan ajan saatossa perheisiin. Nykypäivänä äidin rooli on erilainen kuin ennen, jolloin äiti katsottiin ensisijaiseksi hoivan antajaksi ja isä piti huolta taloudellisesta toimeentulosta. Nykyään äidit menevät aikaisemmin töihin, kun myös naisella on mahdollisuus luoda uraa ja olla ajan hermoilla. (Darlington - Rodger 2006: 23.) Naiset ja miehet Suomessa 2007 -tutkimuksen mukaan, Suomessa valtaosa lapsiperheiden vanhemmista kuuluu työvoimaan; isistä 94 prosenttia ja äideistä 81 prosenttia. (Lammi-Taskula - Salmi 2009: 40.) Samankaltainen ilmiö toistui myös Stakesin Hyvinvointi ja palvelut (HYPA) -hankkeen aineistossa, jossa isistä yhdeksän kymmenestä ja äideistä kolme neljästä oli ansiotyössä. Lasten tarpeiden ja työn vaatimusten yhteensovittamisen haasteet nousivat esiin hankkeen aineistosta. Toimeentulon niukkuus koettiin kuitenkin

useammin haasteena lapsiperheiden hyvinvoinnille kuin aikapula. Toisaalta taas työelämä tarjoaa vanhemmille myös myönteisiä ja hyvinvointia edistäviä kokemuksia. (Lammi-Taskula – Salmi 2009: 46.)

Perheiden määritelmä on muuttunut perinteisestä ydinperhemallista huomattavasti ja nykypäivää vastaavaa perheen määritelmää on vaikeaa löytää toimintaterapian kirjallisuudesta. Perheissä vastuu arjen pyörittämisestä ja kodin ulkopuolisesta työstä jakaantuu tasaisemmin kuin aikaisemmin, perheet perustetaan usein myöhemmin kuin ennen ja perheen perustamista suunnitellaan tarkemmin. Valtaosa perheiden vanhemmista tekee työtä kodin ulkopuolella, äidit siirtyvät työelämään varhemmin kuin pari vuosikymmentä aikaisemmin, mutta nykyinen lapsiperheiden etuusjärjestelmä tukee myös puolisoita hoitamaan lasta kotona.

3.5.2 Vanhemmuus

Toimintaterapian kirjallisuudessa vanhemmuutta ja vanhemman roolia käsitellään monesta eri näkökulmasta. Vanhempi voidaan nähdä terapeutin yhteistyökumppanina ja informaation lähteenä (Parham – Fazio 1997: 29-30), tapojen ja rutiinien luojana (Olson 2010: 319), leikin mahdollistajana (Kuhaneck – Spitzer – Miller 2010: 158) sekä yksilönä, jonka sosiaaliin rooleihin lapsi ja tämän kehitysvaihe vaikuttavat (Cole – Donohue 2011: 137). Vanhemmuuden tyylin kehittyminen on pitkän prosessin tulos. Siihen vaikuttavat aikuisen persoonallisuus ja omat lapsuuden kokemukset. Vaikutteita tulee myös median kautta, kirjallisuudesta sekä ystäviltä ja naapureilta. (Case-Smith 2001: 103.) Laurette Olson käsittelee vanhempaa tutkimuksissaan ja kirjallisuudessaan myös vuorovaikutuksen mahdollistajana ja korostaa lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen merkityksellisyyttä (Olson 1999; Olson 2006; Olson 2010).

Vanhemman tulee olla tietoinen lapselleen kehittyvistä taidoista tiedollisen (kieli, motoriikka ja päättely) ja sosiaalisen kehityksen osa-alueilla, jotta hän osaa tukea lastaan ikätasoon sopivalla tavalla. Vanhemman tulee myös säädellä ympäristön ärsykyitä ja niiden läsnäoloa sekä intensiteettiä sekä ohjata lasta saamaan onnistumisen kokemuksia ja käyttäytymisen hallintaa. Sensitiivisyys ja tietoisuus oman lapsensa tilanteesta ja siitä miten toimia lapsen kohdalla on tärkeää, jotta vanhemmat voivat tarjota lapselleen mahdollisuuden kehittyä parhaalla mahdollisella tavalla. (Mäkelä – Salo 2007:11, 14.) Vanhemman tulisi siis tarjota lapselleen kehitystasoon nähden sopivia haasteita, jotta lapsen kehitys menisi eteenpäin.

Vanhemman tehtäviin kuuluu strukturoida lapsen toimintaa erilaisissa tilanteissa, kuten antaa ohjeita miten toimia erilaisissa tilanteissa ja huolehtia lapselleen turvalliset puitteet. Vanhemman tulee kyetä motivoimaan lasta itsenäiseen suoriutumiseen ja omien rajojen kokeiluun iän vaatiman kehitystason puitteissa. Vanhemman tärkeimmät kyvyt koskettavat lapsen suuntaamista mielenkiinnon kohteisiin, vuorovaikutustilanteiden lukeminen ja niihin reagoiminen oikea-aikaisesti. (Mäkelä - Salo 2007: 14.) Strukturoiminen ja lapsen maailman jäsentäminen koskettaa pitkälti myös rajojen asettamista (Mäkelä - Salo 2007: 14; Price - Stephenson 2009.) Vuorovaikutuksessa lapsen kanssa kielto sanat ovat kovassa käytössä leikki-ikäisen kanssa, sillä on välttämätöntä suojella lasta vaaroilta (Mäkelä - Salo 2007: 14).

On tärkeää harkita tilanteen mukaan miten suhtautua oman lapsen käyttäytymiseen. Joskus vähemmän kielteinen suhtautuminen epätoivottuun käyttäytymiseen tuottaa positiivisempia tuloksia lapsen suhtautumisessa ristiriitatilanteeseen (Hughes 2011: 11-12). Vanhemman on syytä miettiä, voiko positiivisella tavalla ilmaista lapselle, miten tämän tulisi sopeuttaa toimintansa tilanteeseen sopivaksi. Jos vanhempi suhtautuu ristiriitatilanteissa kovin negatiivisesti, voi lapsi ajatella, että hän saa kielteisiä viestejä omasta itsestään käyttäytymisensä vuoksi. (Hughes 2011: 11-12) Ainsworth ym. (1978) esittävät, että lapsen ja vanhemman välinen suhde muuttuu 2,5 vuoden iän jälkeen enemmän kumppanuudeksi ja tavoitteelliseksi yhteisten asioiden ratkomiseksi. Mikäli vanhempi on liian ohjaileva tai vastuuttaa liikaa lastaan, voi lapsen itsetunto kärsiä. (Mäkelä - Salo 2007: 11-14.)

Toimintaterapian näkökulmasta on mielenkiintoista se, kuinka vanhemmat ratkaisevat käytännön tilanteita lastensa kanssa. Case-Smith lainaa kirjassaan Primeaun (1998) tutkimusta, jossa selvitettiin kuinka vanhemmat leikkivät lastensa kanssa. Tutkimuksessa todettiin, että vanhemmilla on erilaisia strategioita, joiden avulla he tasapainottelevat leikin, hoivaamisen ja kotitöiden välillä. Toiset vanhemmat esimerkiksi keskeyttivät kotitöiden tekemisen pitääkseen tauon ja leikkiäkseen lapsensa kanssa, kun taas toiset vanhemmat osallistivat lapsiaan kotitöihin ja järjestivät niistä yhteisiä leikinomaisia hetkiä. (Case-Smith 2001: 103)

Vanhemman tulee tiedostaa lapselleen kehityksen kannalta tärkeät tekijät ja olla aktiivinen lapsensa tukija. Struktuurin ja arkipäivän tilanteiden huomioiminen ja lapsen ottaminen mukaan arkipäivän tilanteisiin antaa vanhemmalle enemmän

mahdollisuuksia vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen positiivisesti ja luoda yhteenkuuluvuutta heidän välilleen. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde tulisi olla luonteeltaan tasa-arvoinen ja muuttua lapsen kehittymisen myötä kumppanuudeksi, jossa vuorovaikutus on vastavuoroista ja antaa lapselle mahdollisuuden vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin tilanteisiin.

3.5.3 Ympäristö ja sen mahdollisuudet

Toimintaterapiassa lapsen lähiympäristön huomioiminen on tärkeää, jotta voidaan ymmärtää lapsen arjesta nousevia haasteita. Esimerkiksi lapsen toimintakyvyn arvioinnissa kiinnitetään huomiota lapsen sen hetkiseen elämäntilanteeseen ja perheen voimavaroihin, jotta voidaan tukea yhdessä perheen kanssa erilaisia ratkaisuja haastaviin tilanteisiin arjessa. (Stewart 201: 194.)

Lapsen kehitys ja toiminnan tavoitteiden saavuttaminen ovat lapsen ja ympäristön jatkuvan vuorovaikutuksen tulos. Lapsen ja ympäristön vuorovaikutus tapahtuu pääosin kotona, koulussa ja yhteisössä. (Davidson 2010:404; Olson 2010: 319–320.) Koti ympäristönä tarjoaa lapselle psyykkistä turvallisuutta vanhempien läsnäolon kautta. Lisäksi koti voi parhaimmillaan mahdollistaa voimavaroja leikkiin, perheen rituaalit sekä roolien periytymisen lapselle. Tärkein kotiympäristön tekijä on johdonmukainen, huolehtiva aikuinen, joka tarjoaa lapsen elämään struktuuria ja rajat, joiden kautta lapsi oppii toimimaan omassa yhteisössään. (Olson 2010, 319–320; Segal 2004: 499-500.)

Erilaiset ympäristöt mahdollistavat erilaisia asioita ja vuorovaikutussuhteita sekä lapsille että vanhemmille. Lapsen osallistumista edistää mahdollisuus olla jonkin ryhmän jäsen ja perhe on yksi paikka, jossa lapsi voi tuntea kuuluvansa ryhmään. Perhe voi tarjota emotionaalista tukea, identiteettiä, turvaa ja yhteenkuuluvuutta, se voi myös olla paikka, jossa tarpeisiin ja mielenkiinnon kohteisiin vastataan. Jos lapsella ei ole struktuuria tai se pettää, lapsista voi tulla haavoittuvaisia. (Rodger – Ziviani 2006: 42-43.) Kun lapsille tarjotaan sosiaalista tukea, on todennäköisempää, että he ovat aktiivisia toimijoita ja heillä on hyvä itsetunto. Lapset, joille ei ole tarjottu turvallisia olosuhteita leikkiäkseen, voivat kokea eristäytymistä ja korvaavat tätä toimintaa enemmän fyysisillä toiminnoilla. He myös toimivat enemmän yksin ja tekevät enemmän asioita istumatyöskentelynä, kuten esimerkiksi katsomalla televisiota. (CCYP 2004.) Myös toimintaterapiainterventioiden kontekstutkimuksessa Family Routines and Rituals: A Context for Occupational Therapy Interventions mainittiin television katselu,

lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta häiritsevänä tekijänä. Television katselu vähentää mahdollisuutta olla arjen tilanteissa kontaktissa toistensa kanssa ja tällöin vuorovaikutus lapsen ja vanhemman välillä voi olla ajoittain vähäistä. (Segal 2004.)

Alessandrin (1991) tutkimuksesta selvisi, että lapsi voi tuntea turvattomuutta, jos häntä esimerkiksi käytetään hyväksi, joko fyysisesti, emotionaalaisesti tai seksuaalisesti. Jos ympäristö on tämän kaltainen, näkyy se lasten leikissä ja sosiaalisessa osallistumisessa. Lasten leikki voi muodostua jotain toistavaksi kaavaksi, tai järjestäytymättömäksi ja lapsen leikin kehitys voi taantua tai jäädä kehityksestä jälkeen. (Rodger – Ziviani 2006: 44.) Lapsen turvallisuudentunne kehittyy hänen ympärillään olevista ihmisistä ja ympäristöstä, jotka ovat keskeisiä hänen arkielämässään.

Kun lapsella on vaikeuksia luoda turvallista kiintymyssuhdetta, on turvallinen ympäristö vieläkin suuremmissa merkityksessään. Turvallisen ympäristön luomiseen on joitakin peruspiirteitä, joita esittelemme lyhyesti tässä opinnäytetyössä psykologi Hughesin (2011) mukaan. Psykologi Daniel A. Hughes on erikoistunut hoitamaan lapsia ja heidän perheitään, erityisesti kiintymystraumoja. Hughesin (2011) mukaan ensimmäinen yksi tärkeimmistä piirteistä on luoda lapsilähtöisesti selkeä päiväohjelma ja selkeä rakenne eli struktuuri päivään. Päiväohjelman tulisi sisältää tekemistä, joka on lapselle mielekästä ja joka on tärkeää lapsen kehityksen kannalta. Näitä ovat esimerkiksi sekä aktiivinen että hiljainen toiminta, harrastetoiminta yksin tai vuorovaikutuksessa muiden kanssa, leikki ja kotiaskareet. Lapsen sisällyttäminen kotiaskareisiin vaatii vanhemmalta aktiivista osallistumista. Struktuurin luominen kuitenkin palkitsee vanhemman tehokkuudellaan, kun lapsi nauttii yhteisestä toiminnasta vanhemman kanssa. Tämä on paras palkinto, minkä lapsi voi saada.

Toinen piirre koskee valintatilanteita, kun kiintymyssuhteessa on ongelmia. Kun lapselle on tarjolla useita tai vaikka vain kaksi vaihtoehtoa, ahdistuu hän tilanteessa eikä hänellä ole turvallinen olo. Jos lapsi joutuu miettimään loputtomiin, mitä hänen tulee valita, saattaa hän ahdistua tästä. Kun vanhemmat tekevät valintoja lapsen puolesta, voi vastarintaa syntyä, mutta lapsi tyytyy pian aikuisen tekemiin valintoihin ja lapsi tuntee mielihyvää, kun vanhempi osaa kannatella häntä tilanteessa kuin tilanteessa.

Tärkeä tekijä on myös aikuisen vahva fyysinen läsnäolo. Käytännössä tämä tarkoittaa lapsen valvontaa ja läsnäoloa. Jos lapsella on vaikeuksia luottaa aikuiseen, ahdistuu hän helposti, kun vanhempi ei olekaan lähellä. Jotta valvonta olisi tehokasta, vanhemman asenteella on suuri merkitys. Asenteen tulisi olla myönteinen eikä valvonta saisi johtaa kielteiseen seuraamukseen huonosta käytöksestä. Perheen omat rituaalit ovat tärkeitä. Perheessä rituaaleilla voidaan osoittaa, että lapsi kuuluu perheeseen. Jokaisella perheellä on omat rituaalinsa ja ne voivat liittyä perjantapäivän saunontaan, pizzapäivään lauantaina tai perinteisiin perheen lomiin. Tällaiset asiat luovat yhteenkuuluvuutta ja antavat lapselle viestin, että hänellä on aina paikka perheessä. (Hughes 2011: 211-213; Segal 2004: 499-500.)

Kodin tulisi olla paikka, jossa voi tuntea olevansa turvassa ja jossa voi rentoutua. Siellä voi itkeä, nauraa ja unelmoida. Siellä voi valmistautua seikkailuihin ja heittäytyä tunteidensa valtaan. Koti on turvapaikka. Parhaimmillaan koti on paikka, jossa yhdistyvät leikkisyys, hyväksyntä, uteliaisuus ja empatia. (Hughes 2011: 87.) Koti on myös lapselle tärkeä ympäristö, jossa hänen on mahdollista harjoitella osallistumista ja vuorovaikutusta perheenjäsentensä kanssa. Kotona lapsen on mahdollista myös oppia rutiineja, jotka tukevat hänen toimintakykyään.

3.5.4 Toimintaterapia lastenpsykiatriassa

Lastenpsykiatrinen hoito räätälöidään lapsen ja perheen hoidon tarpeiden mukaisesti lähiympäristö huomioiden. Hoito saattaa usein olla pitkäaikaista ja hoidon prosessit sisältävät eri vaiheissa erilaisia hoitomuotoja. Lapsen psykiatrisen hoidon tavoitteena on lisätä vanhempien ja lähiympäristön aikuisten kykyä ymmärtää lapsen oireilun taustaa ja auttaa lasta löytämään parempia keinoja ilmaista tunteitaan ja toimia haastavissa tilanteissa. Lastenpsykiatrian yksiköissä hoidetaan alle 13-vuotiaita lapsia ja pikkulapsipsykiatrian yksiköt ovat erikoistuneet psyykkisesti oireilevien pienten, alle kouluikäisten, lasten ja heidän perheidensä vuorovaikutussuhteiden hoitamiseen. Polikliinista avohoitoa on lisätty viime vuosina paljon ja osastohoitoa vähennetty. Intensiivinen avohoito on suhteellisen uusi hoitomuoto, jossa hoito tapahtuu osittain lapsen kotona, koulussa tai päivähoidossa sekä lapsen ja hänen lähiympäristönsä tarpeiden mukaan. (HUS 2014.)

Toimintaterapeuteilla on erinomainen mahdollisuus arvioida ja tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta sekä tarjota perheille kokemuksia mielihyvää tuottavasta yhteisestä toiminnasta. Lastenpsykiatriassa osa toimintaterapeuteista toimii osana moniammatillista työryhmää, osa taas itsenäisenä ammatinharjoittajana. Toimintaterapeuteilla on erilaisia erityisosaamisalueita koulutuksesta ja kokemuksesta riippuen. Jotta toimintaterapeutit pysyisivät ajan tasalla ja pystyisivät syventämään osaamista, heidän tulee päivittää osaamistaan erilaisilla koulutuksilla, kuten esimerkiksi leikki-, perhe- tai psykoterapialla (Lougher 2001:10-11.)

Osa lastenpsykiatrian parissa työskentelevistä toimintaterapeuteista on käynyt Theraplay-koulutuksen ja he toteuttavat sitä joko kokonaan tai osittain työssään. Theraplay-terapia on lapsen ja vanhemman välistä kiintymyssuhdetta vahvistava vuorovaikutuksellinen lyhytterapia, jonka tarkoitus on vahvistaa lapsen ja tämän hoitajan välistä kiintymyssuhdetta, lapsen tervettä itsetuntoa ja kykyä toimia sosiaalisissa suhteissa (Mäkelä 2005: 47-48). Theraplay-terapiassa jäljitellään tietoisesti normaalia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Terapian tarkoitus on tuoda heidän välilleen uusia kokemuksia yhdessäolosta. Terapiassa käytetyt leikit ovat yksinkertaisia vuorovaikutusleikkejä, joiden avulla hyödynnetään aikuisen mahdollisuutta tukea lapsen itsesäätelyä virittäytymällä lapsen tunnetiloihin ja lisäämällä tai vähentämällä vuorovaikutuksellista intensiteettiä. Kosketuksen avulla terapiassa lapsen ja vanhemman välillä pyritään maksimoimaan kosketuksen kautta stressin säätelyä. Leluja ei terapiassa käytetä, vaan leikit tehdään lapsen keholla tai arkisilla välineillä (pumpuli, rasvat, harjat yms.) pysyen lähikontaktissa aikuiseen. (Mäkelä 2005: 47-48.)

Toimintaterapeutit voivat käyttää lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen arvioimiseen MIM (Marshack Interaction Method)-vuorovaikutushavainnoinnin menetelmää. MIM-havainnointimenetelmän taustalla on kiintymyssuhdeteoria sekä muita varhaista vuorovaikutusta selittäviä teorioita (Mäkelä - Salo: 19). Siinä havainnoidaan strukturoitua leikkitilannetta, joka videoidaan. Havainnointimenetelmällä tutkitaan myös lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tunnesisältöä. Terapeutin tulee tunnistaa havainnoinnin avulla neljä vuorovaikutusnäkökulmaa, joita ovat jäsentäminen ja haasteellisuus, emotionaalinen yhteys, hoivaavuus sekä leikkisyys. Arvioinnin avulla lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa seulotaan vanhemman kykyä ohjata ja kannustaa, lapsen yhteistyökykyä ja innostuneisuutta, vanhemman emotionaalista vastavuoroisuutta ja aloitteellisuutta,

lapsen emotionaalista vastavuoroisuutta ja aloitteellisuutta, vanhemman kykyä toimia hoivahahmona, lapsen asettumista hoivatilanteisiin, vanhemman leikkisyyttä, lapsen leikkisyyttä sekä vanhemman mielikuvaa lapsesta vauvana. (Mäkelä – Salo: 19, 32, 39.)

Artikkelissa *Closing Thoughts About Promoting Parent-Child Co-Occupation Through Parent-Child Activity Intervention* kerrotaan terapeuttisesta lähestymistavasta, jossa edistetään vanhempien ja psykiatrisen sairaalan potilaina olevien lasten positiivista vuorovaikutussuhdetta strukturoidussa toimintaryhmässä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että kyseisillä perheillä vuorovaikutustilanteisiin sisältyy paljon konflikteja. Lisäksi heidän kokemuksensa yhteisen toiminnan aiheuttamasta mielihyvästä on rajoittunutta ja odotukset perheen vuorovaikutuksesta on alhaista. Perheitä on haasteellista auttaa löytämään nautintoa toisistaan, sillä heidän ennako-odotuksensa vuorovaikutuksesta on puutteellista. Artikkelissa puhutaan myös siitä, että usein ammattilaiset keskittyvät ongelmakäyttäytymiseen ja mielenterveyden ongelmiin. Yhtä tärkeää olisi kuitenkin ohjata perheitä kohti mielihyvää tuottavaa vuorovaikutusta, joka jatkuisi myös terapian jälkeen. (Olson 2006: 153.)

Lapsi nähdään toimintaterapiassa osana perhettä, tasa-arvoisena perheen jäsenenä, jolla on mahdollisuus vaikuttaa vuorovaikutuksellaan omaan elämäänsä. Kun mietitään keinoja, joilla edistää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta toimintaterapiassa, tulee toimintaterapeutin ottaa huomioon keinoja valitessaan toiminnan merkitys kullekin perheenjäsenelle erikseen. Lisäksi perheellä ja terapeutilla tulee olla yhteinen tavoite. Lasten kohdalla on tärkeää, että toiminta on merkityksellistä, tarkoituksenmukaista ja motivoivaa ja auttaa heitä osallistumaan tyypillisiin lapsuuden toimintoihin (Mandich - Rodger 2006: 123). Leikki myös käsitetään useimmiten lapsen tärkeimmäksi toiminnaksi, kuten Larsen (1995) esittää (Christie – Scaletti 2001: 207). Kirjassa *Pediatric occupational therapy and early interventions* käsitellään vanhemman mukaan ottamista terapian näkökulmasta sekä vanhemman roolia leikin mahdollistajina. Terapiainterventiossa vanhempien haastattelu ja perheen mielenkiinnon kohteiden selvittäminen on tärkeää. Jos vanhemmat ovat halukkaita sisällyttämään terapiassa käytettyjä aktiviteetteja omiin toimintoihinsa, on tällöin tärkeää luoda heidän mieleisistään leikkitoiminnoista hauskoja ja merkityksellisiä terapeuttisia toimintoja, joita voi toteuttaa myös kotiooloissa. (Case-Smith 1998: 199.)

Leikki vuorovaikutussuhteiden edistäjänä nousee useista toimintaterapian kirjoista. Sitä käsitellään esimerkiksi kirjassa *Play in Occupational Therapy for Children*, jossa esitellään Batesonin (1972) ajatuksia leikistä kommunikaation välineenä. Hän keksi termin "metakommunikaatio", joka tarkoittaa vastavuoroista kommunikaatiota leikissä. Lapsi lähettää viestin leikkiä aloittaessaan, että "tämä on leikkiä". Jos lapset alkavat esimerkiksi painimaan ja lapsi antaa viestin leikkisyydestä kumppanilleen, antaa se merkin toiminnan luonteesta. Jos kommunikointia leikkisyydestä ei tapahdu, voidaan fyysinen paini tulkita pahimmillaan tappeluksi. (Parham 2008: 14-15.) Leikki on lapselle luontaista toimintaa ja paljon käytetty toimintamuoto lasten toimintaterapiassa. Ammattimme perustamisen aikaan leikki oli erittäin näkyvässä osassa toimintaterapian kehittymistä, etenkin lasten toimintaterapiassa. (Parham 2008:18). Leikki oli niin vahva osa toimintaterapiaa, että toimintaterapeutteja saatettiin kutsua termillä "play lady" lasten toimesta (Whittier 1922; Parham 2008: 18).

3.5.5 Yhteistyö vanhemman ja terapeutin välillä

Parin viimeisen vuosikymmenen aikana on kirjoitettu paljon parhaista käytännöistä, kun työskennellään lasten ja vanhempien kanssa. Tämä sisältää perhekeskeisen käytännön ja kumppanuuden käsitteen. (Dunn 2011: 9-11.) Edwards ym. (2003) määrittelivät eri tekijöitä, jotka kannustavat perhekeskeiseen käytäntöön. Tällaisia tekijöitä ovat perheiden näkeminen ainutkertaisena, perheen optimaalisen oppimistavan selvittäminen sekä heidän suosimiensa kommunikointitapojen selvittäminen. Toimintaterapeutin tuki painottaa perheen sopeuttamista aikatauluihin ja struktuurin luomiseen. Toimintaterapiassa on myös tärkeää sisällyttää sitouttaa vanhemmat tavoitteiden asettamiseen ja terapiaan, sekä luoda vaikutuksellinen suhde vanhempiin. (Dunn 2011: 9-11.)

Kirjassa *Occupational Therapy with Children: Understanding Children's Occupations and Enabling Participation*, Yvonne Darlington ja Sylvia Rodger (2006) esittävät myös Rosenbaumin ym. (1998) olettamuksia ja perusteita perhekeskeiseen käytäntöön. Ensimmäinen oletus on, että vanhemmat ja muut perheen jäsenet ovat pysyvimpiä henkilöitä lasten elämässä ja ovat lasten asioiden parhaimpia tuntijoita. Toinen oletus koskee sitä, että perheet ovat erilaisia ja uniikkeja. Kolmas oletus on, että lapsen optimaalinen toiminta tulee esiin, kun perhe ja yhteiskunta tukee lasta. Rosenbaum ym. (1998) ovat myös tutkineet, että perhekeskeinen käytäntö kasvattaa vanhemman

tyytyväisyyttä, sillä on positiivisia vaikutuksia lapseen ja perheeseen ja se vaikuttaa vanhemman kokemaan stressiin vähentämällä sitä. (Darlington – Rodger 2006: 30-31.)

Kumppanuus vanhempien ja ammattilaisten välillä on yksi perhekeskeisen käytännön teoreettisista kulmakivistä. Hanna & Rodger (2002) tutkivat vanhempien ja terapeutin välistä yhteistyötä toimintaterapiassa. He esittivät, että yhteistyö sisältää tasa-arvon, toisen tietotaidon kunnioituksen ja halun oppia toiselta. Terapeutin täytyy pyrkiä ymmärtämään vanhempien yksilöllisiä tapoja toimia ja hoitaa lastaan, varsinkin jos ne eroavat terapeutin omista ajatuksista. Vanhemmat ja terapeutti voivat yhdessä etsiä parhaan ratkaisun kohdata lapsen ja perheen tarpeet. (Hanna – Rodger 2002: 14-24.) Jane Case-Smith (2001) käsittelee kirjassaan Occupational Therapy for Children vanhemmuuden tyyliä. Hänen mukaansa on tärkeää, että terapeutti ymmärtää vanhempien tyyliä ja tavoitteita. Vanhemmat toivovat usein saavansa hyväksyntää ammattilaisilta, he tahtovat tulla nähdyksi ”hyvinä” vanhempina. (Case-Smith 2001: 103.) Terapeuteilla on paljon opittavaa erilaisista perheistä ja vanhemmuudesta. (Hanna – Rodger 2002: 14-24.)

4 Kirjallisuuskatsauksen toteutus

Opinnäytetyön aiheeksi ja toteutustavaksi valikoitui kirjallisuuskatsaus, joka toteutettiin keväällä 2014. Kirjallisuuskatsaus on metodi, jonka avulla voidaan tarkastella tehtyä tutkimusta ja koota tutkimusten tuloksia, joiden perusteella voidaan tehdä uusia tutkimuksia (Salminen 2011: 1). Perusteluja kirjallisuuskatsauksen tekemiselle voi olla monia. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan saada esimerkiksi kokonaiskuva jostain tietystä asiakokonaisuudesta (Baumeister – Leary 1997: 312.) Tämän opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksen tarkoituksena on tarkastella opinnäytetyön aihetta toimintaterapian tutkimusten avulla ja selvittää aineiston analyysin avulla, onko aineistosta mahdollista löytää yhteneväisiä teemoja. Opinnäytetyön kysymyksiä käsitellessä ja aineiston analyysitapaa päätettäessä on käytetty teoriaa tuomaan katsaukselle alustavaa teoriapohjaa. Toimintaterapiasta ei kuitenkaan löytynyt aiheeseen suoraan kohdistuvaa mallia tai viitekehystä, joten opinnäytetyössä käytetty viitekehys ja aiheeseen liittyvä teoria toimivat työssä vain suuntaa-antavina.

Aineistosta pyrittiin analyysin avulla löytämään vastaukset siihen, miten toimintaterapian tutkimuksissa kuvaillaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta edistäviä ja estäviä tekijöitä, sekä minkälaisia keinoja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen edistämiseen kuvaillaan toimintaterapian tutkimuksissa. Toimintaterapian omaa tutkimusta aiheesta löytyi hyvin niukasti, joten aineisto jäi suppeaksi. Aineiston niukkuus vaikuttaa analyysin tulosten luotettavuuteen, eivätkä tulokset ole silloin yleistettäviä.

4.1 Integroiva kirjallisuuskatsaus

Kirjallisuuskatsaukset voidaan jakaa kolmeen perustyyppiin, jotka ovat kuvaileva- ja systemaattinen kirjallisuuskatsaus sekä meta-analyysi. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on yleisimpiä käytettyjä perustyyppisiä. Se on yleiskatsaus ilman tarkkoja sääntöjä ja metodeja. Kuvattava ilmiö voidaan esittää laaja-alaisesti ja tarvittaessa voidaan luokitella kuvattavan ilmiön ominaisuuksia sekä vertailla niitä keskenään. Kuvailevasta kirjallisuuskatsauksesta voidaan vielä erottaa kaksi erilaista tapaa, jotka ovat narratiivinen ja integroiva katsaus. Integroiva katsaus on lähempänä systemaattista katsausta ja se voi pitää sisällään samoja elementtejä. (Salminen 2011: 6.)

Integroivan katsauksen avulla kiinnostuksen kohteena olevaa aihealuetta koskeva tutkittu tieto voidaan kerätä kattavasti yhteen, punnita sen näyttöön perustuvuutta sekä tehdä yhteen nivotusta tiedosta johtopäätöksiä (Flinkman - Salanterä 2007: 85). Ammattikorkeakoulutasoisissa opinnäytetöissä on kuitenkin johtopäätösten tekemisessä oltava hyvin varovainen, tai vältettävä sitä kokonaan. Aineiston keruun strategian huolelliseen suunnitteluun on hyvä varata riittävästi aikaa ennen aineiston keräämistä. Hyvän suunnittelun avulla tiedonhaku on järkevää ja tarkkaa. Aineiston keruu täytyy kuvata tarkasti, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida aineiston keruun osuvuutta ja mielekkyyttä. Aineiston keruun vaiheessa tehtävät rajaukset tulee perustella ja kirjata täsmällisesti, myös aineiston keruun toteuttaminen tulee kirjata tarkasti ylös. Kirjauksen tulee olla niin tarkkaa, että katsauksen lukija pystyisi halutessaan tekemään saman haun ja saamaan samat haun lopputulokset. (Flinkman - Salanterä 2007: 91.)

Kaikki katsauksen vaiheet kannattaa kirjata tarkasti, sillä se helpottaa katsauksen kirjoitusvaihetta ja lisää raportoinnin luotettavuutta (Flinkman - Salanterä 2007: 98). Aineisto on hyvä kerätä jo alkuvaiheessa taulukkoon, johon kirjataan keskeiset tiedot tutkimuksen luonteesta, metodologiasta ja tuloksista. Aineistoa on helpompi hallita ja tarkastella yleisluontoisesti taulukon avulla. (Flinkman - Salanterä 2007: 92.) Integroidussa katsauksessa aineiston analysoinnin strategiat ovat kaikkein vähiten kehittynyt osa-alue. Kaikkein vaikein ja erilaisille vivahteille herkin katsauksen vaihe on aineiston innovatiivinen ja mielekäs analysointi sekä tiivistäminen (Flinkman - Salanterä 2007: 95.)

Integroivan kirjallisuuskatsauksen avulla saadaan kuvattua käsiteltävä ilmiö mahdollisimman monipuolisesti ja sen avulla saadaan tarkasteltua kirjallisuutta, tehdä arviointia kriittisesti sekä yhdistellä asioita. (Torraco 2005: 356.) Integroiva katsaus ei ole yhtä valikoiva kuin systemaattinen kirjallisuuskatsaus eikä seulo tutkimusaineistoa yhtä tarkasti. Se antaa tällä tavoin mahdollisuuden ottaa kuvattua ilmiöstä isomman otoksen. Whittemoren (2008: 149) mukaan kirjallisuuskatsauksen tyypit ja eri näkökulmat voivat olla hyvin vaihtelevat ja laajemmat kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa. Integroiva kirjallisuuskatsaus vaiheittain kuvattuna ei juurikaan eroa systemaattisesta katsauksesta. Cooper (1989: 15) esittää vaiheet viiteen kohtaan: tutkimusongelman asettelu, aineiston hankkiminen, arviointi, analyysi, tulkinta ja tulosten esittäminen. (Whittemore 2008: 149; Salminen 2011: 8.)

4.2 Aineiston hankinta

Tämän opinnäytetyön analyysiin päätyneet aineisto hankittiin sähköisistä tietokannoista. CINAHL (Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature) -tietokanta sisältää englanninkielisiä tieteellisiä artikkeleja sairaanhoidosta, kuntoutuksesta, biolääketieteestä ja terveydenhoidosta. PubMed-palvelu tarjoaa pääsyn MEDLINE -biolääketieteen artikkeleihin, "life science journaleihin" sekä verkkokirjoihin. Lisäksi täydentäviä hakuja tehtiin OTDBASE-tietokannasta, jonka kautta pääsee etsimään artikkeleja toimintaterapian omista julkaisuista.

Haku suunniteltiin koskemaan korkeintaan kymmenen vuotta vanhoja artikkeleja, julkaisuajaksi rajautui näin ollen vuodet 2004-2014. Hakutulosten niukkuuden takia aikaraja jouduttiin kuitenkin venyttämään koskemaan artikkeleja, jotka on julkaistu vuoden 2000 aikana tai sen jälkeen. Hakuehtoina oli, että artikkeli on kokonaisuudessaan saatavilla ja että sen kielenä on Englanti tai Suomi. Mukaan otettavien artikkelien tuli käsitellä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja niiden tuli perustua toimintaterapian omaan tutkimukseen. Poissulkevia tekijöitä oli artikkelin julkaisuvuosi ennen vuotta 2000, muun alan tutkimus ja artikkelin osittainen saatavuus.

Taulukko 1 Mukaanotto- ja poissulkukriteerit.

Mukaanottokriteerit	Poissulkukriteerit
Julkaistu vuonna 2000 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2000
Koko artikkeli saatavilla tietokantojen tai kirjastojen kautta	Artikkelista vain osia (esim. pelkkä abstrakti) saatavilla tai artikkeli ei lainkaan saatavilla
Tutkimuksen tulokset käsittelevät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta	Tutkimuksen tulokset eivät käsittele lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta
Toimintaterapian tutkimus	Muun alan tutkimus
Julkaisijoina vähintään yksi toimintaterapeutti	Ei toimintaterapeutteja julkaisijana
Kielenä Englanti tai Suomi	Kielenä muu kuin Englanti tai Suomi

Hakusanoiksi muotoutuivat opinnäytetyön kysymyksen ja alustavan tiedonhaun perusteella ryhmä hakusanoja ja sanayhdistelmiä. Hakusanoja vertailtiin CINAHL-tietokannan asiasanoihin sekä MeSH-termeihin ja vakiinnutettiin niiden avulla hakusanastot, joiden avulla hakuja tehtiin.

CINAHLin asiasanoista muodostui seuraavanlainen lista opinnäytetyölle olennaisia hakutermejä:

Adult-Child Relations

Child

Child Rearing

Communication

Family

Family Relations

Mental Health

Occupational Therapy

Parents

Parent-Child Relations

Pediatric Occupational Therapy

Mesh-sanakirjaston perusteella löytyi seuraavia olennaisia hakutermejä:

Child

Child Guidance

Child rearing

Family relation (s)

Family relationship (s)

Interpersonal interaction

Mental Health

Nonverbal Communication

Occupational therapy

Parent

Parent education

Parent-child relation (s)

Social interaction

Tiedonkeruun loppuvaiheessa tiedonhaku alkoi kiertää kehää ja sama aineisto alkoi toistaa itseään kaikilla hakusanoilla. Tässä vaiheessa voidaan puhua saturaatiosta, eli kylläntymisestä, joka tarkoittaa tilannetta jossa aineisto alkaa toistaa itseään. Tällöin tiedonhaku ei tuota enää tutkimuskysymysten kannalta uutta tietoa, vaan jo aikaisemmissa hauissa löydetty tieto löytyy aina vain uudestaan uusissa hauissa.

(Tuomi – Sarajärvi 2002: 89.) Tiedonhaun alkaessa toistaa itseään artikkelien etsiminen päätettiin lopettaa ja keskittyä saatavilla oleviin artikkeleihin.

4.3 Aineiston arviointi ja sisällönanalyysi

Toimintaterapian artikkeleita, jotka käsittelevät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta, oli haasteellista löytää. Moni artikkeli käsitteli osittain aihetta, mutta tutkimusten tulokset eivät käsitelleet vuorovaikutussuhdetta lainkaan. Tiedonkeruulla ja mukaanottokriteereillä kuitenkin onnistuttiin löytämään kolmetoista artikkelia, jotka otettiin tarkempaan käsittelyyn. Artikkelit luettiin läpi huolellisesti ja artikkelien arviointiin käytettiin avuksi lomaketta *Reviewing the Parts of a Research Article* (Dunn 2008). Artikkeleista osa oli laadultaan heikkoja, joten ne päätettiin jättää pois analyysivaiheesta. Opinnäytetyön analyysiin valikoitui tämän arvioinnin perusteella neljä artikkelia.

Analyysiin valikoitui CINAHL-tietokannasta hakusanoilla “occupational therapy” ja “parent-child” löytynyt artikkeli *Learning to Promote Occupational Development through Co-occupation*, hakusanoilla “child-parent”, “interaction” ja “occupational therapy” löytynyt artikkeli *A Qualitative Research Study of One Parent-Child Activity Group* sekä hakusanoilla “parent-child”, “relationship” ja “occupational therapy” löytynyt artikkeli *Therapist’s Perceptions About Making a Difference in Parent-Child Relationships in Early Intervention Occupational Therapy Services*. Artikkelin *Exploring the role of touch in the first year of life: mother’s perspectives of tactile interactions with their infants* löytyi OTDBASE-tietokannasta hakusanalla “mother-infant”

Taulukko 2 Analyysiin valikoituneet artikkelit.

Julkaisu	Artikkelin nimi	Julkaisu- vuosi	Artikkelin tekijä(t)	Keskeinen sisältö
British Journal of Occupational Therapy, 74 (3)	Exploring the role of touch in the first year of life: mother's perspectives of tactile interactions with their infants.	2010	Helen Lynch Mairéad O'Brien	Laadullinen tutkimus kosketuksen roolista ja kokemuksellisesta luonteesta lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana.
The American Journal of Occupational Therapy, 56	Therapist's Perceptions About Making a Difference in Parent-Child Relationships in Early Intervention Occupational Therapy Services.	2002	Elizabeth M. Barnaby Mary L. Mayer Judith D. Ward Barbara White	Laadullinen tutkimus toimintaterapeuttien keinoista lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen vaikuttamisessa. Aineistona yhdeksän toimintaterapeutin haastattelu.
Occupational Therapy in Mental Health, 22, ¾	A Qualitative Research Study of One Parent-Child Activity Group.	2006	Jeanette Olson	Laadullinen tutkimus lapsi-vanhempi toimintaryhmästä; osallistujien kokemuksista ja vuorovaikutuksesta lapsen ja vanhemman välillä.
Journal of Occupational Science, 16 (3)	Learning to Promote Occupational Development through Co-occupation.	2009	Pollie Price Stephanie Miner	Tapaustutkimus äidistä ja lapsesta, jolla sosiaalisen osallistumisen vaikeuksia. Toimintaterapian tuki kohdistui vanhemmuuden ohjaamiseen sekä sosiaalisen osallistumisen harjoittamiseen.

Kaikki neljä artikkelia käsittelivät laadullisia tutkimuksia. Yksi tutkimuksista on tapaustutkimus äiti-lapsi-parista, toinen tapaustutkimus käsitteli lapsi-vanhempi toimintaryhmää. Kolmas tutkimuksista käsitteli kosketuksen roolia lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana ja neljännessä tutkimuksessa selvitettiin yhdeksän toimintaterapeutin kokemuksia lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttamisesta. Aineisto on niukka ja suppea, laajempaa aineistoa ei huolellisella tiedonhaulla ja kriittisellä valintaprosessilla pystynyt kokoamaan.

Tuomi ja Sarajärvi esittelevät kirjassaan Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (2009), sisällönanalyysin perusanalyysimenetelmänä, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Kirjassa esitellään laadullisen tutkimuksen analyysin

etenemistä siten, että ensin tehdään vahva päätös siitä, mikä aineistossa kiinnostaa. Sen jälkeen käydään läpi aineisto, erotetaan ja merkitään ne asiat, jotka sisältyvät kiinnostukseen, kaikki muu jää pois tutkimuksesta. Seuraavaksi kerätään merkityt asiat yhteen ja erilleen muusta aineistosta ja luokitellaan, teemoitellaan tai tyyjitellään aineisto. Lopuksi kirjoitetaan yhteenveto. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 92.)

Tämän opinnäytetyön analyysimuodoksi valikoitui teoriaohjaava analyysi, jossa on teoreettisia kytkentöjä, mutta jossa teoria ei määritä suoraan analyysia, vaan toimii apuna sen etenemisessä. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysiyksiköt valikoituvat aineiston perusteella aikaisemman tiedon ohjatessa valintaa. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 96-97.) Tämän opinnäytetyön analyysia ohjaavat opinnäytetyökysymykset, joiden perusteella on luotu karkeat teemat analyysia varten. Nämä teemat ovat lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta edistävät tekijät, lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta estävät tekijät sekä toimintaterapeutin keinot lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen edistämiseksi.

Alustavan teemoittelun jälkeen opinnäytetyötä varten valitusta aineistosta alettiin etsiä varsinaisia aihepiirejä. Aineisto pilkottiin ja ryhmiteltiin uudelleen erilaisten aihepiirien mukaan ja selvitettiin, mitä aineistossa on sanottu kustakin teemasta. (Tuomi – Sarajärvi 2009: 93.) Kun opinnäytetyön aineisto oli teemoiteltu opinnäytetyökysymysten teemojen mukaan ja ryhmitelty uudelleen, aihepiireiksi nousivat vuorovaikutusta edistävien ja estävien tekijöiden ryhmästä vuorovaikutuskeinot, vuorovaikutusta häiritsevät tekijät, yksilöllinen vanhemmuus, arki ja ympäristö sekä toiminnan mahdollisuudet. Toinen ryhmä käsitteli toimintaterapeuttien käyttämiä keinoja, joiden alta muodostuivat aihepiireiksi perhelähtöisyys, vuorovaikutuksen havainnointi, toimintaterapeutin ominaisuudet sekä muut keinot.

4.4 Analyysin tulokset

Tulokset on analysoitu neljän analyysiin hyväksytyt artikkelin tutkimustuloksista. Taulukointi perustuu aihepiireihin ja tutkimuskysymyksiin, jotka ohjasivat taulukon muodostumista. Taulukoita muodostui kaksi. Ensimmäisessä taulukossa on kuvattu lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta edistävät ja estävät tekijät ja jälkimmäisessä taulukossa vuorovaikutusta tukevat keinot.

Opinnäytetyön ensimmäinen kysymys oli, miten toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa kuvaillaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta edistäviä ja estäviä tekijöitä. Alla olevassa taulukossa (taulukko 3) on lueteltuna opinnäytetyön aineiston analyysin tulokset, jotka näitä tekijöitä. Taulukossa on kolme teemaa, estävien ja edistävien tekijöiden lisäksi on yhdistetty luokka edistävät ja estävät tekijät, jossa on lueteltuna tekijöitä, jotka voivat olla siis sekä edistäviä että estäviä.

Taulukko 3 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta estävät ja edistävät tekijät.

	edistävät tekijät	edistävät ja estävät	estävät tekijät
vuorovaikutuskeinot	hymyily, katsekontakti, lähekkäin oleminen, keskustelu, suukottelu, leikillisuus, painiminen vanhemman kanssa, rauhallinen tekeminen, kosketus		
vuorovaikutusta häiritsevät tekijät			lapsen aggressiivisuus, lapsen impulsiivisuus, negatiivisten vuorovaikutustapojen toistaminen, vanhemman pelko vuorovaikutustilannetta kohtaan, vanhempi joutuu keskittämään kaiken huomion ja energian lapsen käyttäytymiseen, vanhemman negatiiviset vuorovaikutustavat
yksilöllinen vanhemmuus	lapsen yksilöllisten vihjeiden lukeminen, vanhemman ammattillinen tausta, vanhemman strategiat lapsen huomion suuntaamiseksi, aikaisempi kokemus vanhemmuudesta	oma kokemus saamastaan hoivasta ja taktiilisesta äitiydestä, omalta äidiltä saadut opit, lapsen temperamentti, lapsen tapa vastata vuorovaikutustilanteissa	

arki ja ympäristö	hellivä kosketus arkirutiineissa, toisen aikuisen läsnäolo arkirutiineissa	fyysinen ympäristö, struktuuri ja rajat	ympäristön häiriötekijät, käytettävissä olevan ajan rajoitteet
toiminnan mahdollisuudet	uusi toiminta, uudet ympäristöt, toimintojen löytyminen, vanhempi-lapsi toimintaryhmä, nautinnollinen toiminta perheen kesken, mahdollisuudet vuorovaikutuksen harjoitteluun kotona, koulussa ja iltapäiväkerhoissa		

Toinen opinnäytetyön kysymyksistä oli, millaisia keinoja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen edistämiseen kuvaillaan toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa. Yksi artikkeli neljästä analysoiduista käsitteli yksinomaan toimintaterapeutin keinoja, lisäksi kahden muun artikkelin tulokset tarjosivat joitain huomioita terapeutin ominaisuuksista ja keinoista. Seuraavassa taulukossa (taulukko 4) on analysoituna näiden kolmen artikkelin tulokset.

Taulukko 4 Toimintaterapeutin keinot lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen.

Perhelähtöisyys	suhteiden ja yhteyksien arvostaminen, vanhemman näkökulman arvostaminen, perheen arvojen arvostaminen, vanhemman panoksen aktiivinen tavoittelu, perheen kautta työskentely lapsen "korjaamisen" sijaan, vanhemmille mahdollisuus olla eri mieltä
Vuorovaikutuksen havainnointi	vuorovaikutuksen katselu, lapsen tulkkaminen vanhemmalle, palautteen antaminen vanhemmalle tämän toiminnasta vv-tilanteissa
Toimintaterapeutin ominaisuudet	fokuksen muuttuminen ajan myötä, oman lapsen saaminen, lämpö, vanhempien huomioiminen
Muita keinoja	terapeutin malli, toiminnan käyttäminen, toimintaryhmien struktuuri, vertaistuki vanhemmille, positiivisten asioiden näyttäminen ja kertominen vanhemmalle lapsesta, muilta tahoilta tulevan tiedon tulkkaminen

4.4.1 Edistäviä ja estäviä tekijöitä

Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta estäviä ja edistäviä tekijöitä löytyi kolmesta artikkelista, jotka olivat Exploring the role of touch in the first year of life: mother's perspectives of tactile interactions with their infants, A Qualitative Research Study of One Parent-Child Activity Group sekä Learning to Promote Occupational Development through Co-occupation. Esittelemme opinnäytetyömme löydökset, jotka yllä olevista taulukoista löytyy ja kirjoitamme ne auki luettavaan muotoon.

Vuorovaikutuksen keinoihin liittyi paljon vuorovaikutuksen elementtejä. Tutkimuksista löytyi sekä verbaalista että ei-verbaalista vuorovaikutusta. Verbaalisena vuorovaikutuskeinona nousi esiin keskustelu yhdessä tekemisen lomassa, lapsen ja vanhemman välillä. Yhdessä tekemisen aikana nousi myös paljon ei-verbaalisia vuorovaikutuksen keinoja, joita olivat hymyily, nauru, katsekontakti, rauhallinen ote toiminnan aikana, lähellä ja kylki kyljessä istuminen ja kosketus. Myös leikillisuus oli tärkeää lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa. (Olson 2006; Lynch – O'Brien 2010.)

Vuorovaikutusta häiritsevät tekijät olivat luokiteltiin lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhdetta estäviin tekijöihin. Lapsen aggressiivisuus ja impulsiivisuus nousivat aineistosta esiin tekijöinä, jotka saattavat aiheuttaa negatiivisen vuorovaikutuskaavan toistamista, mikä aiheuttaa vanhemmalle turhautumista. Vanhempi saattaa myös kokea pelkoa lapsen aggressiivisuuden vuoksi, mikä rajoittaa vuorovaikutusta. Vuorovaikutus ei ole nautinnollista lapsen ja vanhemman välillä, jos vanhempi joutuu keskittämään kaiken energian ja huomion lapsen käyttäytymiseen. (Olson 2006.)

Myös vanhemman negatiivinen vuorovaikutusmalli häiritsee lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Esimerkkeinä negatiivisesta tavasta olla vuorovaikutuksessa esiteltiin lapselle huutaminen, vanhemman malttamattomuus sekä tilanteet, joissa vanhempi avoimesti jättää huomiotta lapsensa aloitteen vuorovaikutukseen. Lapsen ja vanhemman välinen viha ja etäisyys nousi aineistosta esiin vuorovaikutusta häiritsevänä tekijänä. (Olson 2006.)

Vanhemmuuteen liittyvien yksilöllisten tekijöiden joukosta löytyi lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhdetta edistäviä asioita, sekä asioita, jotka voidaan katsoa sekä

edistäväksi että estäväksi. Edistävinä tekijöinä aineistosta nousi esiin vanhemman aikaisemmat kokemukset vanhemmuudesta sekä ammatillinen tausta, jotka tuovat vanhemmalle tietoisuutta siitä, miten lasta käsitellään. Vanhemmilla on myös strategioita huomion suuntaamiseksi äitiin, jotta käsillä oleva toiminta voidaan suorittaa loppuun. Tällaisina strategioina mainittiin lapselle juttelu ja hymyily. (Lynch – O'Brien 2010.) Lapsen vihjeiden ja sanattomien viestien lukemisen taito katsottiin myös vuorovaikutussuhdetta edistäväksi tekijäksi (Olson 2006; Lynch – O'Brien 2010).

Tekijöitä, jotka voivat olla sekä edistäviä että estäviä, löytyi vanhemmuuteen liittyvien yksilöllisten tekijöiden joukosta runsaasti. Vanhemman oma kokemus saamastaan hoivasta ja taktillisesta äitiydestä vaikuttaa alitajuisesti siihen, miten hän toimii omien lastensa kanssa. Myös omalta äidiltä saadut opit ja äidin roolimalli vaikuttavat vanhemman omaan tapaan toimia. Lapsen temperamentti ja tapa vastata vuorovaikutukseen voivat myös vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen sitä edistävällä tai estävällä tavalla. (Lynch – O'Brien 2010.)

Luokka arki ja ympäristö käsitteli arjen tilanteissa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Arkeen ja ympäristöön liittyvät fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät vaikuttivat siihen, miten olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Esimerkiksi hoitopöydän korkeus hoivatilanteissa mahdollisti huomion kohdistamisen vauvaan koskettamalla, hymyilemällä, laulamalla ja juttelemalla. Kosketus hoivatilanteissa oli toisilla äideillä vain toiminnallista eli he käyttivät vain hoitotoimenpiteiden kannalta välttämätöntä kosketusta, mutta leikissä näkyi myös hellyyden osoittaminen kosketuksen avulla. Toisilla taas kaikkiin sopiviin tilanteisiin kuului hellyyden osoittaminen kosketuksella. Kun hoivatilanteessa oli läsnä toinenkin aikuinen kuin äiti, erityisesti isä, teki se tilanteesta miellyttävämmän äidille jaetun vastuun vuoksi. (Lynch – O'Brien 2010.)

Opinnäytetyön aineiston analyysin tuloksista esiin nousi myös struktuurin luominen ja rajojen asettaminen lapselle sekä edistävänä että estävänä tekijänä. Jos struktuuria ja rajoja ei lapsella ollut, lapsen käyttäytyminen nähtiin vaikeana ja stressaavana. Jos struktuuria taas pystyttiin esimerkiksi toimintaterapeutin ohjauksen avulla lisäämään, vuorovaikutus lapsen kanssa muuttui mielekkäämmäksi ja nautinnollisemmaksi ja lapset sekä vanhemmat saivat esimerkiksi toimintaryhmässä mahdollisuuden olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, jota ei muulloin ehkä olisi toteutunut esimerkiksi lapsen sairaalassaolon vuoksi. (Olson 2006.)

Estävänä tekijänä opinnäytetyön analyysin tuloksista löydettiin, että huoneen lämpö oli tärkeä tekijä vuorovaikutuksen kestoon ja laatuun. Jos huone oli kylmä, rutiinit tehtiin nopeasti. Ympäristön häiriötekijöinä melu ja vilkas ympäristö vaikuttivat vastaavasti vuorovaikutuksen kestoon ja laatuun. (Lynch – O'Brien 2010.) Ajan puute johti lasten laiminlyömiseen lapsen omasta näkökulmasta (Olson 2006).

Toiminnan mahdollisuudet nousivat analysoitavasta aineistosta vuorovaikutussuhdetta edistävinä tekijöinä. On tärkeää löytää sellaisia toimintoja, joista sekä lapsi että vanhempi nauttivat. Uuden toiminnan kautta lapsi ja vanhempi voivat tutustua toisiinsa uudestaan ja löytää uusia tapoja olla vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Uusi toiminta voi avata oven vanhemman ja lapsen väliselle leikkiselle vuorovaikutukselle. Myös erilaiset ja jossain määrin julkiset ympäristöt kuin missä perheet yleensä toimivat, voivat tarjota lapsille ja vanhemmille uusia tapoja olla kontaktissa toistensa kanssa. Esimerkiksi toimintaryhmät luovat mahdollisuuden tähän. Ne tarjoavat ohjausta ja tukea vanhemmille ja luovat struktuuria toimintaan sekä paineen olla vuorovaikutuksessa lastensa kanssa. (Olson 2006)

Vanhempi-lapsi toimintaryhmä voi tarjota vanhemmille uudenlaisia näkökulmia lapsestaan sekä avata ikkunan positiivisen vuorovaikutukseen. Lapsen näkökulmasta taas on tärkeää saada olla perheen kanssa ja tehdä yhdessä hauskoja asioita, joista he kaikki nauttivat. (Olson 2006) Aineistosta nousi esiin, kuinka lapsen sosiaalisen osallistumisen monipuolinen tukeminen voi helpottaa hänen vuorovaikutustaan vanhempiensa kanssa. Lapsella tulisi siis tarpeen mukaan olla monipuolisesti mahdollisuuksia vuorovaikutuksen harjoitteluun koulussa, kotona ja iltapäiväkerhoissa. (Price – Stephenson 2009)

4.4.2 Toimintaterapeuttien keinoja

Toimintaterapeuttien käyttämiä keinoja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen löytyi kolmesta artikkelista, jotka olivat *Therapist's Perceptions About Making a Difference in Parent-Child Relationships in Early Intervention Occupational Therapy Services*, *A Qualitative Research Study of One Parent-Child Activity Group* ja *Learning to Promote Occupational Development through Co-occupation*. Keinoista muodostui neljä pääteemaa, jotka olivat perhelähtöisyys, vuorovaikutuksen havainnointi, toimintaterapeutin ominaisuudet ja muut keinot.

Perhelähtöisyyttä kuvaavia tuloksia löytyi aineistosta viisi. Suhteiden ja yhteyksien arvostamista kuvailtiin sen kautta, että terapeutit kokivat, että lapsen ja vanhemman välisen suhteen edistäminen edistää myös lapsen muuta kehitystä ja vuorovaikutussuhteen edistäminen koettiin tehokkaaksi keinoksi terapiainventiossa. Vanhemman näkökulman toimintaterapeutit nostivat arvokkaaksi, sillä he kokivat vanhempien olevan lapsensa parhaita asiantuntijoita. Toimintaterapeutit kokivat tärkeäksi myös perheen arvojen arvostamisen ja vanhemman panoksen aktiivisen tavoittelun, kuin myös sen että työskentely tapahtuu perheen kautta lapsen "korjaamisen" sijaan. Vanhemmille tulisi toimintaterapeuttien mukaan myös aina tarjota mahdollisuus olla eri mieltä. (Barnaby ym. 2002.)

Analyysin tulosten mukaan vuorovaikutuksen havainnointia toimintaterapeutit tekivät katselemalla. He havainnoivat lapsen ja vanhemman katsekontaktia, kasvojen ilmeitä, kehonkieltä ja kosketusta. Toimintaterapeutit kokivat tärkeäksi lapsen toiminnan sanoittamisen vanhemmalle. Sanoittamalla lapsen toimintaa he auttoivat vanhempia lukemaan lapsensa sanattomia vihjeitä, erityisen tärkeäksi tämä koettiin, jos lapsen sanattomat vihjeet eivät olleet yhtä selkeitä kuin tyyppillisesti kehittyvällä lapsella. (Barnaby ym. 2002.) Toimintaterapeutit käyttivät keinona myös vanhempien kanssa havainnoista keskustelemista sekä palautteen antamisen vanhempien toiminnasta (Price – Stephenson 2009).

Opinnäytetyön analyysin löydösten mukaan terapeutin ominaisuuksiin liittyi lämmön tuominen toimintaryhmiin, vanhempien huomioonottaminen, jotta vanhempi tuntisi olonsa ryhmässä miellyttäväksi. Toimintaterapeutin rooli saattoi alussa olla määräävämpi, mutta omien kokemusten myötä rooli saattoi muuttua esimerkiksi toimintaterapeutin saadessa oman lapsen. Toimintaterapeutit eivät olleet koulutuksessaan saaneet tietoa vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen tärkeydestä. (Barnaby ym. 2002.)

Muissa keinoissa vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen nousi esiin vanhempien oma kokemus. Vanhempien ymmärrys vuorovaikutussuhteen merkityksestä kasvoi toiminnallisen ryhmän myötä, vanhemmat myös ymmärsivät, että toimintaa voidaan käyttää vuorovaikutuksen välineenä. Toiminnallisen ryhmän struktuuri ja saatavilla oleva tuki leikeissä auttoivat lapsia ja vanhempia viettämään aikaa yhdessä. Vertaistuki ryhmässä auttoi vanhempia ymmärtämään omia

vuorovaikutustapojaan ja mallioppiminen ohjaajalta oli tärkeä tekijä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemisessa. (Olson 2006.)

Muilta ammattiryhmiltä tulevaa tietoa toimintaterapeutit tulkitsivat välillä vanhemmille, auttaen heitä ymmärtämään, miten kyseinen diagnoosi tai havaittu ongelma vaikuttaa heidän lapsensa toimintakykyyn. Toimintaterapeutit kokivat, että kun vanhempi tiedon avulla alkoi ymmärtää lastaan paremmin, myös kommunikaatio lapsen ja vanhemman välillä kehittyi paremmaksi. (Barnaby ym. 2002.)

Lapsen positiivisista puolista kertominen ja näyttäminen vanhemmille koettiin lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta edistävänä keinona. Kun toimintaterapeutti näytti vanhemmille että muutkin voivat arvostaa heidän lastaan ja iloita tämän seurasta, sekä antoi positiivista tietoa lapsesta ja tämän toiminnasta, vanhemmat alkoivat nähdä lapsen potentiaalia ja positiivisia puolia. Positiivinen informaatio tarjosi vanhemmille erilaisen näkökulman kuin muu lääketieteellinen tieto, joka usein keskittyy vajaavuuksiin. (Barnaby ym. 2002.)

Lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen havainnointi ja arviointi on tärkeää, jotta interventiot voidaan kohdentaa oikein. Toimintaterapeuteilla on hyvä mahdollisuudet ja edellytyksen tämän vuorovaikutussuhteen arviointiin, kunhan he ovat selvillä vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavista tekijöistä. Tämän opinnäytetyön aineiston analyysin tulokset antavat suuntaa siitä, minkälaiset tekijät voivat edistää tai estää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Tulokset myös tarjoavat näkökulman siihen, minkälaisia keinoja toimintaterapeuteilla on käytettävissään lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseksi.

4.4.3 Tulosten peilaaminen muihin tutkimuksiin ja teoriaan

Tässä kappaleessa peilaamme opinnäytetyön löydöksiä muihin toimintaterapian tutkimuksiin sekä opinnäytetyömme viitekehukseen ja teoriaan. Tutkimukset ja artikkelit, jotka ovat tähän kappaleeseen valikoituneet, ovat olleet opinnäytetyömme analyysin aikaisessa vaiheessa mukana, mutta ne ovat karsiutuneet pois analyysiin sisällytettävistä toimintaterapian artikkeleista. Vaikka niiden tulokset eivät ole olleet oleellisia opinnäytetyön aiheeseen liittyen, ovat artikkelit silti hyödynnettävissä, kun lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen teoreettista näkökulmaa

kirjoitetaan auki. Opinnäytetyön löydösten peilaamisella tutkimuksiin ja teoriaan saamme luotettavuutta omalle työllemme.

4.5.1 Vuorovaikutusta edistävät ja estävät tekijät:

Tutkimusartikkelissa *A comparison of mother's and father's experience of parenting stress and attributions for parent-child interaction outcomes*, vertailtiin äitien ja isien kokemaa stressiä, kun heillä on lapsi, jolla erityistarpeita. Tuloksina tutkimuksissa löydettiin, että vanhemmat, joilla erityistarpeita omaava lapsi, kokevat enemmän stressiä kuin ne joilla tyyppisesti kehittyvä lapsi. Myös sukupuolen välisissä kokemuksissa löydettiin pientä eroavaisuutta ja äidit saattoivat kokea hieman enemmän stressiä haasteellisen lapsen vuoksi, mutta isien kokemuksia ei voi yleistää heidän pienemmän otannan vuoksi. (Esdaile – Greenwood 2003: 115-124.) Opinnäytetyömme tutkimusartikkelissa *A qualitative Research Study of On Parent-Child Activity Group* tutki vanhempi-lapsitoimintaryhmiä ja lasten ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen kokemista ryhmässä, kun lapsella oli psyykkisiä ongelmia ja tarvitsi erityistä tukea. Yhtenä löydöksenä opinnäytetyössämme oli tästä tutkimusartikkelista, että vanhempi joutuu keskittämään kaiken huomionsa ja energiansa lapsen käyttäytymiseen ja tämän vanhempi kokee stressaavaksi. Perheillä vuorovaikutustilanteisiin sisältyy paljon konflikteja ja jatkuva keskittyminen lapsen valvotaan ja jatkuva kieltäminen rajoittaa heidän kokemustaan rentouttavasti yhdessäolosta. (Olson 2006: 66, 153.)

Artikkelista *Maternal Attitudes and Self-Definition as Related to Perceptions of Infant Temperament* eli vanhempien kokemukset lapsen temperamentista, tutkittiin äitien raporttien perusteella äitien asenteita ja oman itsensä määrittelyä suhteessa lapsen temperamenttiin. Tutkimuksessa havaittiin, että jos äidillä oli huono itsetunto, tämä saattoi kokea lapsensa temperamentin haasteellisena. He myös kokivat lapsensa kokonaisuudessaan negatiivisesti. Negatiiviset tunteet lasta kohtaan voivat johtaa lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen vaarantumiseen. Jos taas vastaavasti äidillä oli positiivinen käsitys itsestä, saatettiin lapsen temperamentti kokea helpommaksi. (Barnekow-Pizur 2006: 494-499.) Kuten aikaisemmassa kappaleessa 3.4.3 Temperamentti on todettu, niin lasten temperamentit eroavat hyvin paljon toisistaan. Jotkut lapset ovat temperamentiltaan helposti miellytettäviä ja he sopeutuvat helposti vanhemman kasvatukseen ja ympäristöön. Toiset lapset saattavat olla taas

helposti miellytettäviä, mutta reagoivat vahvasti uusiin tilanteisiin tai muutoksiin. Lapset, jotka ovat haastavampia, ovat usein huonolla tuulella ja heillä saattaa olla epäsäännölliset rytmit. Heillä saattaa olla ylivilkkautta, yliherkkyyttä, häiriöalttiutta, tunneheilahteluja ja tyytymättömyyttä. Lapset voivat kokea asiat elämässään stressaavina ja vanhempi kokee usein myös vuorovaikutuksen yhtä lailla stressaavaksi. (Davidson 2010, 404; Olson 2010, 308). Lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutussuhteessa molemmat yksilöinä vaikuttavat toisiinsa. Kaikki edellä mainitut tekijät ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa ja tukevat tämän opinnäytetyön löydöstä, että lapsen temperamentti ja tapa vastata vuorovaikutukseen voivat vaikuttaa lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen sitä edistävästi tai estävästi. Lasten toimintaterapeutit voivat hyötyä äitien asenteiden arvioimisesta suhteessa lapsen temperamenttiin, kun suunnittelevat perhekeskeistä interventiota (Barnekow-Pizur 2006: 494-499).

Kirjallisuuskatsaus *What Do We Know About the Daily Interactions Between Children with Mental Illness and Their Parents?* vahvistaa opinnäytetyössä esiteltyjä löydöksiä ja teoriaa lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteesta. Katsauksessa havaittiin, että psykiatrisessa sairaalahoidossa olevien lasten ja heidän vanhempiansa suhde voi olla heikentynyt siten, ettei kumpikaan saa vuorovaikutuksesta mielihyvää. Vuorovaikutuksen kehä voi olla negatiivinen, kun vanhemmilla on negatiivisia odotuksia heidän lapsestaan ja käyttäytymisestä. Tutkimukset ovat osoittaneet näissä perheissä olevan vain vähän positiivista vuorovaikutusta. Vähäiseen vuorovaikutukseen yhdistyy myös aggressiota äitien ja lasten välillä. Kirjallisuuskatsausta esittelevässä artikkelissa oli myös kuvailtu keinoja, joilla mielihyvän kokemista vuorovaikutustilanteissa voidaan lisätä. Keinoina mainittiin muun muassa toistuvat mahdollisuudet olla positiivisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa (ongelmiin keskittymisen sijaan), tuki ympäristön strukturoimisessa ja vanhempien auttaminen ymmärtämään lapsen oireilun taustaa sekä keinojen lisääminen selviämään haasteellisista tilanteista lastensa kanssa, vanhempien mukaanottaminen miellyttäviin ja hauskuutta tuottaviin psykiatrisen osaston toimintoihin, vanhempien tukeminen kohti lapsen kannustamista positiivisesti, didaktisten (opetuksellisten) ja kokemuksellisten tilanteiden mahdollisuudet psykiatrisella osastolla, moniperheterapiat sekä vertaistuki. (Olson 2006: 11-19.)

Arkitilanteita kuvataan tutkimuksessa *Family Routines and Rituals: A Context for Occupational Therapy Interventions*. Tutkimus on tehty analyysina 40 perheen kulttuurista sekä rituaaleista ja siitä, mitä tapoja perheissä suositaan ja miten perheen identiteetti

muodostuu. Joskus toimintaterapian interventio joudutaan kohdistamaan koko perheen rutiinien muutokseen ja sopeuttaa heidän toimintojaan uudella tavalla. Rutiinit ja rituaalit vaihtelevat perheen kulttuurin mukaan ja myös vuorovaikutus on yksilöllistä perheittäin. Rituaalit vuorovaikutuksessa näkyvät päivittäin esimerkiksi ruokaillessa, nukkumaan mennessä tai tervehtiessä muita. Perheen malli vuorovaikutuksessa vaikuttaa lapsen sosiaaliseen kanssakäymiseen muiden kanssa. (Segal 2004: 499-500.) Myös opinnäytetyömme teoriasta nousee vahvasti vanhemman antama malli vuorovaikutuksen kehittämisessä. Esimerkiksi vanhemman toimintamalli ja palaute muovaavat lapsen käsitystä ongelmien ratkaisemisesta. Lasta ohjaava keskustelu voi tuoda muutoksen siihen, miten lapsi toimii haasteellisissa tilanteissa itsenäisesti. (Määttä – Aro 2011: 56.) Nämä tekijät tukevat opinnäytetyömme tuloksia lähes joka suhteessa. Perheen kulttuuriin ja malliin voi vaikuttaa omalta äidiltä saadut opit ja tämä taas vaikuttaa siihen, miten lapsi ja vanhempi ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Kulttuuriin ja tapoihin voi kuulua opinnäytetyömme löydös siitä, miten perheen vuorovaikutuksen elementit, kuten hymyily, katsekontakti, lähekkäin oleminen, keskustelu, leikkisyys ja kosketus näkyvät. Parhaimmillaan perheen kulttuuriin liittyvät tavat ja rutiinit sekä niihin liittyvät vuorovaikutuksen elementit edistävät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, mutta ne voivat myös estää sitä, johon opinnäytetyömme löydös malli negatiivisten vuorovaikutustapojen toistumisesta voi johtaa.

4.4.4 Tulokset ja sosiaalisen osallistumisen viitekehys

Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksessä esittelemistä väittämistä löytyi yhteneväisyyksiä opinnäytetyön aineiston analyysin tulosten kanssa. Yksi väittäjä, joka koski keinoja joiden avulla terapeutti voi auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsensa temperamenttia, oli: ”Jos terapeutti auttaa vanhempia ymmärtämään epämukavuutta, jota vaikean temperamentin omaava lapsi kokee sekä auttaa heitä ymmärtämään kuinka sitä voidaan käsitellä lapsen ja perheen parhaaksi kokemalla tavalla, vanhemmat ja lapsi saavat positiivisempia vuorovaikutuksen kokemuksia” (Olson 2010: 326-328.) Aineistosta nousi esiin toimintaterapeuttien käyttämänä keinona lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointi. Lapsen sanattomien vihjeiden tulkitseminen ja havainnoista keskustelu auttaa vanhempaa ymmärtämään lapsensa kokemusta vuorovaikutustilanteesta ja palautteen antaminen vanhemman toiminnasta auttaa häntä ymmärtämään omaa vuorovaikutustaan. (Barnaby ym. 2002.)

Kaksi väittämää, jotka koskivat keinoja joilla voidaan rakentaa positiivista suhdetta lapsen ja tämän vanhempien välille, toivat esiin samankaltaisia asioita kuin opinnäytetyön aineiston analyysi. Väittämä ”Jos terapeutti näyttää vanhemmille keinoja, joilla voidaan helpottaa lapsen positiivista sitoutumista ja toimimista, sekä tarjoaa aktiviteetteja joissa näitä voidaan harjoitella, on todennäköisempää että vanhemmat tukevat lapsen samanlaista käytöstä myös tulevaisuudessa.” piti paikkansa vanhempi-lapsi toimintaryhmästä saatujen tulosten kanssa. Terapeutin tarjoama toiminnallinen ryhmä tuki vanhempia ymmärtämään vuorovaikutussuhdetta lapsensa kanssa. Ryhmässä mallioppiminen ohjaajalta koettiin tärkeäksi tekijäksi lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemisessa. (Olson 2006.)

Toinen positiivisen suhteen rakentamista koskeva väittämä, joka sopi tämän opinnäytetyön tuloksiin, oli ”Jos terapeutti auttaa vanhempaa määrittelemään mikä tekee vuorovaikutuksesta positiivista ja onnistunutta terapiatilanteessa, sekä tukee vanhempaa luomaan positiivisen ympäristön, vanhempi todennäköisemmin yrittää luoda samankaltaisia positiivisia vuorovaikutustilanteita lapsen kanssa myös terapiatilanteen ulkopuolella.” (Olson 2010). Opinnäytetyön aineistosta kävi ilmi, että toimintaterapeutit käyttivät keinona vuorovaikutuksen havainnoista keskustelemista ja vanhemmille palautteen antamista (Barnaby ym. 2002). Myös terapeutin tarjoama positiivinen informaatio auttoi vanhempaa näkemään lapsensa uudenaikaisessa valossa. Vanhemmat alkoivat nähdä lapsessaan potentiaalisia ja positiivisia puolia, kun toimintaterapeutti näytti heille että muutkin voivat arvostaa heidän lastaan ja iloita tämän seurasta. (Barnaby ym. 2002.)

Kirjallisuuskatsauksessa *What Do We Know About the Daily Interactions Between Children with Mental Illness and Their Parents?* Olson (2006) esitteli myös keinoja ja sitä mitä ammattilaiset voivat tehdä, jotta edistävät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Katsauksessa mainittiin keinoina muun muassa toistuvat mahdollisuudet olla positiivisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa (ongelmiin keskittymisen sijaan), tuki ympäristön strukturoimisessa ja vanhempien auttaminen ymmärtämään lapsen oireilun taustaa sekä keinojen lisääminen selviämään haasteellisista tilanteista lastensa kanssa, vanhempien mukaanottaminen miellyttäviin ja hauskuutta tuottaviin psykiatrisen osaston toimintoihin, vanhemman syyttämisen välttäminen, vanhempien tukeminen kohti lapsen kannustamista positiivisesti,

didaktisten (opetukselliset) ja kokemuksellisten tilanteiden mahdollisuudet psykiatrisella osastolla, moniperheterapiat sekä vertaistuki. (Olson 2006: 11-19.)

Opinnäytetyön aineiston analyysin tuloksina löytyi toimintaterapeutin keinoja edistää lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta ja ne ovat yhteneväisiä Olsonin (2006) löytämien keinojen kanssa. Perhelähtöisyys on yhteydessä vanhempien mukaanottamisessa terapiainterventioon ja vanhemman näkökulman arvostamisessa. (Barnaby ym. 2002; Olson 2006.) Didaktisten eli opetuksellisten ja kokemuksellisten tilanteiden mahdollisuuksien kanssa löytyy yhteys vanhempien tukemiseen sanoittamalla lasten toimintaa heille, sillä psyykkisesti sairaiden lasten vanhempien on välillä vaikeaa tulkita lastensa vihjeitä. Myös palautteen antaminen vanhemmille heidän vuorovaikutuksestaan lastensa kanssa tukee vanhempien opetuksellista näkökulmaa (Price - Stephenson 2009; Barnaby ym. 2002; Olson 2006.)

Opinnäytetyön analyysin löydösten mukaan terapeutin ominaisuuksiin kuuluu vanhempien huomioonottaminen ja toimintaterapeutin roolin luonne, joka saattoi muuttua iän tai oman lapsen saamisen myötä vähemmän määrääväksi. Olsonin (2006) kirjallisuuskatsauksen löydös vanhemman syyttämisen välttäminen liittyy läheisesti tähän. Jos toimintaterapeutilla on tarpeeksi tietoa vanhemmuuteen vaikuttavista taustatekijöistä, kuten vanhemman omasta kiintymyssuhteesta, ymmärrys myös vanhempaa kohtaan kasvaa. (Barnaby ym. 2002; Olson 2006.) Olsonin (2006) kirjoittamassa artikkelissä *Closing Thoughts About Promoting Parent-Child Co-Occupation Through Parent-Child Activity Intervention*, puhutaan myös siitä, että usein ammattilaiset keskittyvät ongelmakäyttäytymiseen ja mielenterveyden ongelmiin. Yhtä tärkeää olisi kuitenkin ohjata perheitä kohti mielihyvää tuottavaa vuorovaikutusta, joka jatkuisi myös terapian jälkeen. (Olson 2006: 153.)

5 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön avulla on kartoitettu sitä, kuinka toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa käsitellään lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Aihetta sivutaan toimintaterapian kirjallisuudessa, mutta harva lähde painottaa vuorovaikutussuhteen tärkeyttä ja toimintaterapian mahdollisuuksia vaikuttaa siihen. Suoraan lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen ja sen tukemiseen keskittyvää teoriaa tai mallia ei ole toimintaterapiassa lainkaan. Aihetta on myös tutkittu toimintaterapiassa huomattavan vähän.

Toimintaterapian kirjallisuudessa tietoa lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta löytyy eri paikoitellen eri lähteistä, yhtenäisiä lukuja tai kappaleita aiheesta on vaikea löytää. Aiheen käsittelyssä toimintaterapian kirjallisuus nojaa vahvasti psykologiaan ja kasvatustieteisiin. Toimintaterapian tutkimuksissa lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteeseen liittyviä tekijöitä nousee jonkin verran esiin, mutta vain harvan tutkimusartikkelin tulokset keskittyvät näihin tekijöihin. Vuorovaikutukseen liittyvät tekijät esitellään usein toimintaterapian tutkimuksessa sivuhuomioina tai sivulöydöksinä.

Opinnäytetyön aineiston analyysin kautta tulee ilmi, että lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen havainnointiin ja siihen vaikuttamiseen on toimintaterapiassa olemassa keinoja, joita toimintaterapeutit käyttävät. Perhelähtöinen työskentely avaa yhteistyötä perheen kanssa ja vuorovaikutussuhteen ottaminen osaksi terapiaa tukee lapsen muuta kehitystä. Vuorovaikutusta havainnoimalla toimintaterapeutit saavat tietoa vuorovaikutussuhteesta ja havainnoista keskustelemalla he auttavat vanhempia muuttamaan vuorovaikutustapojaan. Terapeutit voivat käyttää vuorovaikutuksen tukemisen keinoina myös mallin näyttämistä vuorovaikutustilanteissa, positiivisten asioiden kertomista lapsesta sekä toimintaa. Terapeutin on kiinnitettävä huomiota omiin ominaisuuksiinsa, kuten tapaan jolla vanhempia ohjaa. Lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen tukeminen toimintaterapiassa auttaa korjaamaan lapselle tärkeää vuorovaikutusympäristöä ja positiivisten kokemusten tarjoaminen vahvistaa vanhemman lapsestaan saamaa iloa sekä auttaa häntä kannattelemaan oireilevaa lastaan.

Toimintaterapeuttien ydinosaamista on asiakkaan tarpeiden ja toiveiden kartoittaminen ja toiminnan räätälöiminen tukemaan yhteisten tavoitteiden saavuttamista. Heillä on

mahdollisuus selvittää, minkälainen on lapsen ja perheen arkiympäristö ja havainnoida perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta erilaisissa konteksteissa. Toimintaterapeuteilla on koulutuksensa ansiosta mahdollisuus myös suunnitella ja tarjota perheille toimintoja, joiden avulla lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde vahvistuu. Aihe on tärkeä ja merkityksellinen, mutta sitä on tutkittu ja käsitelty kirjallisuudessa valitettavan vähän. Lisää tutkittua tietoa tarvitaan siitä, minkälaisia keinoja toimintaterapiassa käytetään lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen.

Tällä opinnäytetyöllä saatiin alustavasti vastauksia siihen, minkälaisia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta edistäviä ja estäviä tekijöitä kuvaillaan toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksessa, sekä minkälaisia keinoja lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen edistämiseksi niissä kuvaillaan. Laadukkaiden tutkimusten niukkuuden takia tämän opinnäytetyön tulokset jäivät kuitenkin vain suuntaa-antaviksi.

6 Pohdinta

Lasten kasvatuksesta ja vanhemmuudesta keskusteltaessa yritetään monesti määritellä riittävän hyvää vanhemmuutta. Vanhemmuus on usein sarja tiedostamattomia toimintoja lapsen kasvatuksessa ja hyvä vanhemmuus jää monesti hyvin näkymättömäksi. Vanhemmuuden tulisi olla samanlaista kaikille peruseräille. Lapsi tarvitsee struktuurin, rajoja ja rakkautta sekä hoivaa. Asiaa tullaan miettineeksi siinä vaiheessa, kun lapsella alkaa olla sellaisia haasteita, joita ei voi selittää fyysisillä tai neurologisilla tekijöillä tai lapsi ei ole biologisesti oma ja jonka taustaa emme osaa määritellä tarkasti, kuten esimerkiksi adoptiolasten kohdalla usein on.

Tässä opinnäytetyössä tuodaan esiin joitain joitain peruseräiteitä, joita tulisi ottaa huomioon, kun lapsi joutuu lastenpsykiatriseen hoitoon. Lapsen joutuessa psykiatrisen hoidon piiriin tulee yhdessä vanhemman kanssa miettiä, kuinka lapsen arki olisi kuntouttavaa. Usein joudutaan ohjaamaan terapeuttisuutta myös vanhemmuuteen ja vanhempi joutuu miettimään omaa tunne-elämäänsä ja suhtautumistaan lapseen. Vain pelkät rajat ja rakkaus eivät riitä, vaan lasta kohtaan tulee olla tietoisemmin positiivinen, rakastava, hyväksyvä ja empaattinen. Lapsi tarvitsee paljon aikuisen tukea

itsesäätelyyn ja sanallista positiivista kannustusta. Lapsi kaipaa vanhemmilta vahvistusta ja hyväksyntää olemassaololleen sekä omalle toiminnalleen ja lapsen kommunikoidessa tunnetiloistaan muiden tulee auttaa häntä säätämään niitä (Mäkelä – Salo 2007: 12). Myös vanhemmalle tilanne voi olla haastava ja vuorovaikutustapojen muuttaminen voi olla vaikeaa. Yhteisen, molemminpuolisen ilon tuominen vuorovaikutustilanteisiin antaa myös vanhemmalle nautinnollisia kokemuksia ja auttaa häntä näin kannattelemaan lasta ja pitämään yllä hyvää vanhemmuutta.

Tässä opinnäytetyössä halutaan antaa työelämässä oleville toimintaterapeuteille perusteita sekä välineitä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen arvioimiseen ja vanhemman tukemiseen. Alkuperäinen aihe vanhemmuuden tukeminen oli liian laaja ja opinnäytetyöprosessin aikana työn aihe muokkautui moneen kertaan. Lopulta päädyttiin tekemään kirjallisuuskatsaus vanhemman ja lapsen välisestä vuorovaikutussuhteesta toimintaterapian kirjallisuudessa ja tutkimuksissa. Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää, onko siinä käytetystä toimintaterapian aineistosta mahdollista löytää elementtejä, jotka edistävät tai estävät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta. Tarkoitus oli saada hyvä tietopaketti lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutussuhteesta, jotta työelämässä toimivat toimintaterapeutit voivat teoriapohjan avulla itse löytää sopivia keinoja vuorovaikutuksen elementtien pohjalta ja näin suunnitella sopivia leikkejä tai muita toimintoja perheille kotiin vietäväksi.

Opinnäytetyön aihe on rajattu koskemaan lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja aihetta on tarkasteltu Olsonin sosiaalisen osallistumisen tukemisen viitekehyksen kautta, joka kuvaa lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja sitä miten vuorovaikutussuhdetta voidaan tukea sosiaalisen osallistumisen kautta. Perheen tavat ja rutiinit tulivat esille joissain tutkimusartikkeleissa, joten ne haluttiin nostaa esiin viitekehyksestä, sillä ne tutkimusten mukaan vaikuttavat myös lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen. (Olson 2010: 306; Segal 2004.) Viitekehyksestä nostettiin esiin myös lapsen temperamentti sekä lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus, rajaten muut viitekehyksen osa-alueet ulkopuolelle. Viitekehys nousi tärkeään osaan kun analysissa tarkasteltiin toimintaterapeuttien keinoja vuorovaikutussuhteen tukemiseen. Sekä viitekehyksessä että opinnäytetyömme tuloksissa huomattiin toimintaterapeutin optimaalinen mahdollisuus työskennellä niiden ihmisten kanssa, joilla on vaikutusvaltaisimmat suhteet lapsiin. (Olson 2010: 306.)

Myös kiintymyssuhdeteoriat ja lapsen itsesääätelytaitojen oppiminen mallista huomioidaan viitekehyksessä. (Olson 201: 307.)

Aiheen käsittely osoittautui haasteelliseksi toimintaterapian oman tutkimuksen niukkuuden vuoksi, eikä toimintaterapian näkökulmasta löytynyt riittävästi tietoa vuorovaikutuksen elementeistä. Tutkimuksia löytyi periaatteessa paljon, mutta tulokset eivät olleet opinnäytetyön analyysin kannalta merkittäviä. Esimerkiksi tutkimuksen Mother-Toddler Interactions During Child-Focused Activity in Transitional Housing tutkimuksen tuloksena esiteltiin, että liukumäkileikki tuki enemmän lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta enemmän kuin palikkaleikki tai välipalähetki. Vuorovaikutusta tukevia elementtejä, kuten kosketus, hymyily ja katsekontakti, oli kyllä esitelty kyseisessä tutkimusartikkelissa, mutta tutkimuksen varsinaiset tulokset olivat niin niukat että tutkimus karsiutui pois analyysivaiheessa. (Ray 2006.) Tukea ja pohjaa opinnäytetyölle saatiin kuitenkin onneksi muusta teoriasta ja tutkimuksista ja niiden avulla saatiin luotua eheä ja kattava kokonaisuus, jonka avulla voidaan tarkastella lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta. Jos opinnäytetyön tekijät olisivat arvanneet opinnäytetyön niukan tiedonsaannin ongelmat, olisivat opinnäytetyön kysymykset mahdollisesti muotoutuneet toisin koskettamaan poikkitieteellistä tietoa myös analyysiin rajattujen tutkimusten suhteen.

Aiheen rajaamisen jälkeen opinnäytetyötä oli kuitenkin aiheen ajankohtaisuuden, tärkeyden ja henkilökohtaisen mielenkiinnon vuoksi helppoa lähteä työstämään ja kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekijät kokivat onnistuneensa työn tekemisessä hyvin kaikista vaistoinkäymisistä huolimatta. Tiedonhaku ja artikkelien kriittinen arviointi oli mielenkiintoista ja haastavaa, oman haasteensa antoi se, että kaikki tutkimusartikkelit oli julkaistu englanniksi. Englanninkieliset toimintaterapian käsitteet tuli ottaa huolellisesti haltuun ja olla tarkka niiden käytössä. Esimerkiksi sana "preschoolers" johti aluksi harhaan tietoa etsiessä, sillä esikoululaiset muualla maailmassa, kuten Amerikassa, ovat huomattavasti nuorempia kuin Suomessa. Artikkeleita ja lähdekirjallisuutta lukiessa oman alan sanasto kuitenkin karttui niin kattavaksi, että sopivien tutkimusartikkelien etsiminen ja valikoiminen oli loppuvaiheessa helppoa.

Työn luotettavuuteen kiinnitettiin erityistä huomiota rajaamalla huonoja tutkimuksia pois sekä panostamalla työn laatuun määrän sijaan. Valitettavaa oli, että työssä jouduttiin käyttämään toisen käden lähteitä toimintaterapian oman tutkimuksen ja tuotetun aiheen niukkuuden vuoksi, mutta silloinkin kaikki saatavilla olevat lähteet tarkistettiin ja

merkittiin alkuperäiset lähteet huolellisesti. Lasten psykiatrinen hoito on hyvin henkilökohtaista ja suojattua ja vaitiolovelvollisuus sitoo vahvasti, joten kirjallisessa työssä ei ole tehty haastatteluja lastenpsykiatrian asiakkaista. Työ pohjautuu teoriatietoon ja yhteistyökumppanilta saatuihin tietoihin.

Opinnäytetyön kannalta olisi ollut oleellista käydä läpi asioita sellaisen asiantuntevan tahon kanssa, joka olisi osannut ohjata oikeiden toimintaterapian lähteiden äärelle jo alkuvaiheessa. Opinnäytetyön tekijät tekivät paljon turhaa työtä, mutta toisaalta opinnäytetyön tekeminen oli opettavainen prosessi tiedonhaun perusteiden suhteen. Lastenpsykiatrian toimintaterapeutit ja muut opiskelijat auttoivat vertaistuellaan paljon opinnäytetyöprosessin aikana. Opinnäytetyön tekijöille tämä ei kuitenkaan ollut ensimmäinen kerta kun tehdään opinnäytetyötä ja aikaisempi kokemus osaltaan saattoi vaikuttaa prosessin nopeaan etenemiseen alkukankeuksien jälkeen. Tämä mahdollisti paljon yhdessä pohdiskelua ja punnitsemista sekä itsenäistä ongelmanratkaisua. Opinnäytetyötä ohjaaviin opettajiin jouduttiin turvaamaan suhteellisen vähän, mutta ohjausta kuitenkin hyödynnettiin tarpeen mukaan.

Aikataulu opinnäytetyön tekijöillä oli suhteellisen tiukka, sillä molemmat kulkivat henkilökohtaisen opetussuunnitelman mukaan ja paineita koettiin osittain valmistumisen vuoksi. Opinnäytetyön alustava aihe muokkautui sekä syksyn 2013 että kevään 2014 aikana ja toteutusosa tehtiin kevään 2014 aikana. Kaikesta huolimatta opinnäytetyön tekijät kokivat, että opinnäytetyöstä tuli laadukas ja hyvä kokonaisuus. Opinnäytetyöntekijöiden yhteistyö toimi hyvin aikatauluongelmista ja sairastumisista huolimatta. Molemmilla oli samat tavoitteet ja elämäntilanteet, joten yhteistyö toimi lähes saumattomasti. Yhteistyön onnistuminen vaikutti työn etenemiseen hyvin siitä huolimatta, että toinen opinnäytetyön tekijöistä aloitti harjoittelun opinnäytetyön tekemisen viimeisinä viikkoina, joka osaltaan myös kuormitti molempia. Aikataulut toivat haasteita ja työn jakaminen erillään kirjoittamisen vuoksi oli tärkeää. Kaikki ratkaisut olivat kuitenkin toimivia ja työ eteni suhteellisen kiireettömästi tiukasta aikataulusta ja valmistumisen paineesta huolimatta.

Opinnäytetyön tekijät huomasivat, että lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen huomioiminen on toimintaterapiassa tärkeää, vaikka koulutuksessa tämä puoli on jäänyt vähemmälle huomiolle. Tärkeää on toki lapsen tyyppillisen kehityksen tuntemus, mutta yhtä tärkeäksi tekijäksi opinnäytetyön tekemisen myötä osoittautui lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavat

tekijät ja toimintaterapian osuus sen tukemisessa. Toiveena on, että seuraavat opiskelijat tarttuisivat aiheeseen ja tekisivät oman opinnäytetyönsä tämän työn pohjalta. Seuraava työ voisi käsitellä leikkiä lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta tukevana toimintana. Seuraavan työn voisi toteuttaa esimerkiksi niin sanottuna toiminnallisena opinnäytetyönä ja kerätä leikki- ja runokokoelman, joka sisältäisi toimintaterapian näkökulmasta lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutussuhdetta tukevia toimintoja. Toinen mahdollinen seuraavan opinnäytetyön toteutustapa voisi olla tämän opinnäytetyön aineiston analyysin tulosten peilaaminen lastenpsykiatriassa työskentelevien toimintaterapeuttien käytännön kokemuksiin esimerkiksi haastattelemalla. Työelämästä nousi myös muita opinnäytetyön aiheita, kuten lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutussuhde silloin kun lapsi on kehitysvammainen. Mielenkiintoista olisi tarkastella aihetta myös monikulttuurisuuden näkökulmasta.

Lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen on alettu kiinnittää kasvavissa määrin huomiota yhteiskunnassamme. On hienoa huomata että suunta näkyy myös toimintaterapiassa. Lasten ja perheiden parissa työskentelevillä toimintaterapeuteilla on erinomaiset mahdollisuudet havainnoida lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja päästä vaikuttamaan siihen toiminnallisilla keinoilla. Olisi toivottavaa, että vuorovaikutuksen tukemisen merkityksellisyys nousisi esiin lastenpsykiatrian lisäksi yhä voimakkaammin myös muilla lasten toimintaterapian alueilla. Meillä toimintaterapeuteilla kun keino, jolla voi vaikuttaa lähes mihin tahansa: toiminta.

Lähteet

Ainsworth, M. D. – Blehar, M.C. – Waters, E. – Wall, S. 1978. Patterns of attachment: A psychological study on the strange situations. Hillsdale: NJ, Erlbaum.

Alessandri, S. M. 1991. Play and social behavior in maltreated preschoolers. *Development and Psychopathology*. 3. 191–205.

Aro, Tuija 2011. Miten ymmärrämme itsesäätelyn? Teoksessa Aro, Tuija - Laakso, Marja-Leena (toim.). Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy.

Aro, Tuija 2011. Itsesäätelytaitojen kehitys ja biologinen perusta. Teoksessa Aro, Tuija – Laakso, Marja-Leena (toim.). Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy.

Ayres, Jean A. 2008. Aistimusten aallokossa: Sensorisen integraation häiriö ja terapia. Juva: WS Bookwell Oy.

Barnaby Elizabeth M. – Mayer, Mary L. – Ward, Judith D. – White, Barbara Prudhomme 2002. Therapist's Perceptions About Making a Difference in Parent-Child Relationships in Early Intervention Occupational Therapy Services. *The American Journal of Occupational Therapy*, 56, s. 411-421.

Baumeister, Roy F. – Leary Mark R. 1997. Writing Narrative Literature Reviews. *Review of General Psychology* 1 (3). 311-320.

Bateson, G. 1972. Steps to an ecology of mind. New York: Ballantine Books.

Bundy, Anita 1996. Play, possibilities, problems, paradoxes. *National Association of Paediatric Occupational Therapists' Newsletter*. Autumn.29.

Blunden, Pauline 2008. The therapeutic use of play. Teoksessa Parham, Diane – Fazio, Linda S. (toim.). *Play in Occupational Therapy for Children*. St. Louis, MO : Mosby, Inc., an affiliate of Elsevier Inc

Borg, Anne-Mari – Kaukonen Päivi n.d. Työntekijän arvio vuorovaikutuksesta. Lastenneuvolakäsikirja. Verkkodokumentti. <http://www.thl.fi/fi_FI/web/lastenneuvola-fi/ohjeet/menetelmat/psykososiaalinen/arvio> Luettu 20.4.2014.

Broberg, A. – Almqvist, K. – Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita Prima Oy.

Case-Smith, Jane 2001. Occupational Therapy for Children. Mosby inc. U.S.A.

CCYP 2004. Commission for Children and Young People. A Head Start for Australia: An Early Years Framework. Sydney: Commission for Children and Young People. Verkkodokumentti.

<http://www.ccyipcqld.gov.au/pdf/publications/reports/earlyYears2004/earlyyears_full.pdf> Luettu 31.3.2014.

Christie, Ann – Scaletti, Rowena 2001. Child, adolescent and family occupational therapy services in New Zealand. Teoksessa Lougher, Lesley (toim.) Occupational therapy for Child and Adolescent Mental Health. London: Harcourt Publishers Limited.

Cole, Marilyn B. – Donohue, Mary V. 2011. Participation in Occupational Contexts In Schools, Clinics, and Communities. SLACK Incorporated. USA.

Cooper, Harris 1998. A Guide for Literature Reviews. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Crittenden, PM. 2008. Raising parents: Attachment, parenting and child safety. Cul-lompton: Willan Publishing.

Crittenden PM. 1994. Peering into the black box: An exploratory treatise on the development of self in young children. Teoksessa Cicchetti, D. - Toth, SL. (toim.). Disorders and dysfunctions of the self. Rochester Symposium of Developmental Psychopathology. 5. 79–148. New York: University of Rochester Press.

Crittenden, PM. 1992. Treatment of anxious attachment in infancy and early childhood. Development and Psychopathology. 4 (4). 575–602.

Darlington, Yvonne – Rodger, Sylvia 2006. Families and Children's Occupational Performance. Teoksessa Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny (toim.): Occupational Therapy with Children. Understanding Children's Occupations and Enabling Participation. Oxford: Blackwell Publishing.

Davidson D. 2010. Psychosocial Issues Affecting Social Participation. Teoksessa Case-Smith O'Brien (toim.) Occupational therapy for children. 6. painos. Mosby Elsevier, Missouri.

Dunham, P. – Dunham, F. – Curwin, A. 1993. Optimal social structures and adaptive infant development. Teoksessa Dunham, P. – Moore, C. (toim.) Joint attentions: It's origins and role in development. Hillsdale: NJ, Lawrence Erlbaum.

Dunn, Winnie 2011. Best Practice Occupational Therapy for Children and Families in Community settings. Best practice philosophy for community services for children and families. Thorofare: NJ: Slack Incorporated.

Dunn, Winnie 2008. Bringing Evidence into Everyday Practice: Practical Strategies for Healthcare Professionals. Thorofare, NJ: SLACK Incorporated.

Edwards, M. A. – Millard, P. – Praskac, L. A. – Wisniewski, P. A. 2003. Occupational therapy and early intervention: a family-centered approach. Occupational Therapy International. 10 (4). 239–252.

Field, T. – Quintino, O. – Hernandez-Reif, M. – Koslovsky, G. 1998. Adolescents with attention deficit hyperactivity disorder benefit from massage therapy. Adolescence. 33 (129).103–108.

Field, T. – Morrow, C. – Valdeon, C. – Kuhn, C. – Schanberg, S. 1992. Massage Reduces Anxiety in Child and Adolescent Psychiatric Patients. Journal of the American of Child & Adolescent Psychiatry. 31 (1). 125–131.

Flinkman, Mervi – Salanterä, Sanna 2007. Integroitu katsaus - eri metodeilla tehdyn tutkimuksen yhdistäminen katsauksessa. Teoksessa Axelin, Anna – Johansson, Kirsi - Stolt, Minna – Ääri, Riitta-Liisa (toim.). Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turku: Åbo Akademis tryckeri. Digipaino-Turun Yliopisto.

George, Carol – Kaplan, Nancy – Main, Mary 1996. Adult Attachment Interview. Berkeley: University of California and Oakland: Mills College. 3–74. Verkkodokumentti. <<http://stantatkin.com/wp-content/uploads/2012/04/AAI-Protocol.pdf>>. Luettu 10.4.2014.

Grossmann, K. – Grossmann, K. E. – Fremmer-Bombik, E. – Kindler, H. – Scheuerer-Englisch, H. – Zimmerman, P. 2002. The uniqueness of the child-father attachment relationship: Father's sensitive and challenging play as a pivotal variable in 16-year longitudinal study. *Social development*. 11 (3). 301–337.

Hanna, K. – Rodger, S. 2002. Towards family-centred practice in paediatric occupational therapy: a review of the literature on parent-therapist collaboration. *Australian Journal of Occupational Therapy*. 49. 14–24.

Hautamäki, Airi 2012. Lapsen kiintymyssuhteet ja niiden vaarantuminen. Teoksessa Sinkkonen, Jari - Kalland, Mirja (toim.). *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hesse, E. 1999. The Adult Attachment Interview: Historical and current perspectives. Teoksessa Cassidy, J. - Shaver, P R. (toim.). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. New York: The Guilford Press. 395–433.

Hughes, Daniel A. 2011. Kiintymyskeskeinen vanhemmuus, toimivuutta kasvatukseen. Ritanen Liisa (suom.). Tampere: Tammerprint Oy.

HUS 2014. Sairaanhoito. Lasten ja nuorten sairaanhoito. Lastenpsykiatria. Verkkodokumentti. <<http://www.hus.fi/sairaanhoito/lasten-sairaanhoito/lastenpsykiatria/Sivut/default.aspx>>. Luettu 19.4.2014.

Jämsä, Juha 2009. Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Teoksessa Ahlström, Salme – Karvonen, Sakari – Lammi-Taskula, Johanna (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopiston kirjapaino. Helsinki.

Kalska, Hely 2006. Kun muisti pettää, mikä muisti pettää? Helsingin yliopisto. Psykologia. Verkkodokumentti.
<<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo95769.pdf>> Luettu 15.2.2014.

Kalland, Mirjam 2014. Pääsihteerin pohdintoja ...jaetuista ilon hetkistä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton jäsenlehti Lapsemme 1/2014.

Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot : vuorovaikutusopas opettajille ja opiskelijoille. Jyväskylä : PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen 2004. Temperamentti – Ihmisen yksilöllisyys. Juva: WS Bookwell.

Kuhaneck, Heather M. – Miller, Elissa – Spitzer, Susan L. 2010: Activity Analysis, Creativity, and Playfulness in Pediatric Occupational Therapy - Making Play Just Right. Jones and Bartlett Publishers. Canada.

Laakso, Marja-Leena 2011. Vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen merkitys lapsen itsesäätelyn kehityksessä. Teoksessa Aro, Tuija – Laakso, Marja-Leena (toim.). Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy.

Laakso, M-L. – Poikkeus, A. M. – Eklund, K. – Lyytinen, P. 1999. Social interactional behaviors and symbolic play competence as predictors of language development and their associations with maternal attention-directing strategies. *Infant behavior and development* 22 (4). 541–556.

Ladd, G. W. – LeSieur, K. – Profilet, S. M. 1993. Direct parental influences on young children's peer relations. Teoksessa Duck, S. (toim.). *Learning about relationships*. 2. 152–183. London: Sage.

Lammi-Taskula, Johanna – Salmi Minna 2009. Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Ahlström, Salme – Karvonen, Sakari – Lammi-Taskula, Johanna (toim.): *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Yliopiston kirjapaino. Helsinki.

Lehtovuori, Pirjo 2010. Muistin synty. *Psykoterapia*. 29 (1). 20–37. Verkkodokumentti. <<http://www.psykoterapia-lehti.fi/tekstit/lehtovuori110.htm>> Luettu 15.4.2014.

Lougher, Lesley 2001. Introduction to child and adolescent mental health services. Teoksessa Lougher, Lesley (toim.) *Occupational therapy for Child and Adolescent Mental Health*. London: Harcourt Publishers Limited.

Lougher, Lesley 2001. Occupational therapy in child and adolescent mental health services. Teoksessa Lougher, Lesley (toim.) *Occupational therapy for Child and Adolescent Mental Health*. London: Harcourt Publishers Limited.

Lynch, Helen – O’Brien, Mairéad 2010. Exploring the role of touch in the first year of life: mother’s perspectives of tactile interactions with their infants. *British Journal of Occupational Therapy*, 74 (3). 129–136.

Mandich, Angela – Rodger, Sylvia 2006. Doing, being and becoming: Their importance for children. Teoksessa Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny (toim.): *Occupational Therapy with Children. Understanding Children’s Occupations and Enabling Participation*. Oxford: Blackwell Publishing.

MLL:n Uudenmaan piiri 2014. Vahvuutta vanhemmuuteen -hanke 2010-2014. <<http://uudenmaanpiiri.mll.fi/toiminta/vahvuutta-vanhemmuuteen-hanke-20/>> Luettu 20.4.2014.

Mäkelä, Jukka 2005. Kosketuksen merkitys lapsen kehityksessä. *Suomen lääkirlehti* 14. 1543-1549. Verkkodokumentti. <http://files.kotisivukone.com/pirpana2.kotisivukone.com/tiedostot/kosketuksen_merkitys_-artikkeli.pdf> Luettu 6.4.2014.

Mäkelä, Jukka – Salo, Saara 2007. MIM-vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Ikkävuodet 2-8. Helsinki: Psykologien Kustannus Oy.

Määttä, Sira – Aro, Tuija 2011. Kognitiivisten taitojen merkitys itsesääntelyn kehityksessä. Teoksessa Aro, Tuija – Laakso, Marja-Leena (toim.). *Taaperosta taitavaksi toimijaksi: Itsesääntelytaitojen kehitys ja tukeminen*. Porvoo: Bookwell Oy.

Nummenmaa, Lauri 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Tammi.

Olson, Laurette 2010. A Frame of Reference to Enhance Social Participation. Teoksessa Kramer, Paula – Hinojosa Jim (toim.). Frames of Reference for Pediatric Occupational Therapy. 3. painos. Maryland: Lippincott Williams & Wilkins.

Olson, Laurette 2006. A Qualitative Research Study of One Parent-Child Activity Group. Occupational Therapy in Mental Health, 22, 3/4. 49–82.

Olson, Laurette 2006. What Do We Know About the Daily Interactions Between Children with Mental Illness and Their Parents? Occupational Therapy in Mental Health. 22 (3-4). 11–19.

Olson, Laurette 1999. Psychosocial Frame of Reference. Teoksessa Kramer Paula - Hinojosa Jim (toim.). Frames of Reference for Pediatric Occupational Therapy. 2. painos. Maryland: Lippincott Williams & Wilkins.

Parham, Diane 2008. Play and Occupational Therapy. Teoksessa Parham, Diane - Fazio, Linda S. (toim.). Play in Occupational Therapy for Children. St. Louis, MO : Mosby, Inc., an affiliate of Elsevier Inc.

Pelaez-Nogueras, M. – Field, T. – Hossain, Z. – Pickens, J. 1996. Depressed mothers' touching increases infants' positive affect and attention in still-face interactions. Child Development 67 (4). 1780–1792.

Peltomaa Harri 2002. Psykologia. Kognitiivinen psykologia. Säilömuisti eli pitkäkestoinen muisti. Verkkodokumentti. <<http://www.opinto.net/web/parser.php?sec=psyk&page=kogni-005-3>> Luettu 15.4.2014.

Price, Pollie – Stephenson, Stephanie Miner 2009. Learning to Promote Occupational Development through Co-occupation. Journal of Occupational Science, 16 (3). 180–186.

Ray, Sharon A. 2006. Mother-Toddler Interactions During Child-Focused Activity in Transitional Housing. Occupational Therapy in Health Care 20, 3/4. 81–97.

Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny 2006. Environmental Influences on Children's Participation. Teoksessa Rodger, Sylvia – Ziviani, Jenny (toim.). Occupational Therapy with Children. Understanding Children's Occupations and Enabling Participation. Oxford: Blackwell Publishing.

Rothbart, Mary 1981. Measurement of temperament in infancy. Child Development. 52. 569-578. Verkkodokumentti. <http://www.bowdoin.edu/~sputnam/rothbart-temperament-quesionnaires/cv/publications/pdf/1981_Measrmnt_of_temp_in_Infancy.pdf> Luettu 16.4.2014.

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopisto. Verkkodokumentti. <http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf>. Luettu 24.2.2014.

Segal, Ruth 2004. Family Routines and Rituals: A Context for Occupational Therapy Interventions. American Journal of Occupational Therapy. 58 (5). 499–508.

Siegel, D. J. 1999. The developing mind. Toward a neurobiology of interpersonal experience. New York: Guilford Press.

Sinkkonen, Jari 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Stewart, K. 2010. Purposes, Processes, and Methods of Evaluation. Teoksessa Case-Smith – O'Brien (toim.). Occupational therapy for children. 6. painos. Missouri: Mosby Elsevier.

Suhonen, Eira 2009. Erityistä tukea tarvitsevan taaperon sopeutuminen päiväkotiryhmään. Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden syntymisestä. Tutkimus 304. Helsingin yliopisto: Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Verkkodokumentti. <<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20030/erityist.pdf?sequence=1>>. Luettu 18.4.2014.

Tilastokeskus n.d. Perhe. Verkkodokumentti.
<<http://www.tilastokeskus.fi/meta/kas/perhe.htm>> Luettu 1.4.2014

Tilastokeskus 2013. Isojen lapsiperheiden määrä pysynyt vakaana. Verkkodokumentti.
<http://tilastokeskus.fi/til/perh/2012/perh_2012_2013-05-24_tie_001_fi.html> Luettu 1.4.2014.

Torraco, Richard J. 2005. Writing Integrative Literature Reviews: Guidelines and examples. *Human Resource Development Review* 4 (3). 356-367. Verkkodokumentti
<http://www.sagepub.com/gray/Website%20material/Journals/hrd_torraco.pdf> Luettu 24.2.2014.

Trevarthen, C 2011. Intrinsic motives for companionship in understanding: Their origin, development and significance for infant mental health. *Infant mental health journal*. 22 (1-2). 95–131.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Whittier, I. L. 1922. Occupation for children in hospitals. *Occupational Therapy and Rehabilitation*. 1. 41–47.

Whittemore, Robin 2008. Rigour in Integrative Reviews. Teoksessa *Reviewing Evidence for Nursing Practice: Systematic Reviews*. Webb, Christine - Ross, Brenda (toim.). 149–156. Oxford: Blackwell Publishing.

Liite 1

Taulukko 1 Mukaanotto- ja poissulkukriteerit.

Mukaanottokriteerit	Poissulkukriteerit
Julkaistu vuonna 2000 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2000
Koko artikkeli saatavilla tietokantojen tai kirjastojen kautta	Artikkelista vain osia (esim. pelkkä abstrakti) saatavilla tai artikkeli ei lainkaan saatavilla
Tutkimuksen tulokset käsittelevät lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta	Tutkimuksen tulokset eivät käsittele lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta
Toimintaterapian tutkimus	Muun alan tutkimus
Julkaisijoina vähintään yksi toimintaterapeutti	Ei toimintaterapeuttia julkaisijana
Kielenä englanti tai suomi	Kielenä muu kuin englanti tai suomi

Liite 2

Taulukko 2 Analyysiin valikoituneet artikkelit.

Julkaisu	Artikkelin nimi	Julkaisu- vuosi	Artikkelin tekijä(t)	Keskeinen sisältö
British Journal of Occupational Therapy, 74 (3)	Exploring the role of touch in the first year of life: mother's perspectives of tactile interactions with their infants.	2010	Helen Lynch Mairéad O'Brien	Laadullinen tutkimus kosketuksen roolista ja kokemuksellisesta luonteesta lapsen ensimmäisen ikävuoden aikana.
The American Journal of Occupational Therapy, 56	Therapist's Perceptions About Making a Difference in Parent-Child Relationships in Early Intervention Occupational Therapy Services.	2002	Elizabeth M. Barnaby Mary L. Mayer Judith D. Ward Barbara White	Laadullinen tutkimus toimintaterapeuttien keinoista lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen vaikuttamisessa. Aineistona yhdeksän toimintaterapeutin haastattelu.
Occupational Therapy in Mental Health, 22, ¾	A Qualitative Research Study of One Parent-Child Activity Group.	2006	Jeanette Olson	Laadullinen tutkimus lapsi-vanhempi toimintaryhmästä; osallistujien kokemuksista ja vuorovaikutuksesta lapsen ja vanhemman välillä.
Journal of Occupational Science, 16 (3)	Learning to Promote Occupational Development through Co-occupation.	2009	Pollie Price Stephanie Miner	Tapaustutkimus äidistä ja lapsesta, jolla sosiaalisen osallistumisen vaikeuksia. Toimintaterapian tuki kohdistui vanhemmuuden ohjaamiseen sekä sosiaalisen osallistumisen harjoitteluun.

Liite 3

Taulukko 3 Lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta estävät ja edistävät tekijät.

	edistävät tekijät	edistävät ja estävät	estävät tekijät
vuorovaikutuskeinot	hymyily, katsekontakti, lähekkäin oleminen, keskustelu, suukottelu, leikillisuus, painiminen vanhemman kanssa, rauhallinen tekeminen, kosketus		
vuorovaikutusta häiritsevät tekijät			lapsen aggressiivisuus, lapsen impulsiivisuus, negatiivisten vuorovaikutustapojen toistaminen, vanhemman pelko vuorovaikutustilannetta kohtaan, vanhempi joutuu keskittämään kaiken huomion ja energian lapsen käyttäytymiseen, vanhemman negatiiviset vuorovaikutustavat
yksilöllinen vanhemmuus	lapsen yksilöllisten vihjeiden lukeminen, vanhemman ammattillinen tausta, vanhemman strategiat lapsen huomion suuntaamiseksi, aikaisempi kokemus vanhemmuudesta	oma kokemus saamastaan hoivasta ja taktiilisesta äitiydestä, omalta äidiltä saadut opit, lapsen temperamentti, lapsen tapa vastata vuorovaikutustilanteissa	
arki ja ympäristö	hellivä kosketus arkirutiineissa, toisen aikuisen läsnäolo arkirutiineissa	fyysinen ympäristö, strukturi ja rajat	ympäristön häiriötekijät, käytävissä olevan ajan rajoitteet
toiminnan mahdollisuudet	uusi toiminta, uudet ympäristöt, toimintojen löytyminen,		

	vanhempi-lapsi toimintaryhmä, nautinnollinen toiminta perheen kesken, mahdollisuudet vuorovaikutuksen harjoitteluun kotona, koulussa ja iltapäiväkerhoissa		
--	--	--	--

Liite 4

Taulukko 4 Toimintaterapeutin keinot lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutussuhteen tukemiseen.

Perhelähtöisyys	suhteiden ja yhteyksien arvostaminen, vanhemman näkökulman arvostaminen, perheen arvojen arvostaminen, vanhemman panoksen aktiivinen tavoittelu, perheen kautta työskentely lapsen "korjaamisen" sijaan, vanhemmille mahdollisuus olla eri mieltä
Vuorovaikutuksen havainnointi	vuorovaikutuksen katselu, lapsen tulkkaminen vanhemmalle, palautteen antaminen vanhemmalle tämän toiminnasta vv-tilanteissa
Toimintaterapeutin ominaisuudet	fokuksen muuttuminen ajan myötä, oman lapsen saaminen, lämpö, vanhempien huomioiminen
Muita keinoja	terapeutin malli, toiminnan käyttäminen, toimintaryhmien struktuuri, vertaistuki vanhemmille, positiivisten asioiden näyttäminen ja kertominen vanhemmalle lapsesta, muilta tahoilta tulevan tiedon tulkkaminen